

ERDÉLYI JOGÉLET

III. FOLYAM | VI. ÉVFOLYAM | 2025 | 03.

KIADJA:

SCIENTIA KIADÓ

Szerkesztőbizottság

Dr. Csák Csilla egyetemi tanár (ME ÁJK)
Dr. Mezey Barna egyetemi tanár (ELTE ÁJK)
Dr. Nagy Csongor István egyetemi tanár (SZTE ÁJK)
Dr. Nótári Tamás egyetemi tanár (Sapientia EMTE JTI)
Dr. Papp Tekla egyetemi tanár (NKE)
Dr. Szabó István egyetemi tanár (PPKE JÁK)
Dr. Szalayné Sándor Erzsébet egyetemi tanár (PTE ÁJK)
Dr. Szikora Veronika egyetemi tanár (DE ÁJK)
Dr. Veress Emőd egyetemi tanár (Sapientia EMTE JTI és ME ÁJK)
Dr. Vékás Lajos akadémikus, professor emeritus (ELTE ÁJK)

Szakterületi felelős szerkesztők:

Dr. Fazakas Zoltán József (kisebbségi jog, jogtörténet), egyetemi docens (KRE ÁJK)
Dr. Fegyveresi Zsolt (kereskedelmi jog, jogtörténet), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Kádár Hunor (büntetőjog, büntető eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Kokoly Zsolt (európai jog, médiajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Székely János (polgári jog, polgári eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)
Dr. Sztranyiczki Szilárd (polgári jog), egyetemi docens (Sapientia EMTE)
Dr. Vallasek Magdolna (munkajog) egyetemi docens (Sapientia EMTE)
Dr. Varga Attila (alkotmányjog, közigazgatási jog, kisebbségi jog), egyetemi docens (Sapientia EMTE)

A lapszámot szerkesztette:

Dr. Veress Emőd

Szerkesztőségi titkár:

Nagy Gellért

www.jogelet.ro

ISSN: 2734-6226 (nyomtatott)

ISSN: 2734-7095 (online)

ISSN-L: 2734-6226

TARTALOM

Veress Emőd 5

Tulajdon, felügyelet, identitás. Az erdélyi szász autonómia felbomlása és a közösségi vagyon sorsa (1876–1937)

Ana Elena Ranta

Bokor-Szőcs Izabella 26

Bizonyítás a romániai munkaügyi perekben: jogszabályi keretek, szakirodalmi áttekintés és aktuális bírói gyakorlat

Kokoly Zsolt

Veres-Kupán Hunor 39

A szabad véleménynyilvánításhoz és a méltósághoz való jog az online térben

Sztranyiczki Szilárd

Petri Anna Tünde 61

Gyermekbarát igazságszolgáltatás Romániában? Dilemmák és kihívások

Jónás Andrea 80

A bírák szolgálati jogviszonyának fennállása alatt okozott károkért való felelősség szabályai I.

Szabó Erzsébet-Zsófia 96

A totalitárius diktatúra döntéshozatali mechanizmusainak megjelenítése
Nagy Albert *Szavazás* című festményén

Szendrei Tamás 113

A társaság legfőbb szervi döntéseinek digitalizációja a román és a magyar jogban

RECENZÍÓ

Nagy Gellért 129

Koltay András: Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása

CONTENTS

Emőd Veress 5

Property, Oversight, Identity: The Dissolution of Transylvanian Saxon Autonomy and the Fate of Communal Property (1876–1937)

Ana Elena Ranta

Izabella Bokor-Szőcs 26

Evidence in Romanian Labour Law Litigation: Legal Framework, Review of the Academic Literature, and Current Case Law

Zsolt Kokoly

Hunor Veres-Kupán 39

Freedom of Speech and Right to Dignity in Online Context
Towards a Unitary Approach in Romanian Jurisprudence Reflected in the Case-Law of the European Court of Human Rights

Szilárd Sztranyiczki

Anna Tünde Petri 61

The Right of Children to be Heard and to Express Their Views in Court Proceedings as a Cornerstone of Child-Friendly Justice

Andrea Jónás 80

Rules on Liability for Damage Caused During the Service Relationship of Judges I

Erzsébet-Zsófia Szabó 96

The Depiction of Decision-Making Mechanisms in a Totalitarian Dictatorship in Albert Nagy's Painting *Szavazás* [Voting]

Tamás Szendrei 113

Digitalization of the Decision-Making of the Supreme Body of Companies in Romanian and Hungarian Law

REVIEW

Gellért Nagy 129

Koltay András: Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása (Freedom of Press. The Regulation of a Common European Idea)

VERESS EMŐD

Tulajdon, felügyelet, identitás. Az erdélyi szász autonómia felbomlása és a közösségi vagyon sorsa (1876–1937)

Property, Oversight, Identity: The Dissolution of Transylvanian Saxon Autonomy and the Fate of Communal Property (1876–1937)

Abstract: The study follows the dismantling of Transylvanian Saxon autonomy from the 1876 county reform to the 1937 dissolution of the Saxon University, foregrounding property law. It shows how Act XXXIII of 1876 integrated the Saxon Seats and the Königsboden into counties, while Act XII of 1876 recast the Universitas Saxonum as a government-supervised cultural estate manager. The analysis reconstructs the legal mechanics that narrowed municipal and corporate control over communal assets and re-channelled governance through ministerial oversight. After the 1918–1919 change of sovereignty and Transylvania’s incorporation into Romania, the 1921 agrarian reform further reduced the asset base and room for self-government. The Romanian decree of 1937 then partitioned the remaining estate between the Evangelical Church and a Romanian cultural foundation, closing also the period of limited cultural self-administration.

Keywords: Transylvanian Saxons, Universitas Saxonum, autonomy dismantling (1876), communal property, agrarian reform (1921), 1937 dissolution

Összefoglaló: A tanulmány az erdélyi szász autonómia felszámolását követi az 1876-os megyerendezéstől a Szász Egyetem 1937-es feloszlásáig, a vagyoni jogi szempontokat előtérbe állítva. Bemutatja, miként olvasztotta be az 1876:XXXIII. törvény a szász székeket és a Királyföldet a vármegyékbe, míg az 1876:XII. törvény az Universitas Saxonumot kormányzati felügyelet alatt álló közművelődési vagyonkezelővé alakította. Az elemzés rekonstruálja azokat a jogi mechanizmusokat, amelyek szűkítették a városi és korporatív ellenőrzést a köztulajdon felett, és a kormányzást miniszteri felügyeleti csatornára terelték. Az 1918–1919-es impériumváltást és Erdély Romániához csatolását követően az 1921-es agrárreform tovább apasztotta a vagyoni alapot és az önkormányzati mozgásteret. A román 1937-es rendelet ezután az evangélikus egyház és egy román kulturális alap között osztotta fel a megmaradt vagyont, lezárva a korlátozott kulturális öngazgatás időszakát is.

Kulcsszavak: erdélyi szászok; Universitas Saxonum; autonómia felszámolása (1876); köztulajdon; agrárreform (1921); 1937-es feloszlás.

1.

A kiegyezést követően a magyar állam a modernizáció, egységesítés és jogegyenlőség céljával felszámolta a szász autonómiát, amely az Andreanumban (II. András, 1224) gyökerezett, és Mátyás 1486. évi megerősítő és területileg kiterjesztő intézkedései nyomán nyerte el újkori formáját (az Universitas Saxonum létrejöttével, széles önkormányzati, igazságszolgáltatási, tisztségválasztási és adóztatási jogkörökkel). A megszüntetés jogi alapját elsősorban az 1876. évi XXXIII. törvénycikk adta.¹ Tanulmányom célja a szász autonómia – majd maradványai – felszámolásának bemutatása tágabb összefüggésben, különös tekintettel a vagyoni jogi kérdésekre.

2.

A szász autonómia megszüntetése mint cél már korábban is felmerült, a felvilágosult abszolutizmus politikája is követett hasonló célokat. II. József a birodalmi központosítás jegyében 1781-ben bevezette a „koncivilitást” (a nem szászok szászföldi birtokszerzése, a szász városokba való beköltözés joga), 1784-ben pedig feloszlatta a szász Universitást és lefoglalta vagyonát; a visszarendeződés 1790-ben következett be (II. József reformjainak visszavonása). Ezek az első, látványos törések a középkori autonómiában. A „koncivilitás” pedig gyakorlatilag 1790 után is fennmaradt, véglegessé vált, *„ettől fogva a szász városok és falvak elvesztették kizárólagos szász jellegüket”*.²

Az 1848–49-es forradalom idején a magyar–szász viszony nem volt konfliktusmentes.³ Fegyveres és politikai konfliktusok is zajlottak a magyarok és az erdélyi szászok között, és a szász elit túlnyomó része – különösen az Universitas Saxonum vezetése és a nagyobb szász városok polgárőrségei – inkább a bécsi (Habsburg) kormányzattól remélte státusuk és autonómiájuk megőrzését. Ugyanakkor a szász társadalom nem volt egységes: voltak közvetítő, mérsékeltebb hangok is, de a döntő politikai mozgás a Habsburg-oldalhoz kötötte a szász többséget. A konfliktus nem csupán retorikai síkon zajlott: 1849. március 11-én Bem tábornok csapatai Nagyszebennél (a császár erdélyi főhadiszállásánál) döntő győzelmet arattak az osztrák katonasággal, az orosz segédcsoportokkal és a szász nemzetőrséggel szemben – ez jól mutatta, hogy a szász polgárőrségek a Habsburg-katonai struktúra részeként léptek fel a magyar forradalmi hadsereg ellen. Hasonlóan éles összecsapások zajlottak Brassó körül is, amelyet Bem többször

1 Fazakas, 2021, 58–59.

2 Név nélkül, 1966, 8. Az eredetileg Münchenben megjelenő *Der Europäische Osten* német folyóirat 1966 márciusában megjelent „erdélyi szász számából” lefordított szöveg; a közreadó (Amerikai Erdélyi Szövetség) szerint a német folyóirat „cikkeit főleg Erdélyből nemrég Németországba kivándorolt szász szerzők írták, többnyire magyarellenes élel. Az alábbiakban egy magát meg nem nevező szász cikket ismertetjük, amely bár egyoldalúan elfogult és részben igazságtalan a régebbi magyar kormányzat felé, de a jelenlegi erdélyi helyzetet híven látszik vázolni.” Részletekről lásd Sárközi, 1963, 49; Dragoman, 2007, 63.

3 Részletekről lásd Sárközi, 1974.

is elfoglalt 1849 folyamán. A korszak erdélyi erőszakspirálja etnikailag vegyes civil áldozatokat is követelt (magyar, román és kisebb számban szász áldozatokkal is), ami jelezte: a háború polgárháborús jellegű is öltött.⁴

A szász politikai pozíció kulcsa az volt, hogy 1848 tavaszán a magyar országrészhez való unió (amelyet a kolozsvári erdélyi országgyűlés kimondott) a szászok szemében a saját középkori eredetű kollektív kiváltságaikat és az Universitas korporatív önkormányzati rendszerét fenyegette. A szász vezetés 1848. április 25-én Nagyszebenben terjedelmes emlékiratot fogadott el az unió ellen, és azt az uralkodóhoz juttatta el; a városi-kereskedői elit jelentős része pedig a rend helyreállítását és jogaik garanciáját Bécestől remélte. A bécsi katonai parancsnokság és a szász elit között 1848 őszétől erősödő együttműködés alakult ki; mindezt az is befolyásolta, hogy a román felkelő csapatok (például Avram Iancu csapatai) szintén osztrák oldalról kaptak legitimitást és támogatást a magyar forradalmi kormánnyal szemben. A szembenállás erkölcsi-politikai tragikumát jelzi Stephan Ludwig Roth szász lelkész esete is: a nemzetiségi jogok követeléséről ismert, mérsékelt hangú közíró 1849. május 11-én Kolozsváron magyar rögtönítélő bíróság által elrendelt és végrehajtott kivégzése a szász közvéleményben mély nyomot hagyott, és tovább erősítette a magyar forradalommal szembeni bizalmatlanságot.⁵

Az 1848–49-es forradalmat (és az uniót) követően az osztrák neoabszolutizmus idején Erdély külön koronaterület lett, amelyben a régi rendi-területi berendezkedés (székek rendszere) ténylegesen a háttérbe szorult. A Szász Egyetemet 1852-ben állították vissza, és sor került a szász gróf megválasztására is.

Kifejezetten érdekes a Nagyszebenben tartott utolsó erdélyi országgyűlés: 1863. július 15-től 1864. október 29-ig tartott, és széles nyelvi jogokat kodifikált, a magyar, német és román nyelvet egyenjogú hivatalos nyelvként ismerve el a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban. A törvényhozás ezzel együtt a „Natio Transylvanica” keretében négy egyenjogú politikai és kulturális „nemzetet” (magyar, székely, szász,

4 Lásd Fazakas, 2021, 104–115.

5 Stephan Ludwig Rothot (1796–1849) a kolozsvári magyar forradalmi hatóságok állították haditörvényszék elé. A vád lényege „államellenes” magatartás volt a szabadságharc erdélyi hadszínterén: a tanácsi és katonai jegyzőkönyvek szerint Roth a császári közigazgatás alatti időszakban hivatalt vállalt, és a szász–román lakosság felfegyverzésében, illetve megszervezésében is közreműködött. A törvényszék azt állapította meg, hogy ezzel ellenséggel való együttműködést és a magyar államhatalommal szembeni szervezkedést valószínűsített meg; ezért mondta ki az (akkori szabályok szerint egyedül kiszabható) halálbüntetést. A vádpontok között szerepelt, hogy „ellenséges megszállás alatt” hivatalt vállalt a Nagy-Küküllő megyei 13 szász falu császári biztosaként; a román nyelvet hivatalosként alkalmazta egyes iratokban és eljárásokban; területigazgatási változtatásokat kezdeményezett a 13 falu szász székekhez csatolására; a magyar lakosság sérelmére elkövetett fegyveres akciók szervezésével vádolták (amit a tanúvallomások egy része vitatott, kiemelve, hogy erőszaktól is védte a településeket). A jogi keret is magyarázza, miért lett az ítélet ilyen súlyos. A Kossuth által 1849 elején felállított „véstörvényszékek” eljárási szabályai szerint a testület csakis felmentő vagy halálos ítéletet hozhatott; hatáskörükbe tartoztak mindazok, akik a magyar „haza és alkotmány” ellen fegyvert fogtak, az ellenséggel együttműködtek, vagy a hadműveleteket akadályozták. A pert gyors eljárásban kellett lefolytatni (24–72 óras időkeret között), és az ítéletet rövid időn belül végre kellett hajtani. A büntetést a kolozsvári Fellegváron hajtották végre (sortűz). Nem sokkal később Bem tábornok már megtiltotta az erdélyi véstörvényszékek további működését.

román) és hat egyenjogú vallást ismert el.⁶ Szász szempontból ez a politikai státusz és a német nyelv használatának kifejezett biztosítását jelentette. Hiába értékelhetjük úgy, hogy „az utolsó erdélyi Országgyűlés tehát a mai fogalmaink szerinti multikulturális állam magvait vetette el, és az a sajátos erdélyi történelmi államfejlődés betetőzéseként értelmezhető”.⁷ A kiegyezés következtében a nagyszebeni törvények tényleges érvényesülés nélkül jogtörténeti emlékké váltak, így a szászokra nézve is korlátozott maradt a hosszú távú hatásuk.

A kiegyezés után az 1868. évi XLIII. törvénycikk részletesen szabályozta Magyarország és Erdély egyesítését (a román és szász elitekkel szemben, mert ők az erdélyi regionális autonómia fenntartásában voltak érdekeltek); a XLIV. törvénycikk a nemzeti egyenjogúság kereteit teremtette meg, de kollektív területi autonómiát már nem ismert el.⁸ Ezek a lépések politikai-jogi értelemben kivezették Erdélyt a rendi különállásból, és előkészítették az adminisztratív egységesítést.⁹ 1868-ban már fontos korlátozás éri a szász autonómiát: „Az 1868. évi XLIII. törvénycikk 11. szakasza, amely az unióról rendelkezett, a szász nemzeti egyetem jogait továbbra is fenntartotta, csupán csak a bírói hatóság gyakorlását vonta el tőle, mert ekkor már a törvénykezési rend az egész országra nézve egységesen szabályoztatott.”¹⁰ Vagyis a szász autonómia elvesztette bíraskodási hatalmát.

3.

A kormány egységes, modern közigazgatást akart: el kellett tűnnie a párhuzamos, középkori eredetű székrendszernek. Az előzmény egy elutasított, „túl radikálisnak” tartott terv (Szapáry Gyula, 1873);¹¹ végül Tisza Kálmán mérsékeltebb reformtervét fogadták el.

Az 1876. évi XXXIII. törvénycikk az eszköze annak a „megyerendezésnek” (Komitatsreform), amely a korábbi, különjogú területi testületek – köztük a szász székek és a Királyföld – középkori–kora újkori autonómiáját megszüntette, és egységes vármegyei keretbe terelte Erdély igazgatását. A törvény nem deklaratív „tiltással”, hanem területi és intézményi újjászervezéssel számolta fel az autonómiát: az addig öngazgató székek és városok megszűntek önálló törvényhatóságként működni, helyükre vármegyék léptek, amelyek élén az általános közigazgatási jog alapján működő, országosan egységes szervek álltak. A reform célja az egységes közigazgatás kiépítése és a jogegyenlőség megvalósítása volt, s ennek részeként a szász kiváltságok intézményes háttere elenyészett. A szász autonómia elvesztette törvényhozói és közigazgatási jogkörét is.¹²

6 Fazakas, 2024a, 131–135.

7 Fazakas, 2024a, 134.

8 Részletekről lásd Fazakas, 2021, 156–159.

9 Részletekről lásd Szász, 1989, 534.

10 Papp, 1939, 42; Nagy, 1907, 50.

11 Szapáry országos léptékben akarta átírni a közigazgatási teret. Új, gazdasági, közlekedési, pénzügyi és nemzeti szempontra tervezett közigazgatást vezetett volna be, ezzel sértve a fennálló vármegyei elitek érdekeit.

12 Neugeboren, 1913, 13; Szász, 1989, 534.

A szász autonómia felszámolásának „technikai” kulcsa az 1. §: tételesen felsorolta, mely új vármegyék alakultak, és mely korábbi székek, vidékek, városok olvadtak beléjük. A szász területek három gravitációs központba rendeződtek: (i) Szeben megye a korábbi Szeben-, Szászsebes-, Szerdahely- és Újegyház-székből és királyföldi részekből állt (székhely: Nagyszeben); (ii) Nagy-Küküllő megye a Kőhalom-, Segesvár-, Nagysink- és Medgyes-székekre épült (székhely: Segesvár); (iii) Brassó megye a Brassó-vidéket és magát Brassót foglalta magában (székhely: Brassó). A korábbi szász városok is e megyék részeivé váltak; önálló „szék” jellegű törvényhatóságuk megszűnt. Ezzel a Királyföld korporatív önigazgatása – amely a szász kiváltságok tartóoszlopa volt – ténylegesen véget ért.

A vármegyei integráció nem csupán határrajzolás volt: az új megyék új kormányzási logikát is hoztak. A törvény részletesen szabályozta a tisztújítás és a megyei bizottságok ideiglenes összetételét: az újonnan egyesített törvényhatóságokban az addigi testületek tagjai alkották ideiglenesen az új bizottságot; a későbbi, végleges „újjaalakításnál” az 1870. évi XLII. törvénycikk szerinti általános szabályok érvényesültek (népességarányos kerületi mandátummegosztással néhány erdélyi megyében). Vagyis a szász testületi önállóságot a magyar köztörvényhatósági rendszer szabályai váltották fel, főispáni felügyelettel és egységes eljárási renddel.

A királyföldi szabad királyi városok (Nagyszeben, Brassó, Beszterce, Segesvár, Szászváros, Medgyes, Szászsebes) esetében a jogalkotó külön „kapcsoló szabályt” iktatott be: a 2. § kifejezetten kiterjesztette rájuk a „némely városi törvényhatóságok megszüntetéséről” szóló 1876. évi XX. törvénycikk 4–5. §-ának hatályát. E két § közül a 4. § a városi vagyon kezelését a belügyminiszter felügyelete alá helyezte (a korábbi törvényhatósági jóváhagyási láncot felülírva), az 5. § pedig a választói jogalapot rögzítette. Fontos ugyanakkor, hogy az 1876. évi XX. törvénycikk 2. §-a kimondta: „*A városi vagyon tulajdonjoga [...] nem érintetik.*” Vagyis a tulajdonjog elvben megmaradt, de a gazdálkodás és a döntéshozatal szabadsága – amely a szász korporatív autonómia lényegi eleme volt – immár közvetlen belügyi felügyelet alatt állt. Ez a szász autonómia városi önrendelkezési szintjét nem tulajdonjogi átrendezéssel, hanem a felügyeleti és jóváhagyási hierarchia megváltoztatásával korlátozta.

A jogszabály II. fejezete a vagyonjogi kérdéseket általános, minden érintett területre kiterjedő, szabatos sémában rendezte. A 6. § kimondta: az egyesített megyék (székek, vidékek) minden, tisztán közigazgatási célú ingó és ingatlana felett már az egyesített törvényhatóság rendelkezett; az ilyen vagyon jövedelmét továbbra is közigazgatási költségekre kellett fordítani, de a régi tulajdonos rész javára számítva. Kivétel: az addig is közigazgatási célra használt épületek és felszerelésük az új megye köztulajdonává váltak – mert ezek az egységes adminisztratív működés „hordozói”. A 7. § arra az esetre adott szabályt, ha egy korábbi törvényhatóságot megosztottak: ami egyértelműen valamely új megye területére esik, oda kerül, minden egyéb – a telkektől a közigazgatási ingóságokig – a jogosultak javára arányosan felosztandó volt, és továbbra is csak közigazgatási célra volt használható. A 8. § a székhelyáthelyezés következményeit rendezte: ha a régi épületek feleslegessé váltak, és az új székhelyen teljesen új központi hivatalokat kellett építeni, a vegyes bizottság döntötte el, hogy az új megye részei milyen arányban viselik az építési költséget; a belügyminiszterhez 15 napon

belül lehetett fellebbezni, aki 40 napon belül véglegesen határozott (szükség esetén helyszíni vizsgálattal). A 9. § a nem közigazgatási rendeltetésű vagytonokat védte: ezek kizárólag a különös rendeltetésre és az eddigi tulajdonos javára voltak fordíthatók; kezelési szabályzatukat az új törvényhatóság alkotta, belügyi jóváhagyással és felügyelet alatt. A 10–12. § a vitás ügyek elbírálására intézett eljárást: vegyes bizottság, belügyi fellebbezés és végső soron rendes bírósági út – amely azonban a közigazgatási határozat végrehajtását nem akasztotta meg. Ez a megközelítés egyfelől a folytonosságot és a közfeladat-ellátás finanszírozását védte, másfelől korlátozta, hogy az egykori autonóm testületek szabadon rendelkezzenek „közvagyonukkal”.

Az új beosztás a bírósági szervezetet kifejezetten nem érintette (23. §): a már hatályban lévő igazságszolgáltatási szabályok változatlanul fennmaradtak, a szükséges igazságügyi intézkedésekről miniszteri rendelet gondoskodott. A levéltárak és iratok átadását is központi, belügyminiszteri rendelet szabályozta (24. §). Ezek a rendelkezések láthatóan a hirtelen területi és vagyoni mozgások jogbiztonsági kockázatait kezelték, és irányították az átmenet során fellépő „tulajdon- és iratvándorlást”.

A törvénnyel kapcsolatos magyar álláspontot a korabeli sajtó így összegezte: „*e törvényjavaslat útját vágja a százados simogatási politikának, a külön törvények, a külön állami életnek véget vetve. Az universitás hatásköre körülírása s az által, hogy az kizárólag 'közművelődési hatóság' lesz, vége lesz vetve azon abnormis állapotnak, hogy Magyarország területén szász atyánkfiai az universitásban egy külön fiók országgyűlést bírnak s ezt ismerjék el kizárólag Sachsenlandra törvényhozói joggal bírónak [...]* A 'titkos kassa' mely a szászok államellenes machinatióinak oly jó szolgálatot tett, melyből szász uraimék oly könnyen áldozhatok százezreket különleges jogaik biztosítására, megszűnik a hazaellenes törekvések érvényesítésének eszköze lenni. E javaslattal megvalósítva látjuk az egységes, egyenlő törvényekkel bíró Magyarország eszméjét, megszüntetve azon anomáliát, hogy szász uraimék külön országgyűlésen tanácskozzanak nemzeti kérdéseik, az állam politikai jogai felett s az össz állam országgyűlése határozatainak érvényét a fiók országgyűlés jóváhagyásától tegyék függővé. A szászok területi és nemzetiségi különállása, külön jogai és törvényei a többi nemzetiségek jogait, lét és társadalmi érdekeit sértette s korunk előhaladásának egyik legsarkalatosabb elvébe – mely 'egyenlő jogokat és törvényeket' követel – ütközött. Nem fog tehát a szásznak születés privilégiumot képezni, hanem szász, magyar és román egyenlő jogokkal felruházva, együtt fogják a közös haza jólétét előmozdítani. Adja az ég, hogy a szász nemzeti különállás megszüntével a szászok államellenes machinatiói is véget érjenek s hogy azon nemzetiség, mely a magyarnak köszönhet mindent, ezután ne a magyarellenes törekvésekben, de a haza boldogítását előmozdító eszlekményekben keresse a polgári erényt és érdemet” (Nemere, 1876. március 1).¹³

A törvény két, egymást erősítő síkon szüntette meg a szász autonómiát. Területileg: az önálló szász székek és a Királyföld feloldódnak a vármegyékben, a szász városok a megyei struktúra részei lesznek. Intézményileg: az önkormányzati döntéshozatalra és vagytonkezelésre a magyar köztörvényhatósági rendszer általános szabályai – és a belügyi felügyelet – érvényesülnek, külön rendelkezésekkel a királyföldi városokra. Bár a városi tulajdonjog elvben nem sérül, a tényleges gazdálkodási autonómia lényegesen becsúskul. A szász autonómiát így nem valamely kifejezett paragrafus „tiltotta meg”, hanem

13 A törvényhozási vitáról lásd Fazakas, 2021, 58–59.

a modern, egységes közigazgatási állam logikájának alárendelt új területi és vagyoni rezsim által oldotta fel. Ez a megoldás a rendezett állami működést és a jobbiztonságot is szolgálta, de a szász közösségi önrendelkezés történeti formáit a gyakorlatban lezárta.

A törvény technikája – mely a jogok átrendezését a tulajdonjog tiszteletének retorikájával párosította, miközben a kezelési-felügyeleti szinteket magasabbra emelte – jól illeszkedett az 1870-es évek közigazgatási modernizációs törekvéseihez. Erdély teljes és egységes egyesítésével a korporatív kiváltságokra épülő autonómia jogi-intézményi tere szűnt meg; a szász városok és közösségek ettől kezdve a vármegyei keretek között, országos normák szerint, belügyi kontroll alatt gazdálkodhattak és igazgathatták ügyeiket. Pontosan úgy, mint a többi város. A területi rendezés részletkérdéseit az 1877. évi I. törvénycikk intézte véglegesen.

A szász autonómia felszámolásának okai összetettek. A XIX. század második felében európai trend volt a közigazgatás racionalizálása. Az erdélyi rendi-területi mozaik (székek, különjogok, eltérő bírósági-adózási gyakorlat) akadályozta az egységes kormányzást, az adók következetes beszedését, a hadkötelezettség egységes érvényesítését, a bírói-hivatali rendszer egységesítését. A kormányzati érvelés központi eleme ez volt. Ugyanakkor a kiegyezés utáni Magyarország egységes közjogi tér megteremtésére törekedett: egységes területi beosztás, azonos szabályok, a helyi és országos hatalmi szintek világos rendje (később az 1886. évi törvények kodifikálták a törvényhatósági rendszert). A kollektív, rendi-territoriális privilégiumok (szász/székely különjogok) nem fértek bele ebbe a modellbe. Kétségtelen a nemzetállami gondolkodás meghatározó súlya is. Az 1868. évi XLIV. törvénycikk az egyéni állampolgári és nyelvi jogok képletében gondolkodott, nem kollektív területi autonómiában.¹⁴ A középkori eredetű „három nemzet” (magyar, székely, szász) és a szász autonóm terület fogalmi-jogi alapját a liberális-nemzeti állameszme teljes mértékben meghaladottnak tekintette. Ugyanakkor a dualizmus kori magyar politika célja Erdély szoros (re)integrálása volt a korábbi magyar államrészbe. A párhuzamos, „félautonóm” testületek megszüntetése stabilitási és központi ellenőrzési szempontból is kívánatosnak számított. Magyar szempontú értékelés szerint „*megszűnt a százados különválás; Erdély teljesen, területileg és politikailag, az anyaországba bekebeleztetett és így megszűnt az állam külön része (pars) lenni*”.¹⁵ A kép nem lenne teljes, ha a sajátos erdélyi álláspontot nem jelenítenénk meg, amely elfogadta ugyan ezt a rendezést, de nagyon sok hibáját is azonosította. Ezek közül az egyik éppen a szász kérdés volt. Földváry János képviselő a „jó közigazgatás” modern eszméit számonkérve szögezte le, hogy „*ezen törvényjavaslatnak a szászföldre vonatkozó intézkedése tehát nem egyéb, mint a rossz adminisztráció terjesztése Magyarországon. A törvényjavaslat ad a szászoknak, százados, sajátos viszonyaik par excellence polgári életükből, fejlődött institúcióik helyett elavult megyei önkormányzatot, választott megyei tisztviselőket és közigazgatási bizottságot.*”¹⁶

14 Az elvi alapállás valóban a politikai nemzet, amely közjogi értelemben etnikailag semleges (Fazakas, 2021, 160.), de a valóságban a kisebbségek folyamatosan érezték az asszimilációs nyomást.

15 Nagy, 1907, 50.

16 Érdekes a teljes beszédét elolvasni. Lásd Képviselőházi Napló, 1875, VI. kötet, 141. ülésnap, 1876. május 29., 383–387.

4.

Az autonómia megszüntetését a XIX. században Erdélyben lezajlott változások indokolták: „*a rendi nemzetek helyét átvették a modern nemzetek/nemzetiségek, ám ezek a jogfolytonosságból következően igényt tartottak a rendi nemzetekhez kapcsolódó kiváltságok egy részére. Ebből talán Erdélyben is kialakulhatott volna 'szerves' módon az autonómiák újfajta szerkezete vagy egyfajta 'pilléresedés', de a régi rendszerben éppen a legnépesebb etnikumnak, a románnak nem volt rendi képviselője. A rendi korlátok felszámolása, a francia forradalom eszméinek terjedése, a népszuverenitás gondolata így alapjában kérdőjelezte meg a hagyományos berendezkedést.*”¹⁷

Az 1876. évi XXXIII. törvénycikk a szász politikai közösségben egyszerre váltott ki jogi-közjogi felháborodást, identitásvédő mozgósítást és stratégiai újratervezést. A kortárs szász közbeszéd találó szimbóluma lett a „Die Zertrümmerung des Sachsenlandes” – „a szász föld széttúzása” – kifejezés, amely a magyar országgyűlési viták (1876. március 22–27.) összefoglaló kiadásának címévé is vált; ez jól mutatta, hogy a törvényt a közösség a történeti jogfolytonosság erőszakos megszakításaként érzékelt. A szerkezeti változás valóban radikális volt: a szász székek joghatóságát megszüntették, s a területet – például Szeben és Nagy-Küküllő – megyékbe tagolták, a korábbi autonóm intézményeket pedig állami mintára egységesítették.

Kit hibáztattak? A szász elit percepciójában a felelősség elsődlegesen a modernizáció és egységesítés jelszavával fellépő magyar liberális kormányzati törekvéseket terhelte. A Tisza Kálmán köré szerveződő, 1875 őszétől kormányzó Szabadelvű Párt központosító állameszméje a szász értelmezésben „magyarsító” projektként jelent meg, amely kifejezetten ezzel a céllal tekintette (értelmezte) a történeti kiváltságokat „anomáliának”. A folyamat előkészítése már Tóth Vilmos és Szapáry Gyula belügyministersége idején (1871–1875) zajlott, a jogszabályt pedig Tisza politikai hegemoniájának kezdetén fogadták el. Ugyanakkor a szász vezetők egy része az uralkodót sem mentesítette: Teutsch püspök 1876. szeptember 10-én Nagyszebenben Ferenc Józsefnek – aki épp akkor érkezett városlátogatásra, röviddel a törvény aláírása után – finoman szemére vetette, hogy a „német jogok pajzsa” épp most tört szét.¹⁸

A fogadtatás így kettős volt: jogi-politikai ellenérvek és morális tiltakozás keveredett a realista alkalmazkodással.¹⁹ 1871–76 között a szász politikai térben eleve éles vita zajlott az „öreg” és „ifjú” szászok között.²⁰ Az előbbieket – Teutsch körével – a történeti jogokra, az Universitas Saxonum tárgyalási elsőbbségére és a közösségi önkormányzatra hivatkozva tiltakoztak; az utóbbiak nyitottabbak voltak a budapesti kormányval való együttműködésre, modernizációt és „jogállami” garanciákat remélve. A törvény előkészítése idején több petíciót (1872, 1873) nyújtottak be a belügyminiszterhez az Universitas nevében, választásokon mozgósítottak, s a megyesi program (1872) a szász egység minimumát rögzítette: a székek politikai egysége, a tisztviselők választása és

17 Pál, 2013, 6.

18 Teutsch, 1909, 277.

19 A kérdéstről lásd Egry, 2003, 112–158.

20 Pukánszky, 2003, 94.

az önkormányzat fenntartása mellett érveltek.²¹ A kormányzati centralizáció erősödésével azonban a politikai hangnem is keményedett – miközben a belső megosztottság megmaradt.

A parlamenti vitákban és a sajtóban heves szócsaták zajlottak. A *Siebenbürgisch-Deutsches Wochenblatt* (1868–73), majd az 1874-től napilappá váló *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* lett az „öreg szász” jogvédő érvelés fő orgánuma, míg a kormánypárthoz közel álló *Hermannstädter Zeitung* inkább a kiegyező hangokat közvetítette. A *Tageblatt* következetesen a községi és egyházi autonómia védelmét hirdette, és teret adott a budapesti viták szó szerinti közlésének is, erősítve a közösségi mobilizációt. A németországi sajtóban Treitschke és mások igyekeztek ügyé tenni a „szász kérdést”,²² ám a német kormányzati reakció hűvös maradt; Bismarck külpolitikája nem áldozta fel a Monarchiával való viszonyt a magyarországi kisebbségi jogok érdekében.²³

A törvény előkészítése alatt és elfogadása után három irány vált meghatározóvá. Először is a jogi-politikai nyomásgyakorlás: az Universitas 1872-ben és 1873-ban többségi felirati álláspontot fogadott el (választott tisztviselők, önkormányzat, egység), a szász képviselők egy része pedig a parlamentben kemény hangot ütött meg, miközben néhány befolyásos szász politikus taktikai okokból a kormánypártban maradt, sőt volt, aki a törvényre is igent mondott, ami a választóközösségben bizalmi válságot okozott és „bizalmatlansági” megnyilvánulásokhoz vezetett.²⁴ Másodszor a sajtó és a külső támogatás keresése: Teutsch a német közvéleményhez fordult, cikksorozatok és röpiratok születtek, de Berlin hivatalosan nem mozdult. Harmadszor a közösségi intézmények stratégiai átpozicionálása: mivel az Universitas politikai hatásköre kiürült, megmaradt – és felértékelődött – a vagyon kezelése; ezzel párhuzamosan a lutheránus egyház vált a szász önszerveződés első számú fórumává, és a kulturális-oktatási önvédelem lett a prioritás.²⁵

A törvény utáni években a mozgalom fokozatosan átállt a „kulturális szuverenitás” védelmére. 1881-ben megszületett a „kronstadti (brassói) program” az 1876-ban alakult Szász Néppárt (Sächsische Volkspartei) számára, amely a kormányzattal szembeni határozott ellenállást és etnikai-nyelvi jogvédelmet hirdetett. A német nyelvű oktatás védelmében élénk vita bontakozott ki az osztrák–német iskolavédő egyesület (Deutscher/Allgemeiner Deutscher Schulverein) támogatásának elfogadásáról; a *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* mérsékelt, de támogató álláspontot képviselt, miközben a közösség egy része a budapesti gyanakvás miatt óvatosságra intett. A belső pluralizmus – Brassó és Szeben eltérő politikai kultúrája, a mérsékelt és a konfrontatív tábor váltógazdálkodása – végig jellemző maradt, de az irány lassan egységesült: a szász önvédelem súlypontja a vagyon- és iskolahálózat, az egyházi keretek és a sajtó köre szerveződött.

Mindehhez társult egy fontos tapasztalat: a Monarchia dualista szerkezetében a szászok – a nagy-magyarországi népesség mindössze kb. 1%-át adva – maroknyi politikai erőt képviseltek, így a „tisztá” közjogi autonómia helyreállításának esélye csekély

21 Kwan, 2018, 1006.

22 Vö. Szász, 1989, 535.

23 Kwan, 2018, 1012–1013.

24 Kwan, 2018, 1008.

25 Fazakas, 2021, 162–163.

volt. Ez magyarázza, hogy a kezdeti felháborodás után a közösségi elitek egy része kompromisszumot keresett: a központi állam keretei között a jogegyenlőséget, a helyi kulturális intézmények maximális védelmét, és ahol lehet, részvételt a modernizációban. Ez a fordulat – a politikai autonómiáról a kulturális-társadalmi önkormányzásra való áttérés – hosszabb távon a szász „kisebbségi mentalitás” megszilárdulásához vezetett: a hangsúly a lokális önsegélyen, az iskolai hálózaton, az egyházi hierarchián és a pénzintézeti-egyesületi infrastruktúrán volt.

5.

A Szász Universitas (*Universitas Saxonum*) 1876-ban viszont nem szűnt meg teljesen: politikai-közigazgatási testületként felszámolták, de – a korszak jogi nyelvén – „kizárólag közmívelődési hatóságként” és vagyonkezelő intézményként tovább élt. Ennek közvetlen jogalapja az 1876. évi XII. törvénycikk, amely a Királyföld (*fundus regius*) rendezéséről és a szász Universitas újraszabályozásáról rendelkezett.²⁶ A korabeli magyar álláspontok szerint az Universitas fenntartása kímélet, túlságos engedékenység, a történeti jogok kiváló kultusza (*Magyar Polgár*, 1876. március 25.). A törvény kifejezetten fenntartotta, hogy az egyetemi vagyonhoz fűződő tulajdonjog érintetlen marad, a jövedelmeket pedig – szigorú célkötöttséggel – „közmívelődési célokra”, azaz oktatási-kulturális célokra kellett fordítani. A vagyon feletti rendelkezést az Universitas közgyűlésére bízta, de kormányfelügyelet (belügyminiszteri, illetve közoktatási miniszteri jóváhagyás) alá helyezte.

A törvény indokolása világossá tette a jogpolitikai szándékot: az 1848. évi I. és 1868. évi XLIII. törvénycikkek elvi döntése nyomán a „külön politikai nemzetek” és nemzeti területek megszűntek, ezért a szász nemzeti gyűlések politikai, igazgatási és igazságszolgáltatási jogköre többé nem maradhatott fenn. „*Nem maradt [...] egyéb hátra, mint az igen jelentékeny szász nemzeti vagyon felett való rendelkezés*”, s ebben a körben „meg is kell maradnia” az Universitasnak, különben az államot a magán- vagy helyi vagyonba való önkényes beavatkozásának vádjá érné. Vagyis a tovább élő Universitas a tulajdonjog védelmének és a társadalmi béke fenntartásának garanciális eszköze lett: a közösségi (szász) vagyon megmaradt, de kizárólag közművelődési célra és állami felügyelet mellett volt használható.

Az 1876. évi XII. törvénycikk 3–7. §-ai rögzítették az új modellt: (i) az Universitas mint „kizárólag közművelődési hatóság” rendelkezett az egyetemi vagyon felett; (ii) a tulajdonjog érintetlen maradt; (iii) a szabadon felhasználható jövedelmeket vallási és nyelvi különbség nélkül a „tulajdonos” közösség javára kellett fordítani; (iv) a rendelkezési jog az Universitas közgyűlését illette, „a kormány felügyeleti jogának fenntartása mellett”. Ez a konstrukció „alapítványi” működéshez hasonló, célhoz kötött vagyonkezelést teremtett, de nem magánjogi alapítólevéllel, hanem törvényi felhatalmazással és kormányzati kontrollal.

²⁶ Papp, 1939, 42.

Az 1876. évi XII. törvénycikk az Universitas közgyűlését újjászervezte és beágyazta a rendes állami hierarchiába. Az elnök többé nem a „szász ispán” volt (Comes Saxonum, szászok grófja, szászgróf; ez a hivatal ténylegesen meg is szűnt), hanem Szeben megye főispánja;²⁷ az alelnököt a közgyűlés választotta, a jegyző volt az egyetem titkára. A tagokat – a Királyföld városait és részeit lefedve – választókerületek delegálták, amelyeket a belügyminiszter állapított meg. A közgyűlés döntései csak belügyminiszteri, illetve közművelődési ügyekben a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával váltak érvényessé; a jegyzőkönyveket 15 napon belül fel kellett terjeszteni, és ha 40 napon belül nem volt észrevétel, beállt a hallgatólagos jóváhagyás. Ha az elnök úgy látta, hogy a közgyűlés túllépte hatáskörét, felfüggeszthette az ülést és jelentést tehetett a belügyminiszternek. A végrehajtó (központi) hivatal feje szintén az elnök; tisztviselői kinevezése és díjazása csak miniszteri jóváhagyással történhetett. A „hét bírák” külön vagyonát²⁸ is ugyanez a rendszer kezelte, a főispán elnöklete alatt. Ez összességében szoros, többszintű kormányfelügyeletet jelentett.

A politikai-közgazgatási autonómia megszűnése után a szász közösségi önszerveződés súlypontja a kulturális és iskolai intézményrendszerre tevődött át, amelynek anyagi bázisát az Universitas-vagyon jövedelmei adták. A német nyelvű oktatás (alsó-, közép- és szakoktatás), egyházi és kulturális célok, valamint közösségi intézmények finanszírozása így – állami kontroll alatt ugyan, de – saját forrásból történhetett. A korabeli és későbbi összefoglalók ezt a korszakot kifejezetten „stiftungs”-szakaszként szokás leírni: az Universitas 1876-tól alapítványszerű vagyongazda, a funkcióváltás célja a közösségi vagyon közérdekű, de a közösség identitását is szolgáló hasznosítása volt. Fontos leszögezni, hogy az Universitas és vagyona a szász oktatási-kulturális

27 Ferdinandy, 1902, 133.

28 A „hét bírák” (németül Sieben Richter) az erdélyi szász jogrend régi intézményének és annak külön vagyontömbjének a neve. Eredetileg a szász „székek” élén álló, Szeben (Hermannstadt) köré szerveződő bírák kollégiumát jelölte; idővel a kifejezés alatt egy közös tulajdonú birtok- és erdővagyon (a „Sieben-Richter-Güter/Waldungen”) is értettek, amely több falun és kiterjedt erdősegeken húzott önálló jövedelmet. A források szerint e javak egy részét a „hét bírák” földesúri jogon bírták, és külön pénztáraik, erdőgazdaságuk is volt (pl. „Sieben-Richter-Waldungen” főerdési igazgatással). Az 1876. évi XII. törvénycikk ezt a külön vagyon név szerint elismerte és szabályozta. A törvény kimondta, hogy az „ügynevezett hét bírák vagyona” ugyanazon közművelődési célkötöttség és tulajdonvédelmi rend alá esik, mint az Universitas vagyona, de saját gyűlés („a hét bírák közgyűlése”) rendelkezik felette. E testület elnöke Szeben vármegye főispánja, tagjai pedig azok az egyetemi küldöttek, akik a Királyföld azon városait és kerületeit képviselik, amelyek együtt a „hét bírák-javak” tulajdonosai. A hét bírák közgyűlése az Universitas közgyűlésével egy időben ülésezik; a két testület egyezsége döntötte el, milyen arányban járuljon a „hét bírák-vagyon” az Universitas központi hivatalának költségeihez. Vita esetén a belügyminiszter döntött (1876. évi XII. törvénycikk 17–19. §). 1876 után azért volt szükség a külön szabályozásra, mert a „hét bírák-javak” tulajdonosi köre és eredete eltért az Universitas általános vagyonától: nem a teljes „szász nemzet” vagyonaként, hanem bizonyos városok és körzetek közös tulajdonaként állt fenn. A jogalkotó ezt a történeti sajátosságot elismerte és megtartotta, de a felhasználást az Universitaséhoz hasonlóan közművelődési célhoz kötötte és állami felügyelet alá helyezte. A törvény indokolása kifejezetten úgy fogalmazott, hogy rendezni kell „a szász egyetem és az ügynevezett hét bírák vagyoni viszonyait”, azaz két külön – de párhuzamos logikájú – vagyoni rezsimit hozott létre.

autonómia kereteit részlegesen garantálta, ugyanis „a szász egyetem vagyonának szabad rendelkezés alatt álló jövedelmei [...] összes lakosság javára vallás- és nyelvkülönbség nélkül fordítandók” (6. §).²⁹ Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a vagyonjövedelem kb. 70%-át szász, 16%-át román és 14%-át magyar kulturális célokra fordították.³⁰

Érdeemes röviden kitérni az Universitas vagyonára is. Történetileg kialakult közösségi javak összességéről volt szó, az 1876. évi XII. törvénycikk csak keretet adott e vagyon működtetéséhez. Mi tartozott ide? Elsősorban kiterjedt erdőterületek (Nationswälder), földbirtokok, szántók-legelők, szőlők, városi és vidéki házak, telkek, gazdasági épületek, központi pénztár és pénzalapok („Nationskasse”), alapítványi tőkék, közgyűjteményi és kulturális javak, levéltári vagyon, de fokozatosan megjelentek az értékpapírok és államkötvények is. Fontos volt különbséget tenni a városok/községek saját vagyonai és az Universitas központi vagyona között. A királyföldi városok (Nagyszeben, Brassó stb.) jelentős városi tulajdonnal bírtak, amely nem olvadt be az Universitas vagyonába.

A kiegyezés utáni időszakkal kapcsolatban a szász álláspont a következő volt: „Magyarország nem tartotta be az 1867-es kiegyezésben foglalt kötelezettségét sem, hogy a nem magyar nemzetiségek jogait és kulturális sajátosságait megóvja. Az 1868-as nemzeti jogi törvény ugyanis a 'magyar nemzet' eszméje jegyében a magyar nyelvet tette meg hivatalos nyelvvé; 1876-ban pedig megszüntette a Királyföldet mint külön kormányzati egységet, és azt megyékre osztotta fel [...]. Ezzel megszűnt a szász szabadság, Erdély németisége kisebbséggé degradálódott.”³¹ A szász kollektív élményt egy korabeli regény pedig így rögzítette: „A toronyokat soha senki sem foglalta el, de a nyitott kapukon keresztül magyarok, románok, görögök, örmények, zsidók és cigányok költöztek be. Éjjel-nappal nagy volt a jövésmenés, a városkapuk igen szűkek lettek és el kellett tűnniök... Sikerült nekik. Beékelődtek minden szász községbe... És most a békesség idején az állam teljesen meg akarja hódítani a szász városokat és évről-évre ontja hivatalnokseregét és poroszlóit a kemény falvakba. Az első jelszó volt: aki életét meg akarja tartani, az gazdaságilag védelmezze meg magát. És mi bankokat és takarékpénztárakat alapítottunk... De az állam erősebb volt. Szaporábban tudott alapítani. Minden rongyos faluba odatolta a maga kakuktojásait... A második jelszó lett: csak a magasabbrendű kultúra menthet meg minket! És mi 300 iskolát tartottunk fenn európai nívón, mi: 230 000 szász, a legkisebb népiskolától kezdve a tudós akadémiáig... De az állam tíz esztendő alatt ezer új iskolát alapított a mi földünkön, azok kitárták kapuikat és emelkedéssel, dicsóséggel és magas hivatalokkal csalogatnak minket. Csak német nevedet kell elcserélned. Az állam az erősebbik, ti telepesek!” (Adolf Meschendörfer, *Die Stadt im Osten*, 1932, a részleteket közli a Magyar Szemle, 1933/XIX).³² A pontos képhez az is hozzátartozik, hogy 1890-ben létrejött egyfajta magyar-

29 Mikó, 1941, 181.

30 Papp József rögzítette, hogy a magyar állam ezt a két intézményt (az Universitas és a hét-bírák vagyonát), az impérium változásig változatlanul fenntartotta, sőt a jövedelem felosztásában a szászokat mindig igen kedvezményesen kezelte, aminek feltűnő bizonyítéka az, hogy annak ellenére, hogy a szász egyetem vagyonának jövedelméből a hivatkozott 1876. évi XII. törvénycikk 6. szakasza értelmében az összes lakosság egyformán volt részesítendő és hogy e területen a szász lakosok arányszáma 34,2%, a hét bírák földjén pedig 33,6%, viszont ugyanezen területen a magyar lakosság arányszáma 10,1 illetve 18,5% volt, mégis 1914-ben a legutolsó jövedelemosztásnál a szász intézmények 70,96%-kal részesültek a jövedelemből, a magyaroknak pedig csak 13,54% jutott.” Vö. Papp, 1939, 43.

31 Név nélkül, 1966, 8.

32 A kötet magyarul *Corona* címmel jelent meg.

szász kiegyezés,³³ amelynek indító oka a román etnikai elem egyre hangsúlyosabb jelenléte és szerepe volt a hagyományosan szászok által lakott területeken, akkor is, ha a politikai együttműködési alku mögött a szász elit álláspontja egyáltalán nem volt egységes (voltak, akik inkább a románokhoz való közeledést támogatták volna).

6.

1918 őszén az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása és az erdélyi román nemzetgyűlés 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozata alapjaiban rendezte át a politikai teret. A román határozat nemcsak az uniót mondta ki, hanem programot is hirdetett: „az együtt élő népek teljes nemzeti szabadsága”, az anyanyelv használata a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban, a vallások egyenjogúsága, helyi önkormányzat és arányos képviselőlet – mindezek erős üzenetet jelentettek a szászoknak.³⁴

A szász politikai elit eközben gyorsan megszervezte magát. 1918. október végén létrejött a „Sächsischer Zentralausschuss” (szász központi bizottság), majd Nagyszebenben szász/német nemzeti tanácsok alakultak. A tanácsok első reakciója óvatos volt: 1918. november 25-én a nagyszebeni „általános szász tanács” (Generalrat) – a források szerint – kifejezett semlegességet hirdetett a magyar és a román fél között. Ez a kivárással a helyzet fluiditását, valamint a katonai-diplomáciai bizonytalanságokat tükrözte.

A döntő fordulat 1919. január 8-án következett be: Medgyesén a szászok országos gyűlése (138 küldött részvételével) egyhangúan kimondta, hogy támogatja Erdély Romániához való csatlakozását – egyben a gyulafehérvári alapelvekre hivatkozva elvi és gyakorlati biztosítékokat kért a nyelvi-iskolai-egyházi önkormányzatra.³⁵ Siettek: mert minden nap késedelem rontja a „köztünk és a románok közötti” viszonyt.³⁶ A Rudolf Schuller által szerkesztett nyilatkozat (*An unser Volk*) világosan a román december 1-jei program talaján állt: „Romániának Erdéllyel és Magyarország románok által lakott részeivel történő egyesítése révén olyan területi egység alakult ki, amelynek összetartozását etnográfiai viszonyok alapozzák meg. Tekintettel ezekre a tényekre és abban a meggyőződésben, hogy itt világtörténelmi folyamat zajlik, az erdélyi szász nép, mivel a népek önrendelkezésének talaján áll, kinyilvánítja a Román Királysághoz történő csatlakozását és testvéri üdvözlését és szívélyes jókívánásait tolmácsolja a román népnek nemzeti eszményeinek megvalósításához.”³⁷

Röviddel ezután, 1919. január 27-én a szász küldöttség (a szász nemzeti tanács vezetőivel) Bukarestbe vitte az uniós okiratot és átadták Ferdinánd királynak (január 30.). A román kormányzótanács elnöke, Maniu már január 10-én megkapta azt. A korabeli beszámolók szerint a román kormány képviselői megerősítették a lutheránus egyház autonómiáját, a szász iskolarendszer és a közigazgatási-igazságszolgáltatási nyelvhasználat mind biztosítandó célok. Ez a gesztus fontos szerepet játszott a szász

33 Vö. Szász, 1989, 536.

34 Lásd például Wittstock, 2025, 61–65.

35 Részletesen lásd Roth, 2025, 95–110; Gündisch, 2025, 119–123.

36 Gündisch, 2025, 120.

37 Lásd R. Süle, 1987, 96–97.

elit végleges elköteleződésében. Rudolf Brandsch „új Aranybullának” nevezte a gyulafehérvári határozatokat.³⁸

Miért támogatták a szászok Erdély Romániához történő csatolását? Az első érv a politikai realitás és biztonságkeresés. 1918–1919 telén az antant támogatását élvező román közigazgatás és hadsereg fokozatosan átvette a rendfenntartást Erdély belső vidékein. A magyar állami keretek jövője eközben bizonytalanra vált, így 1919 tavaszán a kommunista Tanácsköztársaság is rövid időre hatalomra került. A jogbiztonság, rend és a tulajdon védelme iránt érzékeny, városi-polgári szász elit számára a román államhatalommal való gyors *modus vivendi* kialakítása tűnt racionális opciónak. Másodsorban a gyulafehérvári ígéretet vonzerejét is érdemes kiemelni. A december 1-jei határozat kifejezetten az erdélyi nemzetiségek szabadságát, az anyanyelv használatát és a felekezeti egyenjogúságot ígérte. Ez „híd” volt a szászok történeti-intézményi igényei felé: a középkortól fejlett önkormányzatisággal, egyházi-iskolai hálózattal bíró közösség a kulturális-nyelvi autonómia modern formáit szeretne volna elérni. Harmadsorban szerepet játszottak a szász tapasztalatok a magyarországi nemzetiségi politikával szemben. A 19–20. század fordulójának magyar államnyelvi és iskolaügyi szigorításai (pl. az Apponyi-törvények) rossz emléket hagytak. A szász elit jelentős része úgy látta: a román állam fog, legalábbis ígéreteiben és a párizsi kisebbségvédelmi rendszerben (1919. december 9., Párizs) kodifikáltan, nagyobb mozgásteret nyújtani a kulturális önszerveződésre. Negyedsorban az intézményi kontinuitás reménye (egyház és iskola) játszott szerepet. A lutheránus egyház és a szász iskolarendszer fennmaradása kulcskérdés volt. A megyesi döntés után a román állam (legalábbis kezdetben) a német iskolák és az egyház finanszírozását, illetve működési önállóságát elfogadta; ez a korai benyomás is erősítette a csatlakozási akaratot. A szászok kisebbségből kisebbségben maradtak: a Monarchia iránti (megrendült) hűségük a Monarchia szétesésével, a dinasztikus hűségük a dinasztia trónvesztésével megszűnt, ezek mind a Romániához történő csatlakozás irányába hatottak.³⁹ A történelmi folyamatokat is úgy értelmezték, hogy Erdély Romániához történő csatolása adott körülmények között elkerülhetetlen, ezért a megyesi határozatot a „szász pragmatizmus” kontextusában is értelmezhetjük.⁴⁰ A *Mediascher Zeitung* már 1919. január 4-én azt írta, hogy „gyorsabban, mint vártuk, Erdély és a szomszédos vidékek hovatarozásának kérdése végleges megoldást nyert. Véglegesnek is kell tekintenünk, és meg vagyunk győződve, hogy az általános békekonferencia sem fog semmi lényegeset megváltoztatni a két rendelet⁴¹ által létrehozott jogi keretben. Ennélfogva megvalósultnak kell tekintenünk a nagy román állam megalkotásának tervét, valamint a szász nép hovatarozásának kérdését is.”⁴² Ez nem jelenti azt, hogy nem merültek fel félelmek, amelyek jelentős mértékben jogosnak is bizonyultak, amint a későbbi történelmi fejlemények egyértelműen bizonyították. De ekkor még valamilyen mértékű optimizmus is megjelent: „Egyáltalán nincs az az érzésünk, hogy elvesztettünk volna valamit, aminek fájniá kellene.

38 R. Süle, 1987, 98.

39 Gündisch, 2025, 117–118.

40 Wittstock, 2025, 62.

41 Az újság a gyulafehérvári határozatok romániai becikkelyezésére utal 1918. december 27-én.

42 Leb, 2025, 220.

Semmilyen okunk sincs, hogy szomorúak legyünk [...]. Előttünk áll a szabad út, hogy népünk életét új alapokra helyezzük”, foglalt állást a *Mediascher Zeitung* 1919. január elején.⁴³

A szász politikai gondolkodásban a „rég”i autonómiára (Universitas Saxonum, városi-széki önkormányzatok) való hivatkozás erős identitásképző elem volt, de az 1918–1919-ben formálódó új államkeretek között már nem valós területi autonómiát céloztak (akkor is, ha ténylegesen megpróbálták ezt is kérelmezni⁴⁴), hanem modern, kulturális-nemzeti autonómiát: anyanyelvű oktatás és kulturális önigazgatás, egyházi-iskolai önkormányzat, arányos képviselet. Ezt a fordulatot jól mutatta a medgyesi deklaráció fogalmazása (a „karlsburgi” – gyulafehérvári – alapelvekhez igazodás), valamint a későbbi, német/szász pártprogramok „kulturális autonómiát” hangsúlyozó nyelvezete. A szász közösség 1919 utáni politikáját gyakran „etno-korporatív” önszerveződésként határozzák meg: szakmai, egyházi, oktatási, kulturális-jóléti szervezetek hálózatába ágyazott saját intézményi tér kiépítését célozták a román államban. Ez realista igazodás volt a kisebbségi helyzethez, nem pedig a területileg elkülönülő szász autonómia visszaállmodása. E szemléletben kulcsszereplők voltak Rudolf Brandsch és Hans Otto Roth: ők a román állami keretekhez való pragmatikus alkalmazkodást és a kisebbségi jogok jogi-politikai úton való kiküzdését hirdették (országos német érdekképviselet, együttműködés más német csoportokkal, parlamenti jelenlét).

A szász elit egységes döntést hozott Medgyesen, de a közösségen belül léteztek hangsúlyeltolódások. A városi polgárság és az egyházi-iskolai értelmiség számára a kulturális jogaik írásos garanciái voltak a legfontosabbak; a földbirtokos rétegek viszont már 1919–1920 folyamán érzékelték, hogy a közelgő agrárreform (végül 1921-ben) jelentős vagyonszétválással járhat – ez később csalódást is szült, de ez már az uniót követő konszolidáció része volt. 1919–1921 között jött létre a *Deutsche Partei*, amely parlamenti úton képviselte a romániai németek (köztük a szászok) jogait. A pártprogram a kulturális-nyelvi jogokra, az egyházi-iskolai autonómiára és az arányos képviseletre fókuszált.

Nemzetközi síkon 1919. december 9-én aláírták a román kisebbségvédelmi szerződést: ez az oktatás-nyelvhasználat-egyesülés alapszintű garanciáit a Nemzetek Szövetsége felügyelete alá helyezte. A szász politikai stratégiában ez fontos hivatkozási pont lett – még ha az érvényesítése a gyakorlatban gyakran kompromisszumokhoz kötődött is. A román 1923-as Alkotmány általános egyenjogúsítási klauzulái illeszkedtek ehhez a kerethez, de a központi állami berendezkedés (egységes nemzetállami modell) korlátot is szabott a regionális-területi autonómiák esetleges megvalósításának. Ezért sem irányultak a szász célkitűzések 1918–1920-ban a területi autonómia visszaállítására, hanem kulturális-intézményi autonómia felé mutattak.

A két világháború közötti Romániához kötődő időszak szász szempontú értékelése szintén tanulságos: *„Romániában a németek könnyebben lélegezhettek, mint a budapesti magyarosító politika nyomása alatt. Habár jogállásuk, kulturális berendezésük és gazdasági pozícióik ellen nem maradt el a román támadás, ez azonban kevésbé brutális és fanatikus volt, de szívesen állhatatos. Románia 'nemzetállam' felfogása a kisebbségeket idegen testeknek fogta*

43 Lásd Leb, 2025, 220–221.

44 Gündisch, 2025, 122.

fel, amelyek útjában állnak a nemzetállam érdekeinek, így a bukaresti nemzetiségi politika is az 'egy állam, egy nemzet' elvét gyakorolta, habár a nemzetiségi probléma végleges megoldását nyílt erőszak alkalmazása nélkül igyekeztek végrehajtani. Románia minden kérdésben magától értetődően a nemzeti érdeket helyezte előtérbe, s ez a negatív román politika természetes jelenség volt, de nem volt tényleges nemzetiségi gyűlölet kifejezője. Románia a németjeit, az erdélyi szászokat, a bánági, bukovinai, beszarábiai és dobrudzsai német csoportokat ellenségeskedés nélkül, inkább barátságos tisztelettel kezelte. Őket megbízható elemek gyanánt osztályozták, mivel az állam iránti hűségük tekintetében nem volt kétség.”⁴⁵

7.

1876 után a szász Universitas – a középkori kiváltságok örökösöként – vagyonkezelő szerepben tovább élt. Ezt a helyzetet örökölte meg a román állam, amikor Erdély területét megszerezte. Az első világháború utáni román földreform (1921)⁴⁶ az Universitas erdő- és földbirtokait nagyrészt kisajátította, ezzel a szász iskolarendszer pénzügyi fundamentuma meggyengült. Ahogy a helyi magyar sajtóban értékelték, „*az univerzítás azonban még így is hatalmas összetartó erőt jelentett. Jelentette a múltat, a tradíciót s a jövőnek azt a hitét, mely csak a múltban és a tradícióban gyökerezhetik... Ez a vagyon elvégre a szászoké volt mindig, nyolc évszázadnak munkájával tették vagyonná*” (Keleti Újság, 1931. augusztus 14.). E vagyon román átvétele már korán felmerült. Például az 1927-es sajtóban olvashatjuk, hogy „*a románok most már meg akarják szerezni a szászok vagyonát is. Rávetették a szemüket a szász egyetem vagyonára. Mi is az a szász egyetem? A szászok, akik az Árpádok alatt, majd később is különböző német vidékekről, kisebb csoportokban vándoroltak be Magyarországra, Erdélyben II. Endrétől szabadságlevelet kaptak, amely bizonyos önkormányzati jogot biztosított számukra és élükre a király által kinevezett szászgróftól állította. Mátyás alatt, azután új jogokat kaptak a szászok: maguk választhatták meg gróffjukat, vagyis az universitas, egyetemesség elnökét. Ez az universitas akként alakult ki, hogy a magyar királyok a bevándorolt szászok egyetemének különböző földadományokat juttattak; ezeket a szászok egyetemlegesen kezelték, egyházi és iskolai célokra fordították s a vagyonközösség feje az egyetem elnöke, a szászgróf volt. A szász egyetem ekként nemcsak vagyonjogi, de politikai testület is volt: a székely királybíró, ahogy a szászok gróffját nevezték, politikailag is képviselte a szászokat, s az egyetem helyettesítette számukra a megyei alkotmányt. Természetes, hogy amikor 1876-ban az országot rendszeresen vármegyékre osztották föl, akkor a Szászföldet is földarabolták, ámde a székely királybíró megmaradt, mert a cím mindvégig megillette Székely megye főispánját, mint a szász egyetem elnökét. Ehhez a vagyonhoz pedig a magyar állam nem nyúlt hozzá; a szászok kapták a régi magyar királyoktól, ők kezelték tovább is, mégpedig úgy, hogy a jövedelmet a maguk német kulturális és iskolai céljaira fordították. A szász egyetem ügyeibe nem avatkozott bele a magyar állam; meghagyta vagyonkezelését és autonómiáját; tisztelte a régi jogokat. A románok most másképp gondolkodnak...”* (Nemzeti Újság, 1927. október 14.).

45 Név nélkül, 1966, 8.

46 Erről lásd Veress, 2022, 151–158; Fazakas, 2023, 11–19. A szászok csalódásáról lásd Gündisch, 2025, 126–128.

A nemzetiszocializmus 1933-as németországi hatalomra jutásának hatása az erdélyi szászokra azonnali volt: a hitleri Németország magnetikus hatása gyorsan érződött a romániai német/szász közéletben. A már 1920-as évek végétől szerveződő Selbsthilfe (önsegély) és a szász ifjúsági körök köré tömörülő Erneuerungsbewegung (megújulási mozgalom) a nemzetiszocialista retorikát és szimbólumokat vette át. Fritz Fabritius 1932-ben nyíltan Nationalsozialistische Selbsthilfebewegung der Deutschen in Rumänien (NSDR) néven politizált; 1934-től a mozgalom Nationale Erneuerungsbewegung der Deutschen in Rumänien (NEDR) formában élt tovább. A mozgalom áttörése 1933 után történt. A szász belpolitika innenről két táborra szakadt: a moderált, parlamentáris hagyományt képviselő vezetők (pl. Hans Otto Roth, Rudolf Brandsch) és az egyházi elit (Viktor Glondys püspök) – ők óvtak a nyílt náci „gleichschaltolástól”;⁴⁷ velük szemben álltak a „megújhódók” (Fabritius, később Waldemar Gust, Alfred Bonfert), akik országos német népközösségi keretbe akarták szervezni a romániai németeket.

A fiatalok megnyerése kulcsfontosságú volt: a Wandervogel-hagyomány⁴⁸ talaján a Deutsche Jugend (Német Ifjúság) szervezeteit félkatonai fegyelemmel alakították át, egyenruhával, zászlóval, karlendítéssel; a sajtóban a völkisch és eugenikai nyelvezet erősödött. A '30-as évek közepére ez szinte teljes ifjúsági hegemóniát eredményezett a radikalizálódó köröknek. 1933 végétől a megújulási mozgalom lokális választási sikereket aratott szász városokban. A román kormány a '30-as évek közepén korlátozással és tilalmakkal (pártok betiltása, személyi eljárások) próbálta fékezni a nemzetiszocialista profilú csoportokat; a radikális, Bonfert–Gust-féle irány külön pártba (Deutsche Volkspartei in Rumänien, 1935) szerveződött, míg Fabritius egy tágabb Deutsche Volksgemeinschaft (népközösség) keretben tartotta egyben a mérsékelt és náciszimpatizáns elemeket. A belső háború (Fabritius vs. Bonfert/Gust) 1938-ig végigkísérte a romániai német/szász politikát.

Mindeközben a szász Universitas a trianoni békeszerződést követően még 17 éven keresztül működött, de végül a román kormány 1937. június 1-jei rendeleti törvénnyel (Decret-lege nr. 2414/1937⁴⁹) végleg megszüntette a Fundația Universitatea Săseascăt. *„A szászok álláspontja eredetileg az volt, hogy már az 1876-os törvény jogtalanul fosztotta meg őket nemzeti vagyonaiktól s így a jogi helyzet akkor állana vissza, ha megkapnék mindazt, amit Endre király nekik ajándékozott. A román álláspont viszont azt hangoztatta, hogy ma a Királyföld lakosságának nagyrésze román, s mivel az 1876-os törvény nemzetiségre és vallásra*

47 A „gleichschaltolás” a német Gleichschaltung magyarosított alakja. Valamely ország vagy intézményrendszer „egy vonalra hozását”, kényszerű egységesítését jelenti, úgy, hogy minden szervezet (állami hivatalok, önkormányzatok, bíróságok, sajtó, kultúra, egyesületek, pártok stb.) ugyanazt a politikai irányt kövesse, és megszűnjön a függetlenségük. Történeti értelemben leginkább a náci Németország 1933 utáni gyakorlatára használják: a hatalomátvétel után törvényekkel, személycserékkel és nyomással a társadalom és az állam minden területét a nemzetiszocialista párt irányítása alá rendelték.

48 A Wandervogel (vándormadár) a XX. század eleji német ifjúsági mozgalom (1901), amely a természetjárásra, közösségi önszerveződésre és a „vissza a természethez” eszményre épült, az iskolai-polgári fegyelemmel szemben. A két világháború között számos német kisebbségi ifjúság, így az erdélyi szászoké is, átvette formáit, amelyeket 1933 után a náci *Gleichschaltung* a Hitlerjugendbe olvasztott.

49 Monitorul Oficial nr. 124, 1937. VI. 1.

való tekintet nélkül ruházza Királyföld népére a tulajdonjogot, a vagyont a többséget, vagyis őket illeti” (Keleti Újság, 1937. június 19.). Az eredményt tárgyalásos-nyomásgyakorlásos úton érte el a román hatalom.⁵⁰

A román jogszabály felszámolta a szervezetet és felosztotta a teljes vagyont: egyrészt a Romániai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház (a szászok egyháza), másrészt az ugyanazon törvénnyel létrehozott Așezământul Cultural Mihai Viteazul (Mihai Viteazul Kulturális Alap) részesült belőle.⁵¹ Az ingatlanokat tételeken osztották meg; az ingó vagyont 75%-a került a Mihai Viteazul Kulturális Alaphoz. A megosztási elv viszont ingatlanok esetén is a 75%-os értékarány volt a románság javára. A vagyongosztás arányát az etnikai kvóta diktálta. A románokra jutó vagyonszám a román közhasznú kulturális alapítvány igazgatta volna, amelyet 1937. június 1-jén törvénnyel hoztak létre Nagyszeben (Sibiu) székhellyel; feladata Királyföld megyéiben a román kultúra, gazdaság és egészségügy támogatása volt. Az alap tulajdonképpen a korábbi szász közösségi vagyont jelentős részének „román kulturális” csatornába terelésére szolgált. A ténylegesen meg sem alakult kulturális alapot az uralkodó szinte rögtön a nagyszebeni ortodox püspökséggel helyettesítette.⁵²

A döntés két logikát egyesített. Elsősorban az állami központosítást és a kisebbségi (főleg felekezeti-közösségi) vagyonszám feletti közvetlen kontroll igényét. Az alapvető érv az volt, hogy a Királyföld lakosságának túlnyomó többsége már régóta román anyanyelvű. Az 1930-as évek Romániájában a kormányzat általános „unitárius” államépítő céljai kevésbé türték a történeti-korporatív testületek autonóm vagyongazdálkodását. Másodsorban a politikai-ideológiai háttér is meghatározó: a régió egészében erősödő radikalizálódás közegében a kormányzat igyekezett a szász intézményi vagyont a román és szász kulturális célok között megosztani, miközben a német kisebbség körében épp teret nyert a nemzetiszocialista befolyás. A következmény, hogy a szász iskola- és egyházfenntartás pénzügyi bázisa átrendeződött; az Evangélikus Egyház Romániában egy sor, korábban az Universitashoz kötődő vagyonelemet megkapott, de a közösségi vagyont többsége elvesztett a román kulturális célra létrehozott alap javára. Ez a szász intézményrendszer valós mozgásterét szűkítette az 1930-as évek végére. A rendezést Antonescu 1940-ben uralomra kerülő németbarát rezsimje sem fordította vissza. A rendezés tudatos iránya, hogy a korábban meglévő magyar részarányt a jövedelemmegosztásból teljesen megszüntették: „A magyarok tehát attól a tizennégy százaléktól is elesetek, amelyet 1876 óta kaptak a vagyontulajdonosoktól” (Keleti Újság, 1937. április 4.). „Ezek a magyarok június 1-ig még a vagyontulajdonosok voltak s most az új törvény a magántulajdonnak az alkotmányban lefektetett biztosítéka ellenére, minden ellenszolgáltatás nélkül elveszi tőlük azt, ami eddig az övék volt” (Keleti Újság, 1937. június 19.). Mikó Imre összegzése szerint a vonatkozó jogszabály „nem tett azonban említést a Királyföldön mintegy tizennégy százalékban élő magyarságról, amely az 1876. évi XII. törvény cikk szerint a vagyontulajdonosok s így mintegy tízmillió lejes vagyonszám részéből semmizték ki a királyföldi magyarságot. A Magyar Párt tiltakozására felelős kormányfőriak

50 Mikó, 1941, 181–182.

51 Fazakas, 2024b, 159.

52 Mikó, 1941, 182.

megígérték, hogy utólag módot találnak a magyar lakosság kártalanítására. Erre azonban nem került sor...⁵³

Egyébként a közös kisebbségi helyzet nem tüntette el a két erdélyi kisebbség, a magyar és szász közötti feszültségeket a két világháború között, de taktikai együttműködések időről időre létrejöttek. A két közösség sokszor ugyanazokért az erőforrásokért és intézményi pozíciókért versenyzett (iskolahálózat, városi hivatalok, kulturális befolyás). A Romániai Német Párt (Deutsche Partei) országos stratégiája többnyire a mindenkori kormánnyal való kiegyezést preferálta, nem pedig tartós „kisebbségi blokkot”, együttműködést a magyarokkal, és ez gyakran hűvössé tette a viszonyt. A magyar–német választási együttműködés gondolata többször felmerült, de rendre elakadt.

1938 őszén – Edit von Coler berlini megbízott közvetítésével – a német birodalmi szervek „összehangolást” (Gleichschaltung) erőltettek: a radikálisokat beolvasztották a központi Volksgruppenführerbe, lezárva a nyílt szakadást. II. Károly király 1938-as királyi diktatúrája amúgy is felszámolta a pártrendszert; ezután a romániai német/szász szerveződés is központi etnikai keret (korporatizmus) felé tolódt.

Az egyházi és iskolai kérdés nyilván konfliktusosna volt a mérsékelték és a náci irányzat képviselői között. A szász lutheránus egyház a '30-as években következetesen ellenállt a nyílt náciasításnak (Glondys püspök környezete), ám erős nyomás alatt állt: a „népközösségi” vezetés saját „egyházpolitikát” akart, és „nemzeti” reformként próbálta egyházon belül is érvényesíteni a náci szervezési mintákat (ifjúság, sajtó, iskolák, személycserék). A városi polgárság és a földműves réteg eltérően reagált: a gazdasági válságban szociális jelszavak (munkaszolgálat, „önsegély”, hűség a „népi közösséghez”) különösen hatásosak voltak a szegényebb rétegekben; a konzervatív elit inkább pragmatikus államközi (román kormányzattal tárgyaló) vonalat vitt. A sajtó és az ifjúság radikalizálódása a zsidóellenességet is normalizálta (a korabeli német lapok diskurzusaiban jól kimutatható).

1940 novemberében (már Ion Antonescu diktatúrája alatt) a román állam jogi személyiséget adott a Deutsche Volksgruppe in Rumäniennek, széles szervezeti és kulturális jogosítványokkal, és egyetlen „kötelező” képviselőt tette⁵⁴ – a tényleges náci irányítás ekkor vált teljessé és intézményessé (Volksgruppenführer: Andreas Schmidt). A német oktatási intézményrendszer tényleges irányítása is e népközösségi keretekbe került át, de ez inkább az egyház történeti szerepének háttérbe szorításával járó nemzetiszocialista újrakerepezése volt az erdélyi szász politikának, mint az autonómia helyreállítása.

A szász Universitas 1937-es megszüntetése meggyengítette a közösség önfinanszírozási bázisát (iskolák, kulturális háló), miközben a politikai térben a náci „népközösségi” logika tört előre. A vagyoni átrendeződés (egyházi/állami kulturális célú megosztás) egyszerre illett bele a román állam centralizáló stratégiájába és a német/szász politikai mező kényszerű egységesítésébe (1938–1940). A következő lépcső – 1940 – már a „Volksgruppe” jogi monopolizációja volt; innen csak egy lépés volt a kényszermobilizáció és a Waffen-SS-be történő toborzás 1943–44-es gyakorlata.

53 Mikó, 1941, 182.

54 Lásd Fazakas, 2024b, 92.

Ami lényeges, hogy 1920 után az Universitas alapítványi jogi személyként élt tovább Romániában, továbbra is iskolai-egyházi célokra kezelve a vagyonát. De 1937-ben, az egyre bonyolódó belső és külső politikai körülmények között, a román állam felszámolta a középkori szász autonómia utolsó maradványát, az alapítványi formában működő Universitást, vagyonának nagy részét román politikai célokra térítve el. Az erdélyi szászok sorstragédiája pedig a második világháború, majd a szovjet típusú diktatúra alatt folytatódott (beleértve a szovjet deportálásokat, a szász lutheránus egyház vagyonának kommunista szellemiségű államosítását, a magánvagyonok államosítását); egészen az erdélyi németek tömeges kitelepedéséig. 1966-ban rögzítették, hogy „*a ma még Erdélyben élő szászoknak egyetlen kívánságuk van: hogy otthagyják hazájukat, miután tudják, hogy mártírságuknak semmi értelme sincs. Elveszetteknek érzik magukat, akik nem látnak semmi célt, semmi feladatot, semmi jövőt többé. Ezért vissza akarnak térni őshazájukba, ahonnan őseik évszázadokkal ezelőtt kivándoroltak.*”⁵⁵ Az erdélyi szászok és a magyarok közötti viszonyok nem voltak ellentmondásoktól mentesek a XIX. és XX. századokban. De a különleges szász közösség felszámolása egyike a sajnos túl számos erdélyi (Erdéllyel kapcsolatos) történelmi tévedéseknek.⁵⁶

Irodalomjegyzék

- Dragoman, D. (2007) 'Modernizare și naționalism: Sibiul la începutul secolului XX; competiția elitelor într-un oraș multicultural (1905-1945)', *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 7/1, 31–69.
- Egry, G. (2003) 'Tradíció és alkalmazkodás: az erdélyi szászok politikai kultúrája a dualizmus idején', *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 2003/2, 112–158.
- Fazakas, Z. J. (2021) *Nemzet, nemzetiség, kisebbség: A magyar és román nacionalizmus aszimmetriái 1784–1940 között*. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.
- Fazakas, Z. J. (2023) 'Az első világháború utáni román agrárreform mint a nemzetállam kiépítésének eszköze'. *Jogtörténeti Szemle*, 21/1, 11–19.
- Fazakas, Z. J. (2024a) 'Unio Trium Nationum. Natio Transylvanica (?) – Az Erdélyi Nagyfejedelemség nemzetiségi kérdésre adott válaszai', *Glossa Iuridica*, 2024/3–4, 115–139.
- Fazakas, Z. J. (2024b) *A vastörvény: A román nemzetállam mint alkotmányos értékválasztás, annak továbbélése a román totális államokban és a nemzeti kisebbségek*. Kolozsvár: Forum Iuris.
- Ferdinandy G. (1902) *Magyarország közjoga (Alkotmányjog)*. Budapest: Politzer Zsigmond és fia.
- Gündisch, K. (2025) 'Sașii transilvăneni și unirea Transilvaniei cu România (1918–1920)' in Gräf, R. és Stanciu-Păscărița, D. (szerk.) *Schimbarea loialităților și reorganizare*

55 Név nélkül, 1966, 10.

56 2021-ben mindösszesen 22 907 fő vallotta magát németnek Romániában – ennek csak egy része (körülbelül fele) köthető a középkorban letelepedett erdélyi németek („szászok”) utódának. A szovjet típusú diktatúra bukásakor is még százezer feletti volt a németek aránya (119 462 fő 1992-ben). 1930-ban 745 421 fő vallotta magát németnek, ebből kb. 235 000 személy volt történelmi szász.

- instituțională. Germanii din România (1918–1928)*. Iași–Cluj-Napoca: Polirom–Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, 111–136.
- Kwan, J. (2018) 'Transylvanian Saxon Politics And Imperial Germany, 1871–1876', *The Historical Journal*, 61/4, 991–1015.
- Leb, J. (2025) 'Sighișoara și Marea Unire de la 1918 în paginile gazetei Schäßburger Zeitung' in Gräf, R. és Stanciu-Păscărița, D. (szerk.) *Schimbarea loialităților și reorganizare instituțională. Germanii din România (1918–1928)*. Iași–Cluj-Napoca: Polirom–Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, 229–246.
- Mikó, I. (1941) *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Budapest: Studium.
- Nagy, E. (1907) *Magyarország közjoga (Államjog). 6. kiadás*. Budapest: Athenaeum.
- Neugeboren, E. (1913) *Az erdélyi szászok*. Budapest: Nemzetiségi ismertető könyvtár.
- Név nélkül (1966) 'Kétszáz év erdélyi története szász szemüvegen át. Az erdélyi szászság mai reménytelen helyzete', *Transsylvania – Erdélyi Tájékoztató*, 8/2, 7–10.
- Pál, J. (2013) 'Erdély autonómiájának felszámolása és az erdélyi elitek', *Századvég*, 67/1, 5–17.
- Papp, J. (1939) 'Az erdélyi szászok jogállása a magyar uralom alatt', *Magyar Kisebbség*, 18/2, 41–46.
- Pukánszky, B. (2003) *Erdélyi szászok és magyarok*. Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor.
- R. Süle, A. (1987) 'Az erdélyi szászok helyzete a két világháború között', *Világtörténet*, 9/3, 96–113.
- Roth, H. (2025) 'Declarația de adeziune a sașilor din Transilvania din 8 ianuarie 1919' in Gräf, R. és Stanciu-Păscărița, D. (szerk.) *Schimbarea loialităților și reorganizare instituțională: Germanii din România (1918–1928)*. Iași–Cluj-Napoca: Polirom–Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, 95–110.
- Sárközi, Z. (1963) *Az erdélyi szászok a nemzeti ébredés korában (1790–1848)*. Budapest: Akadémiai.
- Sárközi, Z. (1974) *Az erdélyi szászok 1848–1849-ben*. Budapest: Akadémiai.
- Szász, Z. (1989) 'Az összbírodalomtól a polgári Magyarorszáig' in Köpeczi, B. (főszerk.) és Barta, G. (szerk.) *Erdély rövid története*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 463–577.
- Teutsch, F. (1909) *Georg Daniel Teutsch. Geschichte seines Lebens*. Hermannstadt: W. Krafft.
- Veress, E. (2022) 'Az 1921. évi erdélyi román agrárreformról és az élő jogtörténetről' in Fábrián Gy. és Nagy J. T. (szerk.) *Sicut aequum est homini – iustum, aequum, bona fide*. Emlékkötet Nánási László tiszteletére. Kolozsvár: Forum Iuris, 151–158.
- Wittstock, W. (2025) 'Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Certificatul de naștere al României moderne: Declarația de unificare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918' in Gräf, R. és Stanciu-Păscărița, D. (szerk.) *Schimbarea loialităților și reorganizare instituțională: Germanii din România (1918–1928)*. Iași–Cluj-Napoca: Polirom–Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, 61–66.

ANA ELENA RANTA
BOKOR-SZŐCS IZABELLA

Bizonyítás a romániai munkaügyi perekben: jogszabályi keretek, szakirodalmi áttekintés és aktuális bírói gyakorlat

Evidence in Romanian Labour Law Litigation: Legal Framework, Review of the Academic Literature, and Current Case Law

Abstract: This article examines evidentiary rules and means of proof in Romanian labour disputes, focusing on the special procedural provisions of the Labour Code (Articles 270–275) and, in particular, the reversed burden of proof under Article 272. After outlining the normative and doctrinal framework, the paper analyses first-instance tribunal decisions delivered in November 2025 in order to assess how evidence is used in practice. The case-law consistently confirms the central role of documentary evidence in labour litigation: employment contracts, job descriptions, internal regulations, disciplinary files, payroll records, and other employer-held documents are not only the most frequently requested and admitted forms of proof but also the decisive basis for judicial reasoning in most cases. The study also addresses the treatment of electronic records (such as e-mails and extracts generated from internal IT systems), highlighting that their probative value is not automatic; courts require clear proof of content, relevance, and proper identification, and they refuse to rely decisively on incomplete or insufficiently specified electronic material. Witness testimony typically plays a complementary role, mainly to clarify the factual reality of work performance and working conditions where documents do not fully capture those aspects. Expert evidence is used when specialized knowledge is necessary – most commonly for quantifying salary-related claims or alleged damages and for resolving technical issues. Overall, the findings indicate that labour disputes are structurally document-driven, while the allocation of the burden of proof reinforces the employer’s duty to act diligently and to maintain transparent, comprehensive documentation.

Keywords: burden of proof, Romanian labour law, case law, labour disputes, forms of evidence

Összefoglaló: A tanulmány a munkaügyi perekben alkalmazott bizonyítási szabályokat és bizonyítási eszközöket vizsgálja, a Munka Törvénykönyve XII. címének (270–275. cikkek) speciális eljárási rendelkezéseire, különösen a bizonyítási teher megfordítására (272. cikk) építve. A normatív és doktrinális keret bemutatását követően a kutatás 2025 novemberében hozott elsőfokú törvényszéki ítéletek alapján elemzi a bizonyítás gyakorlati működését. A joggyakorlat azt mutatja, hogy a munkaügyi jogvitákban a leggyakrabban alkalmazott és

döntő szerepű bizonyítási eszköz az okirati bizonyítás: munkaszerződés, munkaköri leírás, belső szabályzatok, fegyelmi iratok, bérjegyzékek és egyéb belső dokumentumok. A tanulmány külön kitér az elektronikus dokumentumok (például e-mailek és informatikai rendszerekből származó kimutatások) bizonyító erejének bírósági értékelésére, hangsúlyozva, hogy ezek önmagukban csak akkor lehetnek alkalmasak az állítások igazolására, ha tartalmuk és relevanciájuk kellően konkretizált és teljeskörűen bizonyított. A tanúbizonyítás jellemzően kiegészítő jelleggel jelenik meg, elsősorban a tényleges munkavégzési körülmények tisztázására, míg a szakértői bizonyítás főként a bér- és kárigények számszerűsítése, illetve technikai kérdések megválaszolása során bír kiemelt jelentőséggel. A következtetések szerint a munkaügyi perek bizonyítási szerkezete a dokumentumokra épül, a bizonyítási teher szabálya pedig a munkáltató fokozott diligenciáját és átlátható dokumentációs gyakorlatát teszi elengedhetetlenné.

Kulcsszavak: bizonyítási teher, román munkajog, bírói gyakorlat, munkaügyi jogviták, bizonyítási eszköz

1. Bevezetés

A munkaügyi jogviták a perjog rendszerében sajátos helyet foglalnak el, mind a bíróság elé vitt jogviszony jellegzetességei, mind pedig a jogalkotó által megállapított, a közjogtól részben eltérő eljárási rezsim miatt. A munkáltató és a munkavállaló között fennálló strukturális egyenlőtlenség – amelyet a munkáltató kedvezőbb gazdasági és szervezeti pozíciója idéz elő – olyan különös szabályok megalkotásához vezetett, amelyek célja a bírósághoz fordulás tényleges biztosítása és a munkavállalói jogok valós védelme. Ebben az összefüggésben a bizonyítás, és különösen a bizonyítási teher kérdése, központi jelentőségűvé válik a munkaügyi konfliktusok elbírálása során.

A Munka Törvénykönyve több olyan speciális eljárási normát állapít meg, amelyek részben eltérnek az általános szabályoktól; ezek közül a legjelentősebb az a rendelkezés, amely szerint a bizonyítási teher főszabály szerint a munkáltatót terheli. Ez a jogalkotói megoldás a munkaviszonyok gyakorlati realitásait tükrözi, amelyekben a munkáltató rendszerint birtokolja azokat a dokumentumokat és információkat, amelyek a tényállás megállapításához szükségesek. Ugyanakkor e szabály konkrét alkalmazása – azzal összefüggésben, hogy a bíróság aktív szerepet tölt be, és a munkavállalót is terhelik bizonyos eljárási kötelezettségek – számos értelmezési és joggyakorlati problémát vet fel.

Jelen munka célja, hogy első lépésben elemezze a munkaügyi perek bizonyítására vonatkozó releváns normatív és doktrinális keretet, majd a második lépésben bemutassa, miként alkalmazzák e szabályokat a bíróságok a gyakorlatban. A jogeseti elemzés arra irányul, hogy azonosítsa a leggyakrabban alkalmazott bizonyítási eszközöket, azok engedélyezésének és értékelésének kritériumait, valamint azt a szerepet, amelyet az ítéletek indokolásának megalapozásában betöltenek.

2. Normatív és doktrinális keret. A Munka Törvénykönyvének rendelkezései. A bizonyítási teherre, az elfogadható bizonyítékokra és a sajátosságokra vonatkozó releváns szabályok

A Munka Törvénykönyve¹ XII. címének III. fejezete a 270–275. cikkek között a munkaügyi konfliktusok rendezésére alkalmazandó speciális eljárási szabályokat állapít meg. Így a 270. cikk szerint a 266. cikkben² meghatározott ügyek mentesek a bírósági illeték és a bélyegilleték alól. E fejezet további releváns rendelkezései a 271. cikkben találhatóak, amely különös szabályokat állapít meg a munkaügyi konfliktusokra vonatkozó kérelmek sürgősségi eljárásban történő elbírálására (1. bekezdés), a tárgyalási határidők időtartamára, amelyek nem lehetnek hosszabbak 15 napnál (2. bekezdés), a fellebbezési határidőre, amely a határozat közlésének napjától számított 10 nap (2¹. bekezdés), valamint arra, hogy az elsőfokú bíróság határozatai kizárólag fellebbezéssel támadhatók (2². bekezdés).³

Ugyancsak a 270. cikk (3) bekezdése szerint a felek idézési eljárása akkor tekintendő szabályszerűen teljesítettnek, ha az idézésre legalább 24 órával a tárgyalási határidő előtt sor kerül. E rendelkezéssel összefüggésben a szakirodalom⁴ hangsúlyozza, hogy a gyakorlatban a bíróságok objektív lehetetlenségben vannak e határidők betartására, tekintettel a nyilvántartásba vett ügyek nagy számára, valamint a személyzethiányra. Ilyen körülmények között a polgári perrendtartás új szabályai közül az eljárás elhúzó-dása elleni kifogás intézményének alkalmazása teljes mértékben szükséges, a gyakorlat feladata pedig annak konkrét hasznosságát meghatározni.

A Munka Törvénykönyve 272. cikke szerint munkaügyi konfliktusokban a bizonyítási teher a munkáltatót terheli, akinek kötelessége a védekezését alátámasztó bizonyítékokat legkésőbb az első tárgyalási napon benyújtani.

A hatályos Munka Törvénykönyvében szereplő 272. cikk tartalma megismétli a korábbi Munka Törvénykönyve 287. cikkének tartalmát, amelynek kapcsán az

1 2003. évi 53. törvény, újraközzétéve a Hivatalos Közlöny 345. számában, 2011. május 18-án.

2 A 266. cikk szerint: „A munkajogi joghatóság tárgyát azoknak a munkaügyi konfliktusoknak az elbírálása képezi, amelyek az egyéni vagy – adott esetben – kollektív munkaszerződések megkötésére, végrehajtására, módosítására, felfüggesztésére és megszűnésére vonatkoznak, a jelen törvénykönyv rendelkezései szerint, valamint a szociális partnerek közötti, a jelen törvénykönyv alapján létrejött jogviszonyokkal kapcsolatos kérelmek elbírálása.” A 2024. november 14-én a Hivatalos Közlöny 1139. számában közzétett 2024. évi 283. törvény e cikket kiegészítette, bevezetve a 266¹. cikket, amely szerint: „A 266. cikk értelmében munkaügyi konfliktusnak minősülnek azok a viták is, amelyek a munkaviszonyok megkötésére, végrehajtására, módosítására, felfüggesztésére és megszűnésére vonatkoznak, amennyiben azok alapját nem egyéni munkaszerződésen alapuló munkajogi jogviszonyok képezik, hanem külön törvények által szabályozott munkajogi jogviszonyok.”

3 A (2¹) és (2²) bekezdéseket a Munka Törvénykönyve XII. címének III. fejezetében található 271. cikk kiegészítése útján vezették be, a 2023. május 25-én a Hivatalos Közlöny 459. számában közzétett 2023. évi 42. sürgősségi kormányrendelet II. cikkének 5. pontja alapján.

4 Gálcá, 2022, 725–726.

Alkotmánybíróság úgy foglalt állást, hogy: „*A munkavállaló és a munkáltató a munkaügyi konfliktus két fele, egymással ellentétes pozícióban és ellentétes érdekekkel; eltérő helyzetük bizonyos tekintetben a jogi bánásmód különbözőségét is indokolja. A munkáltató az, aki birtokolja a dokumentumokat és minden egyéb, az ügy tisztázásához, valamint a munkajogi jogviszony felei jogainak és kötelezettségeinek megállapításához releváns bizonyítékot, ezért szükséges és természetes, hogy őt terhelje ezen bizonyítékok előterjesztésének kötelezettsége.*”⁵

Figyelembe véve, hogy a bizonyítási teher eljárási kérdés, és hogy az Alkotmány 126. cikkének (2) bekezdése szerint „*a bíróságok hatáskörét és az eljárás szabályait kizárólag törvény állapíthatja meg*”, teljes mértékben támogatjuk a vizsgált, a Munka Törvénykönyvében rögzített jogi norma alkotmányosságát, mivel az Alkotmány által említett „*eljárás szabályai*” kifejezés magában foglalja a bizonyítási teher meghatározását is.

Bár ezt a jogszöveg kifejezetten nem mondja ki, a rendelkezés értelmezéséből az következik, hogy a bizonyítási teher a munkáltatót terheli, függetlenül attól, hogy perbeli pozíciója aktív (felperesi) vagy passzív (alperesi). A szakirodalomban kifejtett álláspontok szerint⁶ a 272. cikk nemcsak akkor alkalmazandó, ha a munkáltató felperes, hanem akkor is, ha alperes – utóbbi a gyakorlatban a leggyakoribb helyzet. A szabályt igazoló érv kapcsán az Alkotmánybíróság rámutat, hogy „*a munkáltatóra rótt bizonyítási teher a munkavállalóhoz képest erősebb pozíciójából, valamint abból az objektív helyzetből fakad, hogy a szükséges dokumentumok és adatok a munkáltató birtokában vannak, amelyek az ügy tisztázásához szükségesek*”.⁷

A Polgári perrendtartás 249. cikkében rögzített szabályra figyelemmel, amely szerint „*aki a perben állít valamit, köteles azt bizonyítani, kivéve a törvény által kifejezetten meghatározott eseteket*”, úgy ítéljük meg, hogy a vizsgált, a Munka Törvénykönyvében szereplő norma részben eltér a közös jogi szabálytól. A szakirodalom szerint⁸ e rendelkezés az általános normától eltérő rezsimet hoz létre, mellőzve azt a klasszikus szabályt, amely szerint a felperes köteles bizonyítani.

Álláspontunk szerint azonban eltérésről csak abban az esetben beszélhetünk, ha a munkavállaló indít pert; ha viszont a munkáltató nyújtja be a keresetlevelet, a 249. cikkben foglalt szabály teljeskörűen alkalmazandó. Következésképpen, függetlenül perbeli pozíciójától, a munkáltatót terheli a meghozott intézkedések jogszerűségének és megalapozottságának bizonyítása. Ennek ellenére – amint arra a szakirodalom rámutat – a munkavállaló sem mentesül teljesen a bizonyítás terhe alól, „*köteles kilépni a passzivitásból a munkáltató által lefolytatott bizonyítási cselekmények után, és indítványozhat olyan bizonyítékokat, amelyek cáfolják a munkáltató álláspontját*”.⁹

5 Az Alkotmánybíróság 2004/494. határozata, közzétéve a Hivatalos Közlöny 59. számában, 2005. január 18-án, valamint a 718. határozat 2006. október 24-éről, közzétéve a Hivatalos Közlöny 973. számában, 2006. december 5-én.

6 Țiclea és Georgescu, 2023, 527.

7 Az Alkotmánybíróság 2010/1247. határozata, amely a 2003. évi 53. törvény – a Munka Törvénykönyve – 264–268. cikkei alkotmányellenességére vonatkozó kifogás elutasításáról rendelkezik, közzétéve a Hivatalos Közlöny 847. számában, 2010. december 17-én.

8 Athanasiu, Volonciu, Dima és Cazan, 2011, 428.

9 Gálcă, 2022, 733.

Ezzel összefüggésben, a szakirodalomban kifejtett nézetekkel egyetértésben¹⁰ hangsúlyoznunk kell, hogy a gyakorlatban a bizonyítási teher megfordítását két tényező enyhíti: a bíróság aktív szerepe, illetve a munkavállaló támadó (offenzív) perbeli magatartása. Így a Polgári perrendtartás 22. cikkének (2) bekezdése alapján a bíróság hivatalból is elrendelheti bizonyítási cselekmények lefolytatását, mivel a jogszabály kimondja: *„A bíró kötelessége, hogy minden törvényes eszközzel törekedjen az igazság feltárásával kapcsolatos bármely tévedés megelőzésére, a tények megállapítása és a jog helyes alkalmazása alapján, annak érdekében, hogy megalapozott és törvényes határozatot hozzon. E célból, a felek által hivatkozott tényállás és jogi indokolás tekintetében a bíró jogosult arra, hogy magyarázatokat kérjen tőlük szóban vagy írásban, vitára bocsásson bármely ténybeli vagy jogi körülményt, még akkor is, ha az nincs megemlítve a keresetben vagy az ellenkérelemben, elrendelje az általa szükségesnek tartott bizonyítékok lefolytatását, valamint más, törvény által előírt intézkedéseket, még akkor is, ha a felek ellene vannak.”*

A munkavállalónak szintén lehetősége és érdeke, hogy olyan bizonyítékokat terjesszen elő, amelyek állításait a bíró előtt alátámasztják, annál is inkább, mert a szabályozás ezt nem tiltja; így szabadon hozhat bizonyítékokat állításai alátámasztására. Sőt, a Munka Törvénykönyve bizonyos esetekben – például a felmondásnál – a 81. cikk (2) bekezdésének második mondatában előírja, hogy ha a munkáltató megtagadja a felmondás nyilvántartásba vételét, a munkavállalónak joga van *„bármely bizonyítási eszközzel bizonyítani”* azt.

Különösen hasznosnak tartjuk a szakirodalomban tett megállapítást, miszerint bár az elemzett jogszöveg második része arra utal, hogy a munkáltató köteles *„a védekezését alátámasztó bizonyítékokat (legkésőbb az első tárgyalási napon) benyújtani”*, nem lehet szó minden bizonyítékról, és arról sem, hogy minden bizonyíték *„benyújtható”* lenne a megjelölt határidőn belül, mivel a dokumentumokat a bíróság elé a per kezdeti, írásbeli szakaszában terjesztik elő, a keresethez csatolva, a munkáltató által előterjesztett ellenkérelemhez. E dokumentumok szerepe, hogy konkretizálják és alátámasszák azokat a bizonyítékokat, amelyek engedélyezését a bíróságtól kérik; ezek lehetnek olyan iratok, amelyekre a megtámadott egyoldalú aktus épült, a kihallgatás (interrogatórium) kérdéspontjai, tanúkra vonatkozó megjelölések, kért szakértői vizsgálatok.¹¹

Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy ha a kereset egy, a munkáltató által kibocsátott egyoldalú aktust támad, a munkáltatót terheli annak kötelezettsége, hogy a meghozott intézkedés alapjául szolgáló teljes dokumentációt benyújtsa, ugyanakkor joga lesz további bizonyítékokat is indítványozni saját álláspontja alátámasztására. Az ellenkérelemmel együtt benyújtott dokumentáció közlését követően a munkavállalónak lehetősége lesz újraértékelni a keresetben hivatkozott jogi és ténybeli okokat, valamint az eredetileg indítványozott bizonyítékokat; így joga lesz a kereset kiegészítésére és módosítására, valamint új bizonyítékok indítványozására. Ilyen helyzetben a munkáltató, alperesi minőségben, jogosult lesz álláspontját hozzáigazítani, és maga is új bizonyítékokat indítványozni.¹²

10 Gálcá, 2022, 734.

11 Panainte, 2021, 387.

12 Panainte, 2021, 387–388.

A Munka Törvénykönyve 273. cikke szerint a bizonyítás lefolytatása a sürgősségi eljárás rendjének tiszteletben tartásával történik, a bíróság pedig jogosult megfosztani a már engedélyezett bizonyíték előterjesztésének lehetőségétől azt a felet, aki annak lefolytatását indokolatlanul késlelteti. E rendelkezéssel a jogalkotó mindenekelőtt a munkáltatót ösztönzi arra, hogy kellő gondossággal és jóhiszeműen járjon el, anélkül, hogy lehetősége volna az eljárás időbeli elhúzására.¹³ Mivel a törvény nem határozza meg, milyen időintervallumon belül kell a bizonyítást lefolytatni, és nem magyarázza meg az „indokolatlan” késedelem jelentését sem, a bíróság mérlegelési jogkörében áll megállapítani, hogy a fél indokolatlanul késlekedett-e a bizonyítás lefolytatásával, és ennek megítélése konkrétan történik. Bár a munkáltató eleshet egy bizonyíték lefolytatásának jogától, ennek ellenére védekezhet az ellenfél állításainak és bizonyítékainak ténybeli és jogi megalapozottságát vitatva.¹⁴

A szakirodalom szerint e cikk rendelkezései mind a munkáltatóra, mind a munkavállalóra alkalmazandók, és perbeli pozíciójuktól függetlenül, amennyiben indokolatlanul késlekednek a számukra engedélyezett bizonyítékok lefolytatásával.¹⁵

A Munka Törvénykönyve 275. cikkében foglalt szabály alapján – amely szerint „*A jelen cím rendelkezéseit a Polgári perrendtartás rendelkezései egészítik ki*” – arra következtethetünk, hogy az elemzett normák különös szabályok, amelyek csupán néhány, a polgári peres eljárástól eltérő elemet adnak hozzá, miközben az eljárási normákat általános szabályként a Polgári perrendtartás rendezi; így a civil jogszabályok „általános” jellege a munkajogi szabályozáshoz viszonyítva ebben a kontextusban is megállapítható.

Ezért szükségesnek tartjuk két olyan polgári perrendtartási norma felidézését, amelyek a munkaügyi jogviták rendezésében a Munka Törvénykönyvének különös szabályait kiegészítik, nevezetesen a 250. és a 251. cikket. A Polgári perrendtartás 250. cikke a bizonyítás tárgyáról és a bizonyítási eszközökről így rendelkezik: „*Egy jogügylet vagy tény bizonyítása történhet okiratokkal, tanúkkal, vélelmekkel, valamely fél beismerésével – akár saját kezdeményezésre, akár kihallgatás (interrogatórium) útján –, szakértői véleménnyel, tárgyi bizonyítékokkal, helyszíni szemlével vagy bármely más, törvény által előírt bizonyítási eszközzel.*” Ugyanazon jogszabály 251. cikke szerint: „*Senki sem köteles bizonyítani azt, amit a bíróság hivatalból köteles tudomásul venni.*”

Az elemzett határozatokban a bíróságok következetesen a Munka Törvénykönyve 272. cikkében rögzített szabályból indulnak ki, amely szerint a bizonyítási teher a munkáltatót terheli, és a munkáltató köteles bizonyítani az elrendelt intézkedések, illetve a védekezésként felhozott tényállítások megalapozottságát és jogszerűségét.

Így például az állami szektorban dolgozó munkavállalók által előterjesztett bérkövetelések tárgyában (Maros Megyei Törvényszék – 2025/2491. polgári ítélet, 2025. 11. 13.) a bíróság megállapította, hogy bár a felperesek megjelölték a követelt jogok jogalapját, a munkáltatót terhelte annak bizonyítása, hogy a munkaidőt ténylegesen hogyan szervezték meg, fennállt-e a tevékenység folyamatossága, illetve miként történt a munkaszüneti napokon végzett munka ellentételezése. Mivel nem álltak rendelkezésre olyan bizonyítékok, amelyekből az következett volna, hogy a szombati, vasárnapi

13 Panainte, 2021, 529.

14 Sävescu, 2007.

15 Preduț, 2019, 505.

vagy törvényes ünnepnapokon végzett munkát a munkáltató rendelte el, és az kötelező jellegű volt, a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a követelt jog nem bizonyított, és a keresetet elutasította.

A fegyelmi szankciót megállapító döntés elleni keresetekben (Dolj Megyei Törvényszék –2025/2083. polgári ítélet, 2025. 11. 13.) a bizonyítási teher kérdését differenciáltan vizsgálták. A bíróság hangsúlyozta, hogy a munkáltatónak okiratokkal kell bizonyítania a fegyelmi vétség fennállását, a munkavállaló vétkességét és a szankció arányosságát, mégpedig a fegyelmi vizsgálatból származó iratok alapján (jelentések, magyarázó nyilatkozatok, munkaköri leírás, belső szabályzat). Az adott ügyben, bár a munkáltató bizonyította bizonyos vétségek fennállását, a bíróság úgy ítélte meg, hogy a szankció egyéniesítése nem volt arányos, ezért beavatkozott, és a kiszabott szankciót megváltoztatta.

Az elemzett határozatokból az is kitűnik, hogy amikor a munkavállaló elévülésre hivatkozik, a bíróság ellenőrzi, hogy a munkáltató teljesítette-e a bizonyítási terhet abból a szempontból, mikor szerzett tudomást a vétségről; a munkáltatónak kell bizonyítania a fegyelmi vizsgálat végső jelentésének dátumát, amelytől a 30 napos határidő kezdődik.

3. A joggyakorlat elemzése

A tanulmány második részében az egyes bizonyítási eszközöket azok gyakorisága alapján elemezzük a munkaügyi konfliktusok tárgyában indult perekben. Több, törvényszékek által hozott ítéletet tekintettünk át – ezek az elsőfokú bíróságok, amelyek e jogvitákban a bizonyítást lefolytatják –, mégpedig 2025 novemberében született ítéleteket. A kérdések, amelyekre választ kerestünk, a következők voltak: Melyek a leggyakrabban alkalmazott bizonyítási eszközök a munkaügyi perekben? Milyen bizonyítási eszközöket indítványoznak a felek, és ezek közül melyeket engedélyezi és folytatja le túlnyomórészt a bíróság? A bíróságok indokolása mely bizonyítási eszközön alapul? A Polgári perrendtartás és a Munka Törvénykönyve – a jelen munka elméleti részében bemutatott – rendelkezéseinek ismeretében sorra elemezzük az egyes bizonyítási eszközöket.

3.1. Okiratok

A Polgári perrendtartás 265. cikke szerint az okirat „*bármely írás vagy más rögzítés, amely jogügyletre vagy jogi tényre vonatkozó adatokat tartalmaz, függetlenül annak anyagi hordozójától vagy megőrzési és tárolási módjától*”. A Polgári perrendtartás 266. cikke kifejezetten kimondja, hogy az informatikai hordozón lévő okirat bizonyítékként ugyanazon feltételek mellett fogadható el, mint a papíralapú okirat, a törvényben előírt feltételek teljesítésének függvényében. Ugyancsak a 267. cikk szerint az elektronikus formában készült okiratokra a külön törvény rendelkezései vonatkoznak.

A vizsgált bírósági határozatok elemzése következetesen feltárja az okirati bizonyítás központi szerepét a munkaügyi jogviták rendezésében. Az összes figyelembe

vett ügyben az okiratok nemcsak a felek által leggyakrabban kért bizonyítékok voltak, hanem a bíróság által leggyakrabban engedélyezett bizonyítékok is, és a legtöbb esetben a döntés meghozatalában is meghatározó szerepet játszottak.

Az okiratok használatának gyakorisága a munkaviszonyok sajátosságaival magyarázható, amelyek alapvetően írásbeli jogügyleteken és belső dokumentumokon nyugszanak. A bíróságok e dokumentumokat használják fel a megtámadott intézkedések jogszerűségének és megalapozottságának ellenőrzésére, anélkül, hogy a legtöbb esetben más bizonyítási eszközök alkalmazása szükségessé válna.

A bíróságok rendszerint a munkaszerződésből indulnak ki, amely központi szerepet játszik a munkakör, a munkaidőnorma, a munkabér és a munkaviszony egyéb lényeges kikötéseinek megállapításában. Ezzel együtt a munkaköri leírást gyakran elemzik a munkavállaló konkrét feladatainak körülhatárolására, különösen fegyelmi szankciók esetében, amikor a bíróság azt vizsgálja, hogy a terhére rótt magatartás a vállalt kötelezettségek körébe tartozik-e.

Egy másik rendszeresen használt okiratcsoport a munkáltató által kibocsátott döntések köre, legyen szó fegyelmi szankcióról, a bérjogosultságok módosításáról vagy a munkaszerződés megszüntetéséről. Ezek az aktusok lényegesek, mivel jogszerűségük és megalapozottságuk többnyire közvetlenül a jogvita tárgyát képezi. A bérigényekkel vagy állítólag jogalap nélkül kifizetett összegek visszakövetelésével kapcsolatos ügyekben a bíróságok kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a bérjegyzékeknek, a bérszelvényeknek és a bérkimutatásoknak, mivel ezek szolgálnak a kifizetés megtörténtének, valamint a pénzbeli jogok vagy kötelezettségek konkrét mértékének bizonyítására.

A kollektív munkaszerződéseket és a belső szabályzatokat is gyakran elemzik a bérjogosultságok, a szabadságok, a pótlékok vagy a munkaidő-beosztás értelmezéséhez. Egyes ügyekben például a belső szabályzat bizonyos rendelkezéseinek hiánya – például a tevékenység folyamatosságára vonatkozóan – döntő szerepet játszott a munkavállalók kérelmeinek elutasításában. Végül, de nem utolsósorban, a bíróságok rendszeresen támaszkodnak belső jelentésekre, a közvetlen felettesek feljegyzéseire és fegyelmi vizsgálati dokumentumokra is; ezek relevánsak a tényállás megállapításához, valamint az elévülési határidők és a fegyelmi eljárás betartásának ellenőrzéséhez is.

Az elemzett határozatokból az a következtetés vonható le, hogy a munkáltató belső okiratai – szerződések és dokumentumok – alkotják a munkaügyi perek bizonyítási magját; a bíróságok ezeknek a bizonyítékoknak erősebb bizonyítóerőt tulajdonítanak, mint más bizonyítási eszközöknek, amennyiben e dokumentumok közvetlenül tükrözik a munkajogi jogviszony tartalmát és alakulását.

A Dolj Megyei Törvényszék 2025/2083. ítéletében (2025. 11. 13.) a bíróság kifejezetten elemezte a fegyelmi szankciót megállapító döntés elleni keresetben bizonyítékként felhasznált elektronikus dokumentumok kérdését. Az ügyben a munkáltató e-mailek és belső informatikai rendszerekből generált dokumentumok létezésére hivatkozott annak alátámasztására, hogy a munkavállaló megsértette a személyes adatok védelmére vonatkozó kötelezettségeit; ezeket az elektronikus okiratokat a peranyaghoz listázások és belső jelentések formájában csatolták.

A bíróság megállapította, hogy az elektronikus dokumentumok elvileg elfogadható okiratok munkaügyi perekben, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy bizonyítóerejük nem

értékelhető absztrakt módon vagy automatikusan. Konkrétan rámutatott, hogy a csatolt listázások csupán azt igazolták, hogy egy dokumentumot e-mailben elküldtek a munkavállaló szolgálati címéről a személyes címére, anélkül azonban, hogy a ténylegesen továbbított dokumentum tartalma megállapítható lett volna. Márpedig a fájl konkrét tartalmának és az abban szereplő adatok természetének bizonyítása hiányában a bíróság szerint nem lehetett kellő bizonyossággal megállapítani a cselekmény jogellenes jellegét vagy a személyesadat-védelmi kötelezettségek megsértését.

A bíróság így kiemelte, hogy pusztán egy elektronikus dokumentum vagy elektronikus továbbítás léte nem elegendő fegyelmi vétség bizonyítására; szükséges, hogy a munkáltató világosan és teljesszörően bizonyítsa a dokumentum tartalmát, az adatok személyes vagy bizalmas jellegét, valamint ezek kapcsolatát a munkavállaló munkaköri leírásban és belső szabályzatokban rögzített konkrét kötelezettségeivel. Ebben az összefüggésben az elektronikus dokumentumokat olyan okiratokként kezelték, amelyekre ugyanazok a világossági, teljességi és relevanciakövetelmények vonatkoznak, mint a papíralapú okiratokra; a bíróság nem tulajdonított döntő bizonyítóerőt hiányos vagy elégtelenül individualizált elektronikus bizonyítékoknak.

A hivatkozott határozatban a bíróság azt is kifejezetten rögzítette, hogy a fegyelmi szankció jogszerűségének és megalapozottságának vizsgálata szinte kizárólag a peranyagban fellelhető okiratokra támaszkodva történik, nevezetesen: a szankcionáló döntésre, a fegyelmi vizsgálat végső jelentésére, a munkaköri leírásra, a belső szabályzatra és a munkáltató belső dokumentumaira. A törvényszék hangsúlyozta, hogy a Munka Törvénykönyve 252. cikkének (2) bekezdése szerint a szankcionáló döntés tartalmát szigorúan a döntésben szereplő írásbeli megjelölések alapján kell ellenőrizni, és ezek hiánya vagy elégtelensége abszolút semmisséget von maga után, más bizonyítékokkal nem pótolható módon.

A bíróság kifejezetten megállapította, hogy a szankcionáló döntés *„nem egészíthető ki külső elemekkel, amelyek megmagyaráznák a benne szereplő általános megjelöléseket, és e megjelölések hiánya sem pótolható egy feljegyzés csatolásával”*, rámutatva, hogy a Munka Törvénykönyve 252. cikkének (2) bekezdése imperatív jellegű, és a munkavállaló védelmét szolgálja a visszaélésszerű intézkedésekkel szemben. Ez az indokolás a dokumentumok meghatározó szerepét emeli ki, mivel a szankció jogszerűségét kizárólag a munkáltató által kibocsátott iratok alapján vizsgálják.

Egy másik releváns példa – eltérő tárgyban – a Dolj Megyei Törvényszék 2025/2119. ítélete (2025. 11. 13.), amely olyan munkaügyi perben született, amelynek tárgya a tevékenység II. munkacsoportba sorolásának megállapítása volt.

Ebben az ügyben a bíróság hangsúlyozta az okirati bizonyítékok jelentőségét a felperes jogi helyzetének megállapításában, rámutatva, hogy a II. munkacsoportba sorolás nem vezethető le kizárólag a munkakör absztrakt jellegéből, hanem olyan dokumentumokkal kell bizonyítani, amelyek a ténylegesen végzett tevékenységet és a munka konkrét körülményeit tükrözik. A törvényszék az akciót főként a munkakönyvre, az egyéni munkaszerződésekre, a II. csoportba sorolt munkahelyek belső kijelöléséről szóló döntésre, valamint a munkáltató által kiadott hivatalos igazolásra alapítva adta helyt; e dokumentumok igazolták mind a ledolgozott időszakot, mind a munkakört és a részleget, ahol a felperes tevékenységét végezte.

A bíróság rámutatott, hogy e dokumentumok azért lényegesek, mert lehetővé teszik az 1990. évi 50. kormányrendeletben előírt feltételek ellenőrzését, nevezetesen egy speciális tevékenység fennállását, amelyet állandó jelleggel és a törvény által megkívánt minimális arányban végeztek. Az indokolás kifejezetten kimondja, hogy a munkahelyek magasabb munkacsoportokba való kijelölésének eljárását az alperesi egység szintjén elvégezték, és a peranyaghoz csatolt belső dokumentumok igazolták, hogy a felperes tevékenysége az 1990. évi 50. rendelet 2. mellékletének 34. pontjában felsorolt kategóriába tartozott.

Bár tanúbizonyításra is sor került, a törvénytészék hangsúlyozta, hogy annak szerepe megerősítő, nem pedig meghatározó volt, mivel a tényállás a csatolt okiratokból már kirajzolódott. A tanúvallomást a dokumentumokból származó adatok alátámasztására használták, nem azok hiányának pótlására. Azoknak az írásbeli aktusoknak a hiányában, amelyek igazolták volna a szakmai besorolást, a ledolgozott időszakokat és a belső kijelölési döntés fennállását, a munkakörülmények puszta leírása feltehetően nem lett volna elegendő a kereset elfogadásához.

3.2. Tanúbizonyítás

A Polgári perrendtartás 309. cikkének (1)–(3) bekezdése szerint a tanúbizonyítás minden esetben elfogadható, ha a törvény másként nem rendelkezik. Ha egy jogügylet tárgyának értéke meghaladja a 250 lejt, a jogügylet tanúkkal nem bizonyítható. A törvény azonban lehetővé teszi, hogy szakemberrel (professzionálissal) szemben bármely ügyletet tanúkkal bizonyítsanak, értékhatártól függetlenül, amennyiben a szakember az ügyletet szakmai tevékenysége gyakorlása körében kötötte; kivételt képez az az eset, amikor a törvény írásbeli bizonyítást ír elő. Ha a törvény egy jogügylet érvényességét írásbeli formához köti, az ilyen ügylet nem bizonyítható tanúkkal. Ugyancsak a Polgári perrendtartás 309. cikkének (4) bekezdése szerint a tanúbizonyítás elfogadhatatlan, ha valamely ügylet bizonyítására a törvény írásbeli formát ír elő, kivéve azokat az eseteket, amikor: „1. a fél anyagi vagy erkölcsi okból lehetetlen helyzetben volt, hogy okiratot készítsen az ügylet bizonyítására; 2. van írásbeli bizonyíték kezdete a 310. cikk szerint; 3. a fél az okiratot véletlen esemény vagy vis maior miatt elvesztette; 4. a felek – akár hallgatólagosan is – megállapodnak e bizonyítási eszköz használatában, de csak olyan jogokra nézve, amelyekkel rendelkezhetnek; 5. a jogügyletet csalás, tévedés, megtévesztés (dolus), erőszak miatt támadják, vagy – adott esetben – jogellenes vagy erkölcsstelen okból abszolút semmisség terheli; 6. a jogügylet kikötéseinek értelmezése szükséges.” A 309. cikk (5) bekezdése kimondja a tanúbizonyítás elfogadhatatlanságát „*okiratban foglaltakkal szemben vagy azokon túl, valamint arra vonatkozóan sem, amit állítólag az okirat elkészítése előtt, alatt vagy után mondtak, még akkor sem, ha a törvény nem követeli meg írásbeli formát az adott jogügylet bizonyítására, kivéve a (4) bekezdésben előírt eseteket*”.

Az elemzett határozatok alapján a tanúbizonyítás kiegészítő bizonyítási eszközként jelenik meg, amelyet főként akkor alkalmaznak, amikor az okiratok nem elegendők a munkaviszony ténybeli valóságának bemutatásához. A bíróságok elsősorban a tevékenység tényleges lefolyásának, a munka tényleges feltételeinek vagy a felek magatartásának tisztázására engedélyezték a tanúk meghallgatását – olyan körülményekre, amelyek nem mindig vezethetők le kizárólag dokumentumokból.

A joggyakorlatból kitűnik, hogy a tanúbizonyítás értékét a bíróságok az okirati bizonyítékokkal együtt, azokkal összefüggésben értékelik; a tanúvallomásokot akkor tekintik relevánsnak, ha koherensek, közvetlen észleléssel rendelkező személyektől származnak, és más bizonyítékok nem cáfolják őket. Ellenbizonyítás hiányában a bíróságok e bizonyítási eszköznek jelentős bizonyítóerőt tulajdonítottak, de nem kezelték önállóan döntő bizonyítékként, hanem a bizonyítási anyag kiegészítő elemeként.

A Dolj Megyei Törvényszék 2025/2119. ítéletében (2025. 11. 13.) – munkaügyi per, megállapítási kereset, II. munkacsoport (korábban is említve) – a bíróság engedélyezte és lefolytatta a tanúbizonyítást, meghallgatva egy tanút, aki a felperessel együtt dolgozott ugyanabban a részlegben és ugyanabban az időszakban. A tanú részletesen leírta a konkrét tevékenységeket, a használt gépeket, a megmunkált anyagokat, a káros anyagok jelenlétét (por, mérgező gőzök, emulziók marónátron), valamint azt, hogy a munkaidő 100%-ában ilyen körülmények között folyt a munkavégzés.

A bíróság kifejezetten megállapította, hogy a tanúvallomás megerősíti a felperes állításait és kiegészíti a peranyaghoz csatolt okiratokat, rámutatva, hogy a vallomás igazolja a végzett munka valós jellegét és a tényleges munkakörülményeket, amelyek nem teljes egészében következtek a munkáltató belső dokumentumaiból. A tanúbizonyítás és az okiratok együttes mérlegelése alapján a bíróság helyt adott a keresetnek, és megállapította a tevékenység II. munkacsoportba sorolását.

Ez a példa azt mutatja, hogy a tanúbizonyítás lényeges lehet olyan ügyekben, ahol a jogvita tárgya a ténylegesen végzett munka valósága, és a dokumentumok nem tükrözik teljeskörűen a tevékenység konkrét körülményeit.

3.3. Szakértői bizonyítás

A Polgári perrendtartás 330. cikke szerint, amikor a bíróság úgy ítéli meg, hogy egyes ténybeli körülmények tisztázásához szakértők véleményére van szükség, a felek kérelmére vagy hivatalból egy vagy három szakértőt jelöl ki; szükség esetén pedig szakintézet vagy laboratórium bevonását rendeli el. Ha szűken specializált területeken nincsenek engedéllyel rendelkező szakértők, a törvény lehetővé teszi, hogy a bíró egy vagy több szakember vagy szaktekintély álláspontját kérje ki az adott területen, hivatalból vagy bármely fél kérelmére. A szakértői vizsgálatban részt vehetnek a felek által választott, a bíróság által engedélyezett szakértők is, akik a felek tanácsadóiként járnak el; lehetőségük van tájékoztatást adni, kérdéseket és észrevételeket megfogalmazni, és szükség esetén jelentést is készíthetnek.

A munkaügyi perekben a szakértői bizonyítás technikai vagy szakismereti jellegű bizonyítási eszköz, amelyet akkor alkalmaznak, amikor az ügy eldöntéséhez olyan ismeretek szükségesek, amelyek meghaladják a bíróság jogi kompetenciáját. Gyakran fordul elő bérjogosultságokkal kapcsolatos vitákban, pótlékok számításánál, munkaviszonyban szerzett szolgálati idő megállapításánál, munkakörülmények értékelésénél, kárérték meghatározásánál vagy munkaképességgel kapcsolatos kérdésekben.

A szakértői bizonyítás szerepe, hogy összetett tényállási helyzeteket tisztázzon egy független szakértő által végzett objektív elemzés útján, a periratokban szereplő dokumentumok, számviteli nyilvántartások vagy alkalmazandó műszaki normák alapján. A szakértő következtetései nem helyettesítik a bíróság mérlegelését, ugyanakkor

lényeges bizonyítási eszközt jelentenek, amely lehetővé teszi, hogy a bíró pontos és ellenőrizhető adatokra alapozza döntését.

A bírói gyakorlatban a szakértői bizonyítást rendszerint más bizonyítékokkal, különösen okiratokkal, esetenként pedig tanúbizonyítással együtt értékelik; az egyik elemzett határozatban a bíróság hangsúlyozta, hogy a szakértői bizonyítás nem pótolhatja az alapbizonyítékok hiányát, hanem azok értelmezésére és számszerűsítésére szolgál.

A Kovászna Megyei Törvényszék 2025/703. ítéletében (2025. 11. 13.) – munkaügyi per, vagyoni felelősségi kereset – a bíróság engedélyezte a könyvvizsgálati szakértői jelentést annak megállapítására, hogy fennáll-e a kár, és mekkora annak pontos mértéke, illetve hogyan számolták ki a munkáltató által követelt összegeket. A szakértői vizsgálat célja a peranyaghoz csatolt pénzügyi-számviteli dokumentumok ellenőrzése volt, és annak megállapítása, hogy az állított kár valós, biztos és értékelhető-e – ami a vagyoni felelősség megállapításának lényeges feltétele.

Bár a keresetet végül okafogyottság miatt elutasították (a kárt teljes egészében egy másik ügyben hozott jogerős határozattal már behajtották), a bíróság rögzítette, hogy az ilyen jellegű perekben a szakértői bizonyítás a megfelelő bizonyítási eszköz, mivel a kár mértékének meghatározásával kapcsolatos kérdések nem tisztázhatók kizárólag jogi megítéléssel vagy pusztán okiratokkal.

4. Következtetések

A normatív keret és a közelmúltbeli joggyakorlat elemzése megerősíti, hogy a munkaügyi perekben a bizonyítás rendjét a munkavállaló védelme és a polgári per alapelveinek tiszteletben tartása közötti kényes egyensúly határozza meg. A Munka Törvénykönyve 272. cikkében rögzített szabály, miszerint a bizonyítási teher a munkáltatót terheli, a közjogtól való, a munkáltató domináns helyzete és a releváns bizonyítási eszközök birtoklása által indokolt eltérés. Ugyanakkor a bizonyítási teher megfordítása nem mentesíti a munkavállalót minden bizonyítási kötelezettség alól; aktív szerepe elengedhetetlen a munkáltató állításainak cáfolatában és a tényállás tisztázásában.

A bírói gyakorlat szempontjából egyértelműen megállapítható, hogy az okirati bizonyítás központi helyet foglal el a munkaügyi jogviták rendezésében. Az egyéni munkaszerződés, a munkaköri leírás, a munkáltatói döntések, a belső szabályzatok, a bérdokumentumok és a fegyelmi vizsgálati iratok alkotják azt a bizonyítási magot, amely alapján a bíróságok a megtámadott intézkedések jogszerűségét és megalapozottságát ellenőrzik. A technológiai fejlődés környezetében az elektronikus dokumentumokat is olyan okiratokként kezelik, amelyekre ugyanazok a világossági, teljességi és relevanciakövetelmények vonatkoznak; a bíróságok nem tulajdonítanak bizonyítóerőt elégtelenül individualizált elektronikus bizonyítékoknak.

A tanúbizonyítás következetesen kiegészítő bizonyítási eszközként jelenik meg, amely nélkülözhetetlen azokban az ügyekben, ahol a jogvita tárgya a ténylegesen végzett munka valósága vagy a tevékenység tényleges feltételei. Bizonyító értékét az

okiratokkal együtt, azokkal összefüggésben mérlegelik; a tanúvallomások szerepe az írásbeli dokumentumokból származó adatok megerősítése vagy kiegészítése. A szakértői bizonyítás ezzel szemben alapvető technikai funkciót tölt be, és speciális kérdések tisztázására szolgál – például a károk számszerűsítésére vagy a bérigények kiszámítására –, anélkül azonban, hogy pótolhatná az alpbizonyítékok hiányát.

Összefoglalva, a munkaügyi jogvitákra jellemző a túlnyomórészt írásbeli bizonyítás, amelyet más bizonyítási eszközök csak eseti jelleggel egészítenek ki; a bíróságok fokozott figyelmet fordítanak az eljárási szabályok és a bizonyítási teher tiszteletben tartására. Ez a megközelítés hozzájárul a tisztességes eljárás biztosításához és a munkajog céljának megvalósításához, nevezetesen a munkajogi jogviszonyban strukturálisan hátrányos helyzetben lévő fél tényleges védelméhez.

Irodalomjegyzék

- Panainte, S. (2021) *Dreptul individual al muncii. Curs universitar*. București: Editura Hamangiu, 2021.
- Țiclea, A. és Georgescu, L. (2020) *Codul Muncii. Legislație conexă. Comentarii. Jurisprudență*. București: Universul Juridic.
- Săvescu, A. E. (2007) 'Probațiunea în conflictele de muncă', *Revista Română de Dreptul Muncii*, 2007/3.
- Preduț, M. C. (2019) *Codul muncii comentat*. București: Universul Juridic.
- Gâlcă, C. (2022) *Codul Muncii Comentat și adnotat, Vol. II., art. 111–282*. cikkek. București: Editura Rosetti International.
- Athanasiu, A., Volonciu, M., Dima, I. és Cazan, O. (2012) *Codul muncii. Comentarii pe articole. Actualizare la vol. I-II*. București: Editura C.H. Beck.

KOKOLY ZSOLT
VERES-KUPÁN HUNOR

A szabad véleménynyilvánításhoz és a méltósághoz való jog az online térben

A romániai ítélkezési gyakorlat egysége az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében

Freedom of Speech and Right to Dignity in Online Context

Towards a Unitary Approach in Romanian Jurisprudence Reflected in the Case-Law of the European Court of Human Rights

Abstract: In a rapidly evolving landscape where online platforms and social media become the main forums to freedom of expression, jurisprudence before national courts deals with increasing caseloads where two personality rights concur (freedom of expression and the right to dignity). Therefore, a unity approach in interpretation and application in Romanian jurisprudence is a strategic objective, shaped under the auspices of the case-law of the European Court of Human Rights so as to avoid future condemning judgements.

Keywords: freedom of expression, right to dignity, jurisprudence, European Court of Human Rights

Összefoglaló: A rohamosan fejlődő infokommunikációs technológiának köszönhetően napjainkban az online tér és a közösségi média jelenti a véleménynyilvánítás fő formáját. A változások következtében egyre nagyobb számban kerülnek a nemzeti bíróságok elé olyan esetek, amelyekben a szabad véleménynyilvánításhoz való jog és méltósághoz való jog az internet világában szembekerül egymással, így fokozott jelentősége van annak, hogy az igazságszolgáltatás olyan egységes ítélkezési gyakorlatot tudjon felmutatni, ami összhangban van az Emberi Jogok Európai Bírósága által kialakított esetjoggal, elkerülve ezáltal a későbbi elmarasztaló ítéleteket.

Kulcsszavak: véleménynyilvánítás szabadsága; méltósághoz való jog; joggyakorlat; Emberi Jogok Európai Bírósága

1. Bevezető

Mindennapjainkban tapasztalhatjuk, hogy túlnyomórészt az online tér és a szociális média jelenti a véleménynyilvánítás fő formáját, az internetes platformok és hírportálok háttérbe szorították az írott sajtót, a véleménnyformálás tradicionális eszközét. Az elmúlt évtized infokommunikációs fejlődési folyamata dinamikusan folytatódik, sőt a mesterséges intelligencia még tovább is gyorsítja. A dinamikus fejlődés számos megpróbáltatás elé állítja a jogot és a jogtudományt is, hiszen az új jelenségek sokszor új jogalkotási és -alkalmazási megoldásokat igényelnek. A jog ilyen helyzetekben nem lehet teljesen statikus, reagálnia kell az újonnan megjelenő társadalmi változásokra – jelenünkben már evidensnek mondható, hogy a véleménynyilvánításhoz való jog és a méltósághoz való jog egyre gyakrabban kerül összeütközésbe az internet világában.

Románia az Emberi Jogok Európai Egyezményét (továbbiakban: EJEE, Egyezmény) 1994 májusában ratifikálta,¹ elfogadva ezáltal az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB) az EJEE 32. cikkében meghatározott joghatóságát. A 2020-as évben Románia az EJEB által meghozott elmarasztaló ítéletek számát (64 ítélet) figyelembe véve az uniós országok közül az első helyen végzett.² A Vedem Just Egyesület által készített statisztika szerint az ország 11 esetben sértette meg az Egyezmény magán- és családi élet tisztelgésben tartására vonatkozó szabályait, míg a véleménynyilvánítás szabadságának kérdéskörében 7 esetben született Romániára nézve negatív döntés. Románia aktuális statisztikái is problémásnak bizonyulnak. Az EJEB által nyilvánosságra hozott statisztikákból kiderül, hogy a 2022-es év 72 elmarasztaló ítélettel zárult.³ A 72 ítéletből 6 esetben a magánélet szabadsága, 5 esetben a véleménynyilvánítás szabadsága sérült.⁴ Romániát a megállapított jogsértések abszolút számában ismét csak Törökország (73 ítélet), Ukrajna (141 ítélet) és Oroszország (374 ítélet) előzte meg. A rövid statisztikai kitekintésből egyértelműen kiderül, hogy az EJEE által lefektetett szabályok és az EJEB esetjogának értelmezése és alkalmazása továbbra is nehézséget okoz a román jogalkalmazóknak a korábban említett két versengő alapjog esetében is.

Módszertani szempontból az alábbi kutatási kérdéseket állítjuk fel és keressük rájuk a választ: megfelel-e a román nemzeti szabályozás a szerződéses követelményeknek, illetve melyek azok a szempontok, amiket az EJEE és az EJEB által felállított követelmények szerint figyelembe kell vennie a hazai jogalkalmazónak? Milyen speciális kérdéseket vet fel a jogok online térben történő ütközése? Megfelel-e a hazai joggyakorlat az EJEB által kialakított szabályoknak, és ezek alapján egységesek-e a belső jog alapján hozott ítéletek?

1 1994. évi 30. törvény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyveinek ratifikálásáról, Románia Hivatalos Közlönye, 1994. május 31., 135. sz.

2 Raport CEDO: 64 de condamnări ale României anul trecut. <https://vedemjust.ro/cedo2020/> (letöltés ideje: 2025. 04. 03.).

3 European Court of Human Rights, Press Country Profile. [Online]. Elérhető: https://www.echr.coe.int/Documents/CP_Romania_Eng.pdf (letöltés ideje: 2025. 04. 03.).

4 Benea, 2023.

A kutatási eredmények összegzése azt a célt is szolgálja, hogy referenciapontot rögzíthessünk, és két jelentős normakeret bevezetésének hatását mérhessük a későbbi joggyakorlatra: egyrészt az Emberi Jogok Európai Egyezményének 16. Kiegészítő Jegyzőkönyvét, amely Románia esetében 2023-tól lépett hatályba, és ennek alapján immár lehetőség van arra, hogy Románia Alkotmánybírósága és a Legfelsőbb Semmitő- és Ítéлőszék tanácsadó véleményt kérjen az Emberi Jogok Európai Bíróságától az Egyezményben vagy annak jegyzőkönyveiben meghatározott jogok és szabadságok értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatos elvi kérdésekben. Az új jogi eszköz bevezetéséhez joggal fűződhet az a remény, hogy ezáltal lecsökkennek az Egyezmény helytelen értelmezéséből vagy alkalmazásából eredő jogsérelmek, és ezáltal közvetlenül a Romániát elítélő döntések száma is. Az a tény, hogy 2022-höz viszonyítva 2024-ben kevesebb elmarasztaló ítélet született,⁵ mindenképpen figyelembe veendő mint befolyást gyakorló tényező.

Hasonlóan figyelemre méltó tényezőnek látjuk, hogy 2024-től teljeskörűen alkalmazandó a digitális szolgáltatásokról szóló európai rendelet,⁶ amely kötelezettségeket ró az online platformokra úgy, hogy a véleménynyilvánítás szabadságát és az információ szabadságát biztosíthassa. Ez az új jogi eszköz további fogódzókat nyújt az online térben történő véleménynyilvánítás korlátozási lehetőségeinek feltérképezéséhez.

Az új jogi megoldásoknak a bírósági gyakorlatra kifejtett hatása nem egyik napról a másikra mérhető, egy bizonyos idő elteltével érdemes lesz újból megvizsgálni, hogy milyen mértékben változott a hazai joggyakorlat, és milyen jogfejlesztő hatást gyakoroltak az egységesítésre, illetve hogy mennyire sikerült a hazai joggyakorlatnak az EJEB szabályainak megfelelni.

2. A belső jog normatív kerete

Az alapjogi konfliktusok szempontjából elsősorban az alkotmányjogi dimenziót érdemes megvizsgálni, ezen belül Románia Alkotmánya normatívait és a releváns alkotmánybírósági határozatokat.

A kifejezés szabadságát a román jogrendszer egyértelműen alapjogként kezeli, mivel a jogintézményt az Alkotmány II. cím II. fejezete szabályozza, mely *Az alapvető jogok és szabadságok* címet viseli. Románia hatályos (2003-ban módosított) Alkotmánya⁷ a kifejezés szabadságáról a 30. cikke (1) bekezdésében így fogalmaz: „*A gondolatok, a vélemények vagy a hitvallások kifejezésének szabadsága, és bármilyen alkotások szabadsága,*

5 Románia 2024-ben továbbra is a 4. helyen áll a jogsértések tekintetében, azonban már csak 58 elmarasztaló ítélet született ellenében. European Court of Human Rights, Press Country Profile. https://www.echr.coe.int/Documents/CP_Romania_Eng.pdf (letöltés ideje: 2025. 12. 03.).

6 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022. évi 2065. rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg).

PE/30/2022/REV/1. HL L 277., 2022. 10. 27., 1–102.

7 Varga, 2016.

elő szóval, írással, képekkel, hangokkal vagy más tömegkommunikációs eszközökkel, sérthetetlen.” Ezzel kapcsolatban fontos már most megjegyezni, hogy az alkotmányszöveg a kifejezés eszközeire nem tartalmaz taxatív felsorolást, és a lehetséges más eszközökre való utalással egyértelművé teszi, hogy a hatálya kiterjedhet a modern kommunikációs eszközökre is. Annak ellenére, hogy a „sérthetetlen” kifejezés első ránézésre a korlátozás tilalmát és a jog abszolút jellegét sugallja, a 30. cikk egyértelműen megválaszolja a korlátozhatóság kérdését. A kifejezés szabadságának konstitucionális korlátait az Alkotmány 30. cikkének (6) és (7) bekezdése foglalja magába. A (6) bekezdés azokat az eseteket sorolja fel, amelyekben az alapjog mások jogának védelme érdekében korlátozható: ennek ezen jog gyakorlása nem sértheti mások méltóságát, becsületét, magánéletét és saját képmáshoz való jogát. További korlátozási lehetőségeket fogalmaz meg a (7) bekezdés, mely a közérdekű prohibítív indokokat sorolja fel.

Románia Alkotmányát tanulmányozva egyből kitűnik, hogy a méltósághoz való jog a II. cím II. fejezetében nincs alapjogként nevesítve. Ennek ellenére alkotmányos védelme implicit módon kiolvasható a 30. cikk (6) bekezdéséből, ahol megjelenik mint a véleménynyilvánítás egyik korlátja. Továbbá az alkotmányszöveg preambulumának tekinthető általános elvekről szóló rész az emberi méltóságra mint a román nép egyik legfelsőbb értékére hivatkozik. A Román Alkotmánybíróság állásfoglalására 2005-ben került sor. A testület az Alkotmány I. cím 1. cikkének (2) bekezdésére hivatkozva állapította meg a Büntető Törvénykönyv egyes cikkeit hatályon kívül helyező törvény alkotmányellenességét, mivel az joghézagot teremtve lehetetlenné tette a sajtóban történő rágalmozás elleni védelmet.⁸ A döntés esetünkben fontos, mivel alátámasztja a méltósághoz való jog alkotmányos védelmét. A testület kifejezte, hogy a rágalmozás inkriminálása által védett jogtárgy nem más, mint a személy méltósága, jó hírve és becsülete, a védelem hiánya pedig kimeríti az alkotmányellenesség fogalmát.

Az Alkotmány 53. cikke a II. fejezet lezárásaként általános jelleggel szól a szabadságok korlátairól. Az (1) bekezdésben a közérdek által meghatározott értékek mellett (nemzetbiztonság, közrend, közegészségügy, közérkölcstb.) megjelenik az állampolgárok jogainak, szabadságainak védelme is, mint a korlátozás legitim célja. A cikk kimondja, hogy a korlátozásnak kötelező jelleggel törvényi megalapozottsággal kell rendelkeznie, ezért az egyes személyiségi jogok és az ezekbe való beavatkozás polgári jogi szabályozás keretein belül a Román Polgári Törvénykönyvben kerülnek kibontásra. A (2) bekezdés a korlátozás szükségességének, arányosságának, diszkriminációmentességének követelményét fekteti le, melynek alkalmazása nem vezethet a jog vagy szabadság létének érintéséhez.

Mivel a szabályozás hatálya kiterjed a belső jogban alkotmányos védelemben részesített szabadságok egészére, a Román Alkotmánybíróság számos esetben pontosította az 53. cikk terjedelmét, tartalmát és a jogszerű korlátozás feltételeit, leszögezve, hogy a más címzettek jogaiból eredő korlátozások eltörlése nem lehetséges, ugyanis ezeket a jogokat az állami hatóság ugyanúgy köteles védelemben részesíteni. A szabadság jogszerű érvényesítése az adott jogszabályi keret szerint ott ér véget, ahol más

8 Románia Alkotmánybírósága, 2007/62. döntés.

jogalanyok szabadsága kezdődik. A döntés alátámasztja, hogy a II. fejezetbe foglalt szabadságok mások jogainak védelme érdekében korlátozás tárgyává tehető.⁹

Egy másik döntés ismételten megerősíti, hogy az alkotmányos jogok korlátozása nem alapozza meg önmagában az alkotmányellenességet. A korlátozás megengedhető, amennyiben mások jogainak és szabadságainak jogbiztonságát garantálja, és ilyen szempontból szükségesnek bizonyul. A korlátozást megalapozhatja az egyéni, nemzeti vagy csoportérdek és a közjó. Ezek az értékek megjelenhetnek a jogok védelmének eszközeként olyan helyzetekben, amikor az alapjogok gyakorlása visszaélészerűvé válik.¹⁰ Az 53. cikk meghatározza a korlátozás felételeit és határait, azonban ezek kizárólag az Alkotmány II. cím II. fejezetébe foglalt alapjogokra vonatkoznak, más normákban kodifikált jogok esetében nem alkalmazhatóak.¹¹

Az alkotmánybíróági joggyakorlatban az arányosság követelményéről kifejezésre került, hogy az elvnek megfelelően bármilyen intézkedésnek célszerűnek, szükségesnek és arányosnak kell lennie. A célszerűség azt fejezi ki, hogy az intézkedésnek objektív módon alkalmasnak kell lennie a kitűzött cél eléréséhez. A szükségesség alapján az intézkedésnek nélkülözhetetlennek kell lennie az elérni kívánt cél szempontjából. Az arányosság ebben az esetben azt jelenti, hogy a védeni kívánt konkrét érdekek egyensúlyának kell fennállnia ahhoz, hogy az intézkedés megfeleljen az elérni kívánt célnak.¹²

A bemutatott Alkotmánybíróági döntések mellett, az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az ehhez kapcsolódó joggyakorlat szempontjából fontos megemlítenünk az Alkotmány 11. és 20. cikkét. A 11. cikk (2) bekezdése a nemzetközi és a hazai jog viszonyáról kimondja, hogy a Parlament által ratifikált nemzetközi szerződések a hazai jog részét képezik. Továbbá a 20. cikk az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi szerződésekről megállapítja, hogy az állampolgárok jogaira és szabadságaira vonatkozó alkotmányos rendelkezéseket többek között az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával összhangban kell értelmezni és alkalmazni. A 20. cikk. (2) bekezdése elfogadja a nemzetközi jog primátusát, ugyanis úgy rendelkezik, hogy a Románia által az alapvető emberi jogokra vonatkozóan részes félként aláírt paktumok és szerződések és a belső jog közötti eltérések fennállása esetén a nemzetközi szabályozásokat kell elsőbbségben részesíteni, kivéve amikor az Alkotmány vagy a belső törvények kedvezőbb rendelkezéseket tartalmaznak.

A véleménynyilvánítás szabadságát az új Román Polgári Törvénykönyv¹³ (továbbiakban: Rptk.) 70. cikke mondja ki, mely az Alkotmánnyal szemben eltérő terminológiát használ (a szabad véleménynyilvánításhoz való jog). A törvényszöveg a (2) bekezdésben a jog gyakorlásáról annyit szögez le, hogy az csakis a 75. cikkben előírt esetekben és mértékben korlátozható. Az Rptk. 75. cikke úgy rendelkezik, hogy a törvénykönyv

9 Románia Alkotmánybíróága, 2005/587. döntés.

10 Románia Alkotmánybíróága, 2004/245. döntés.

11 Románia Alkotmánybíróága, 2004/503. döntés.

12 Románia Alkotmánybíróága, 2014/462. döntés, 30. pont.

13 A Polgári Törvénykönyvről szóló 287/2009. évi 287-es törvényt hatályba léptető 2011. évi 71-es törvény (Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil), Románia Hivatalos Közlönye, 2011. július 15., 505. sz.

ezen cikkében (I. Könyv, II. cím, II. fejezet 3. cikk, 70–77. cikk) előírt jogokba történő beavatkozás nem minősül jogsértésnek, amennyiben az törvényben vagy Románia által aláírt emberjogi szerződésben vagy nemzetközi egyezményben megengedett.

Az Rptk. a 72. cikkben az Alkotmánnyal ellentétben a méltósághoz való jogot saját szabályozási tartalommal részesíti, mely így szól: „(1) Mindenkit megillet az a jog, hogy méltóságát mások tiszteletben tartsák. (2) Tilos valamely személy becsületét és hírnevét sérteni ennek beleegyezése, vagy a 75. cikkben előírt korlátok betartása nélkül.” Akárcsak a véleménynyilvánítás szabadságára, a méltósághoz való jogra sem tekinthetünk korlátokat nem tűrő abszolút jogként. A törvénycikket olvasva egyből kitűnik, hogy a méltóság fogalmát és pontos tartalmát nem határozza meg a jogalkotó, azonban a (2) bekezdés tartalma alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a személy becsületét és jó hírnevét a méltósághoz való jog tartalmi elemeiként részesíti védelemben.

A saját képmáshoz való jog és a magánélet szabadságának jogi besorolása számos problémát vet fel. Felmerül a kérdés, hogy a két személyiségi jog beletartozik-e a méltósághoz való jog tartalmába, ugyanis a törvénykönyv ugyanabban a cikkben, de különálló cikkeken szabályozza azokat. A saját képmáshoz való jogot a törvénytörvény a 73. cikkben szabályozza, melynek (2) cikke szintén kimondja a 75. cikk alkalmazását. A magánülethez való jog szabályozása a 71. cikkben található, mely megállapítja, hogy senki nem vethető alá a magán-, családi vagy személyi életébe, lakhelyére, tartózkodási helyére, levelezésébe történő beavatkozásnak a személy beleegyezése hiányában, vagy a 75. cikkben előírt korlátok betartása nélkül. A szabályozás további érdekessége, hogy a magánélet megsértéséről rendelkező 74. cikk h) pontja a magánülethez való jogsérelemnek nevezi a név, képmás, hangmás vagy egy másik személlyel való hasonlóság rosszhiszemű felhasználását, amiből arra következtethetünk, hogy a jogalkotó a képmáshoz való jogot a magánülethez való jog részeként kezeli.

Az említett fogalmak tartalma, együttes vagy külön történő értelmezése sajnálatos módon az Rptk. 2011-es hatálybalépése óta nem kielégítő mértékben tisztázott sem a joggyakorlat, sem a szakirodalom számára.¹⁴ Egyes szerzők szerint a méltósághoz való jog magába foglalja a saját képmáshoz való jogot, annak ellenére, hogy a Polgári Törvénykönyv a tisztánlátás kedvéért külön szabályozza ezeket, mivel a képmás egy személy közmegítélését befolyásolhatja, és a hírnév a képmáshoz való jogra való határozás nélkül nem határozható meg.¹⁵

Az Rptk. 253. cikke határozza meg azokat a védelmi eszközöket, amelyeket a természetes személy igénybe vehet, amennyiben nem vagyoni jogait veszélyeztették vagy megsértették. A bíróság által alkalmazható szankciók ismerete fontos, ugyanis a hazai jogalkalmazó ezeknek az igénybevételével kell megfeleljen az Alkotmány és az egyezményes standardok által is elvárt arányosságnak a két alapjog ütközésekor. A bíróság elrendelheti a jogsértő cselekmény megtiltását, ha az közvetlenül fenyeget, a jogellenes cselekmény beszüntetését és a jövőre vonatkozó megtiltását, ha az még fennáll, valamint az elkövetett cselekmény jogellenes jellegének megállapítását, ha az általa okozott sérelem jelenleg is fennáll.

¹⁴ Kokoly, 2021, 72–73.

¹⁵ Stoicescu, 2019, 10–11; Ionescu, 2013.

Az Rptk. 253. cikk (3) bekezdése tovább bővíti a bíróság eszköztárát. Kérhető a cselekmény elkövetőjének bármilyen olyan intézkedésre való kötelezése, amelyet a sérelmet szenvedő fél szükségesnek ítél a sérülést szenvedett jog visszaállításának érdekében. Az elkövető kötelezhető, hogy saját költségén tegye közzé az elítélő határozatot, vagy tegyen meg bármilyen olyan intézkedést, ami a jogsértő cselekmény megszüntetéséhez vagy a károk megtérítéséhez szükséges. A (4) bekezdés felróható sérelem esetén lehetővé teszi a vagyoni jóvátételt nem vagyoni károkozás esetén is. Bár a 253. cikk a természetes személyekre korlátozza a keresetindítás jogát, az Rptk. 257. cikke hasonlósági alapon kiterjeszti azt a jogi személyekre is.

3. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendszerében megkülönböztethetjük az abszolút, erős és minősített jogokat. Az abszolút jogok az ember létét és méltóságát a legkomolyabb támadásoktól védik. Abszolút jognak minősül az élethez való jog (2. cikk) vagy a kínzás, embertelen és megalázó bánásmód tilalma (3. cikk). Ezeknek a jogoknak a közös ismérve, hogy az Egyezmény 15. cikkének 2. bekezdése sürgősségi-arányossági teszt alkalmazásával ezek is korlátozhatók (abortusz, eutanázia).¹⁶ Az egészen kivételes esetekben korlátozható abszolút jogokkal szemben az erős jogoknak a korlátozása megengedhetőbb, azonban csakis különösen megalapozott okból. Erős jognak minősül a szabadsághoz való jog.¹⁷

Az általunk vizsgált magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog (8. cikk) és a véleménynyilvánítás szabadsága (10. cikk) a minősített jogok kategóriájába sorolható be. Megnevezésük onnan ered, hogy a rájuk vonatkozó 1. bekezdés tartalmát és a korlátozhatóságát a 2. bekezdés egy korlátozási klauzulával minősíti. A korlátozhatóság lehetősége tágabb, mint az erős jogok esetében. A minősített jogok közös jellemzője, hogy a személyes autonómia védelmét hivatottak szolgálni.¹⁸

A véleménynyilvánítás szabadságát az Egyezmény 10. cikke szabályozza,¹⁹ melynek szövegét olvasva megállapítható, hogy a román alkotmányos szabályokkal szemben az Egyezmény a véleménynyilvánítás szabadságának részeként említi meg az információk megismerésének jogát, míg a Román Alkotmány a 31. cikkben szabályozza azt, az információhoz való jogként. A korlátozások és a szankciók szempontjából a két jogforrás más fogalmakat használ, mégis a tartalom szempontjából számos hasonlóságot fedezhetünk fel. Mindkettő megköveteli, hogy a korlátozásnak egy demokratikus társadalomban szükségesnek kell lennie, mindkét forrás elkülöníti a különböző közérdek által meghatározott célokat és mások jogainak védelmét mint a beavatkozás legitim céljait.

¹⁶ Dudás, 2021, 55–56.

¹⁷ Dudás, 2021, 101.

¹⁸ Dudás, 2021, 223.

¹⁹ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 10. cikk.

A 10. cikk által nyújtott védelem jogosultjainak kérdéséről az EJEB több esetben hozott döntést.²⁰ Az *Autronic AG kontra Svájc* ügyben a Bíróság korábbi esetekre hivatkozva tisztázta, hogy sem az illető jogi személy korlátolt felelősségű társasági jogállása, sem az a tény, hogy tevékenysége kereskedelmi jellegű volt, sem a véleménynyilvánítás szabadságának lényegi jellege nem foszthatja meg a jogi személyt a 10. cikk védelméről. Az EJEB hangsúlyozta, hogy a védelem mindenkire vonatkozik, legyen az természetes vagy jogi személy, továbbá az ügy indoklásában kitért arra is, hogy a 10. cikk által nyújtott védelem nemcsak az információ tartalmára vonatkozik, hanem a továbbítás vagy a vétel módjára is kiterjed, mivel a kommunikációs eszközökre vonatkozó bármilyen korlátozás szükségszerűen beavatkozik az információ megszerzéséhez és átadásához való jogba.²¹

A védelem címezettjei a román szabályozáshoz hasonlóan a természetes és a jogi személyek. Az EJEB és az Egyezmény esetében sincs korlátozva a kifejezés eszköze, a vélemény kinyilvánítása minden módon és formában megengedett (írásbeli beszéd, szóbeli beszéd, nemzeti vagy nemzetközi televíziós műsorok, rádióműsorok, filmek, videók, képek, festmények), beleértve az internetes oldalakat és hírportálokat is.²²

A méltósághoz való jog szabályozásának összehasonlítása esetében már komolyabb problémába ütközünk, ugyanis a romániai rendszer teljesen más módszereket alkalmaz, mint az EJEB vagy más nemzetközi vagy uniós források. Az Egyezmény nem tartalmaz rendelkezéseket a méltósághoz való jogra vonatkozóan, továbbá a román szabályozásban az annak részét képező jó hírnévhez való jog sem egészül ki saját szabályozási tartalommal. Az emberi méltóság nemzetközi értelmezését ezért szükséges külön megvizsgálnunk.

A román szakirodalmat szemlélve, azt látjuk, hogy a jó hírnévhez való jogot az emberi méltóság tágabb fogalmába illeszti, amelyre az 1945. október 24-én hatályba lépett ENSZ Alapokmány preambuluma és az 1945. november 16-án elfogadott UNESCO-egyezmény preambuluma is utal. Ezt követően a jó hírnévhez való jogot kifejezetten rögzítették az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 12. cikkében és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányának 19. cikkében, mint a véleménynyilvánítás szabadságának korlátját. Az Európai Unióról szóló szerződés sem szabályozza elhatároltan a jó hírnévhez való jogot, de létezése implicit módon következik, mivel a magánélet egyik összetevője és a méltósághoz való jog egyik aspektusaként fogható fel. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye nem tartalmaz kifejezett utalást a jó hírnévhez való jogra. Az egyetlen implicit utalás a jog elismerésére a 10. cikk. 2. paragrafusában található, amely korlátokat szab a véleménynyilvánítás szabadságának.²³ A jó hírnévhez való jog és a méltósághoz való jog védelme az EJEB joggyakorlatában kristályosodott ki. Az EJEB a *Chauvy és Mások kontra Franciaország* ügyben²⁴ kimondta, hogy a jó hírnévhez való jogot az Egyezmény magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogról szóló 8. cikke védi.

20 *The Sunday Times v. The United Kingdom*, Judgment of 26 April 1979, no. 6538/74.

21 *Autronic AG v. Switzerland*, Judgment of 22 May 1990, no. 12726/87, § 47.

22 Stoicescu, 2019, 24.

23 Stoicescu, 2019, 41–42.

24 *Chauvy and Others v. France*, Judgment of 29 June 2004, no. 64915/01, § 70.

A Bíróság álláspontját megerősítette az *Axel Springer AG kontra Németország* ügyben, melyben újból hangsúlyozta, hogy a jó hírnév védelméhez való jog olyan jog, amelyet az Egyezmény 8. cikke a magánélet tiszteletben tartásához való jog részeként véd. Továbbá a Bíróság kimondja, hogy a magánélet fogalma tág, kimerítő meghatározásra nem alkalmas fogalom, amely a személy testi és lelki integritására terjed ki, és ezért magában foglalhatja egy személy identitásának számos aspektusát, mint például a személy képmáshoz való jogával kapcsolatos elemeket is.²⁵

Az esetjog alapján megállapíthatjuk tehát, hogy a jó hírnévhez való jogot (mely az Rptk. 72. cikk (2) bekezdése alapján a méltósághoz való jog részét képezi) az Egyezmény 8. cikke direkt módon oltalmazza. Az Egyezmény 8. cikke kimondja, hogy: „1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. 2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”

Ahhoz, hogy valamely jog korlátozása (beleértve a magánélethez való jogot) indokolt legyen, az Alkotmány 53. cikkében kifejezetten előírt követelményeknek együttesen kell teljesülniük, nevezetesen: a jog korlátozását törvényben kell szabályozni; az alkotmány szövegében kifejezetten előírt okokkal kell igazolni, nevezetesen: a nemzetbiztonság, a közrend, az egészség vagy az erkölcs védelme, a jogok és az emberi jogok védelme, valamint a közrend, az egészség vagy az erkölcs védelme, a polgárok jogainak és szabadságainak védelme, bűnügyi nyomozás lefolytatása, természeti csapás, katasztrófa vagy különösen súlyos katasztrófa következményeinek megelőzése; a demokratikus társadalomban szükségesnek kell lennie; arányosnak kell lennie az azt kiváltó helyzettel; megkülönböztetésmentesen kell alkalmazni; nem sértheti valamely jog vagy szabadság létezését.²⁶

Fontos, hogy a magánélethez való jog jelentése és terjedelme különbözik az illető jogalany szempontjából, ugyanis a jog védelmi szintje különbözik annak szempontjából, hogy a jog címzettje természetes személy (ebben az esetben vizsgálatra kerül, hogy közszereplő-e vagy sem), vagy jogi személy. Az esetjog rámutat, hogy a jogi személy hírnevének védelme nem rendelkezik ugyanolyan erővel, mint a magánszemélyek hírnevének vagy jogainak védelme. Míg az utóbbi az egyén méltóságára is kihathat, az előbbi nélkülözi ezt az erkölcsi dimenziót. Ez a különbség még hangsúlyosabb, amikor egy hatóság hivatkozik a jó hírnévhez való jogra.²⁷ Olyan esetekben, amikor a hírnévhez fűződő érdek egy vállalat érdeke, kereskedelmi érdekről beszélhetünk, amely nem feltételezi az emberi méltóság elemzését.²⁸ Fontos tehát az ügy által érintett jogalanyok esetről esetre történő vizsgálata.

Bár az EJEE, Románia Alkotmánya, valamint a Román Polgári Törvénykönyv rendszere, nyelvezete, fogalomhasználata között jelentős eltérések figyelhetők meg, fontos

25 *Axel Springer AG v. Germany*, Judgment of 7 February 2012, no. 39954/08, § 83.

26 Románia Alkotmánybírósága, 2017/244. döntés.

27 *Freitas Rangel v. Portugal*, Judgment of 11 January 2022, no. 78873/17, § 53.

28 *UJ. v. Hungary*, Judgment of 19 July 2011, no. 23954/10, § 22.

ismét megjegyezni, hogy a román jogrendszer az Alkotmány 11. és 20. cikke által elfogadja az Egyezmény és az EJEB esetjogának elsőbbségét, ezáltal részben megoldódnak a korábban bemutatott értelmezési kérdések. Mielőtt rátérnénk a konkrét, internetes világra vonatkozó szabályozásra és a hazai és EJEB-jogesetek elemzésére, szükséges megemlítenünk az alapjogi konfliktus legfontosabb szempontjait.

4. Az Egyezmény 10. és 8. cikkébe való jogszerű beavatkozás feltételei az EJEB joggyakorlatában

A jogszerű beavatkozásnak az Egyezmény alapján három alapvető feltétele van: a beavatkozás jogszabályi alapja, legitím célja és szükségessége a demokratikus társadalomban. A követelmények teljesülésének feltételeit, ezek pontos tartalmát az EJEB joggyakorlata bontja ki.

4.1. A véleménynyilvánítás szabadsága

A Bíróság a kérelmezők által benyújtott ügyekben egy olyan folyamat szerint jár el, melynek meghatározott, egymást követő lépései vannak. Az EJEB először azt vizsgálja, hogy történt-e beavatkozás valamely védelemben részesített jog gyakorlásába. Amennyiben a beavatkozás ténye megállapításra kerül, az EJEB algoritmikus módszerrel jár el, sorban azt elemzi, hogy a beavatkozást jogszabály írta-e elő, és hogy a beavatkozás a törvényes célok egyikét követte-e, esetünkben a 8. cikk és 10. cikk 2. paragrafusának értelmében. Végezetül a Bíróság a szükségességi és arányossági teszt elvégzésével azt vizsgálja, hogy a beavatkozás szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban.

Az EJEB a *Cangi kontra Törökország* ügyben hangsúlyozta, hogy az esetek többségében a korábban említett három vizsgálati tárgy az, amely meghatározza a Bíróság végkonklúzióját egy adott ügyben. Mindezek alapján először meg kell határozni, hogy a beavatkozás jogszabály által volt-e előírva. Amennyiben megállapításra kerül, hogy ez a feltétel nem teljesül, akár a 10. cikk, akár a 8. cikk esetében a további feltételek elemzését az EJEB nem folytatja le, ilyen esetekben a jogsértés automatikusan megállapításra kerül.

A Bíróság joggyakorlata tisztázza, hogy elsősorban a nemzeti hatóságok, nevezetesen a bíróságok jogkörébe tartozik a nemzeti jog értelmezése. Ha az értelmezés nem önkényes vagy nem nyilvánvalóan észszerűtlen, a Bíróság szerepe annak megállapítására korlátozódik, hogy az adott értelmezés hatásai összeegyeztethetők-e vagy sem az Egyezmény szövegével. Annak érdekében, hogy egy normát „törvénynek” lehessen tekinteni, szükséges, hogy az kellő pontossággal legyen megfogalmazva ahhoz, hogy a polgár a normához tudja igazítani magatartását, és szükség esetén megfelelő tanácsadással képes legyen a körülményekhez viszonyítva észszerű mértékben előre látni azt, hogy a cselekedete esetlegesen milyen következményekkel járhat.

A Bíróság a *Perinçek kontra Svájc* ügyben pontosította, hogy a következményeknek az előreláthatósága nem lehet abszolút, ugyanis a gyakorlat azt mutatja, hogy ez elérhetetlen. Bár az előreláthatóság az EJEB számára is elérendő cél, mégis előfordulhat, hogy az túlzott merevséget generál. Ez nem kívánatos eredményekhez vezethet, ugyanis a jognak képesnek kell lennie lépést tartani a különböző területeken megnyilvánuló változó körülményekkel. Ennek megfelelően számos törvényt elkerülhetetlenül olyan kifejezések használatával fogalmaznak meg, amelyek kisebb vagy nagyobb mértékben homályosak, és amelyek értelmezése és alkalmazása a joggyakorlat feladata.

Fontos megjegyezni, hogy az EJEB gyakorlatában a „törvény” kifejezést jogi normaként kell értelmezni, ezért nem tartozik az elemzés tárgyába az adott ország jogforrási hierarchiája. Egy jogszabály előreláthatóságának értékelése során a Bíróság a jogszabály minőségének ellenőrzésére is vállalkozik, vizsgálja a szóban forgó jogszabály egyértelműségét és pontosságát. Az esetjogban többször megismétlésre került, hogy a „törvény által előírt” kifejezés nemcsak azt követeli meg, hogy a kifogásolt intézkedésnek a belső jog kell valamilyen alapul szolgáljon, hanem a szóban forgó norma hozzáférhetősége és minősége is a vizsgálat tárgyát képezheti. A Bíróság véleménye szerint a nemzeti hivatalos közlönyben közzétett jogszabály hozzáférhetőnek minősül.²⁹

Ahogy a Romániát érintő EJEB-ítéletekből is kiderül, az elmarasztalások oka nem a román jogszabályok rossz minőségében keresendő. Bár a romániai jogszabályok, az Alkotmány és az Rptk. eltérő fogalmakat használ, ezek a normák megfelelnek az Egyezmény elvárásainak. Tekintettel arra, hogy a korábban bemutatott román jogforrások és ezek esetleges módosításai kihirdetésre kerülnek Románia Hivatalos Közlönyében, a releváns normák hozzáférhetőnek minősülnek. Ennek ellenére problémát jelenthet a hazai szabályok Egyezménynek megfelelő értelmezése és alkalmazása.

A véleménynyilvánítás szabadságába való beavatkozás legitim céljait az Egyezmény 10. cikkének második bekezdése sorolja fel. Amennyiben a Bíróság megállapítja, hogy a beavatkozás nem szolgálja a hivatkozott jogos cél előmozdítását, ismét megállapításra kerülhet a jogsértés a szükségesség és arányosság vizsgálata nélkül.³⁰

A beavatkozás szükségességét egy demokratikus társadalomban, mint a korlátozás jogszerűségének feltételét, az EJEB a *Handyside kontra Egyesült Királyság*³¹ ügy óta több esetben megismételte és nyomatékosította. A véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapvető értéke, a személy fejlődésének és az egyén önmegvalósításának egyik alapfeltétele. A 10. cikk 2. paragrafusa alapján ez nemcsak a pozitívan fogadott vagy közömbösnek tekintett információkra vagy eszmékre vonatkozik, hanem azokra is, amelyek sértőek, megdöbbentőek vagy zavaróak. Ezek a követelmények a pluralizmus, a tolerancia és a széles látókörűség alapján állnak fenn, amelyek nélkül nem létezhet demokratikus társadalom. A 10. cikkben foglaltak szerint ezt a szabadságot bizonyos esetekben korlátozni lehet, azonban ennek lehetőségét szigorúan kell értelmezni, és a korlátozások szükségességét meggyőzően kell bizonyítani.

29 Guide to Article 10 of the European Convention on Human Rights, 62–84. §.

30 *Khuzin and Others v. Russia*, Judgment of 23 October 2008, no. 13470/02.

31 *Handyside v. The United Kingdom*, Judgment of 7 December 1976, no. 5493/72.

A 10. cikk 2. paragrafusában értelmében a „szükséges” jelző „nyomós társadalmi szükséglet” meglétét feltételezi. A szerződő államoknak van bizonyos mérlegelési jogkörük annak megítélésében, hogy fennáll-e hasonló szükséglet, de ez együtt jár az európai felügyelettel, amely mind a jogszabályokat, mind az azokat alkalmazó határozatokat – még a független bíróság által meghozottakat is – magába foglalja.

Az EJEB saját hatásköréről megjegyzi, hogy a Bíróságnak az a feladata, hogy a kifogásolt beavatkozást az ügy egészének fényében vizsgálja, és megállapítsa, hogy az „arányos volt-e az elérni kívánt jogos céllal”, és hogy a nemzeti hatóságok által annak igazolására felhozott indokok „relevánsak és elegendőek”. A Bíróságnak az elemzés lefolytatása során meg kell győződnie arról, hogy a nemzeti hatóságok a 10. cikkben foglalt elvekkel összhangban lévő standardot alkalmazták, és ezen túlmenően, a releváns tények elfogadható értékelésére támaszkodtak.³²

Annak érdekében, hogy bármilyen intézkedést ilyen értelemben szükségesnek és arányosnak lehessen tekinteni, nem létezhet más olyan eszköz, amivel a kívánt eredményt az alapjogba való kisebb mértékű beavatkozással el lehet érni, másképp fogalmazva mindig a lehető legkevésbé korlátozó intézkedést kell alkalmazni.³³ A releváns és elégséges indoklás követelményével kapcsolatban az esetjogban megállapításra került, hogy a megfelelő indoklás elmulasztása, az alkalmazandó normák vagy a joggyakorlat figyelmen kívül hagyása a beavatkozás vizsgálata során a 10. cikk megsértését vonja maga után.³⁴

4.2. A magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

A 8. cikk által biztosított jogokba való beavatkozással kapcsolatban a Bíróság hasonló igényeket támaszt. Az EJEB úgy fogalmaz, hogy a korlátozások akkor megengedettek, ha összhangban vannak a jogszabályokkal vagy jogszabály által előírtak, ha szükségesek egy demokratikus társadalomban, és a beavatkozásra a 2. paragrafusban meghatározott célok valamelyikének védelme érdekében kerül sor.

A demokratikus társadalomban való szükségesség tesztjének értékelése során a Bíróság külön megjegyzi, hogy gyakran kell egyensúlyt teremtenie a kérelmező 8. cikk által védett érdekei és egy harmadik félnek az Egyezmény és a Jegyzőkönyvek más rendelkezései által védett jogai között. A joggyakorlatban elkülönülnek azok az esetek, amikor az ügyet az állam pozitív kötelességeinek szempontjából kell értékelni, és azok, amelyekben a negatív kötelességek kerülnek előtérbe. Ezért egy ügy kapcsán a 8. cikk hatályának és alkalmazhatóságának megállapítása után meg kell vizsgálni azt, hogy történt-e beavatkozás a jogba, vagy hogy az illető állam teljesítette-e a pozitív védelemre vonatkozó kötelezettségeit.

A 8. cikk elsődleges célja, hogy az egyén magán- és családi életét, lakását és levelezését a hatóságok önkényes beavatkozásával szemben részesítse védelemben. Ezt a klasszikus negatív tartalmú kötelezettséget a Bíróság az Egyezmény normaszövegének alapvető tárgyaként írja le. A tagállamoknak pozitív kötelezettségei abban merülnek ki, hogy biztosítaniuk kell a jogok érvényesülését a magánfelek között, ami olyan

32 *Stoll v. Switzerland*, Judgment of 10 December 2007, no. 69698/01, § 101.

33 *Glor v. Switzerland*, Judgment of 30 April 2009, no. 13444/04, § 94.

34 *UJ. v. Hungary*, Judgment of 19 July 2011, no. 23954/10. § 25–26.

normák elfogadását feltételezi, amelyek célja a magánélet tiszteletben tartásának biztosítása az egyének közötti kapcsolatok terén. Fontos kiemelni, hogy a joggyakorlatban az állam pozitív és negatív kötelezettségeinek analízise során alkalmazandó elvek az Egyezmény szerint azonosak.³⁵

5. A 8. és a 10. cikk konfliktusának és méltányos egyensúlyának alapvető szempontjai az EJEB joggyakorlatában

Mint azt korábban leszögeztük, az EJEB számos esetben megállapította, hogy a jó hírnév védelméhez való jog olyan garancia, amelyet az Egyezmény 8. cikke a magánélet tiszteletben tartásához való jog részeként oltalmaz. Valakinek a jó hírneve, becsülete és méltósága könnyen megsértésre kerülhet azáltal, hogy valaki a szólás szabadságával él. A két alapjog ütközése esetén alkalmazandó szempontok nagyfokú gyakorlati relevanciával rendelkeznek, ugyanis megállapítható, hogy a Bíróság elé kerülő véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos esetekben a legtöbbet hivatkozott legitim cél, amivel a 10. cikk szembekerül, pontosan jó hírnevének és jogainak védelme.³⁶ Jellemzően ez azokat a tényállásokat feltételezi, amikor egy személy magán- és családi életére vonatkozó fényképek, képek, cikkek, publikációk, online bejegyzések kerülnek közzétételre, és ezáltal az aránytalan becsületsértés és rágalmozás miatt jogsérelemre kerülhet sor.

Azonban nem minden véleménynyilvánítás vonja maga után a 8. cikk alkalmazhatóságát. Fontos kiemelni: annak érdekében, hogy a 8. cikk alkalmazható legyen mások jogainak és jó hírnevének a védelmére, ahhoz az ezeket ért támadásnak el kell érnie egy bizonyos súlyossági szintet. A 8. cikk alkalmazhatóságának követelménye, hogy a cselekmény, vagyis a becsületsértés súlyossága oly mértékű kell legyen, hogy az eredményezhesse a magánélet tiszteletben tartásához való jog élvezetének komoly csorbulását. Ilyen esetekben a reputáció védelme a magánélethez való jog elemét képezi. Amikor a 8. cikk ezen kritérium alapján nem alkalmazható, abban az esetben a Bíróság az arányosság korábban említett „tradicionális” tesztjét (az intézkedés jogszabály általi előírása, egy vagy több legitim cél elérésének követése, szükségesség egy demokratikus társadalomban) veszi igénybe. A teszt alapja nem más, mint az Egyezmény korábban bemutatott két cikkének második paragrafusa.

Amennyiben megállapításra kerül a 8. cikk alkalmazhatósága, az EJEB egy speciális elemzést folytat le, a módszertan általános elvei a *Von Hannover kontra Németország* (no. 2.) ügy alapján négy pontban foglalhatók össze:

1. A két jog egyenlő védelemben részesül, ezért az ügy végkimenetelére nincs befolyással, hogy a kérelmet az állítások alanya nyújtotta be a 8. cikkre hivatkozva, vagy a 10. cikk alapján az a személy, aki a véleménynyilvánítás szabadságát gyakorolta.

³⁵ Guide to Article 8 of the European Convention on Human Rights, 8.

³⁶ Guide to Article 10 of the European Convention on Human Rights, 123. §.

2. Az egyének egymás közötti kapcsolatai terén a 8. cikknek való megfelelés biztosítására szolgáló eszközök megválasztása elvileg a Magas Szerződő Fél mérlegelési jogkörébe tartozik, függetlenül attól, hogy a rá vonatkozó kötelezettségek pozitívak vagy negatívak. A magánélet tiszteletben tartásának biztosítására különböző lehetőségek léteznek, és a kötelezettség természete a magánélet szóban forgó konkrét aspektusától függ.

3. Az Egyezmény 10. cikke értelmében a Magas Szerződő Felek bizonyos mérlegelési jogkörrel rendelkeznek annak megítélésében, hogy a véleménynyilvánítás szabadságába való beavatkozás szükséges-e, és ha igen, akkor milyen mértékben.

4. Ha a nemzeti hatóságok a Bíróság ítélkezési gyakorlatában meghatározott kritériumoknak megfelelően végezték el a mérlegelést, a Bíróságnak nyomós indokokra van szüksége ahhoz, hogy a saját álláspontját a nemzeti bíróságok döntésének helyébe helyezze.³⁷ Mindezek mellett, ha a nemzeti hatóságok által elért egyensúly nem bizonyul kielégítőnek, különösen azért, mert valamelyik érintett jog fontosságát vagy terjedelmét nem vették kellően figyelembe, az államoknak biztosított mérlegelési jogkör leszűkül.³⁸ Az általános szempontok tisztázását követően az alapjogi konfliktust két különböző aspektusból kell még megvizsgálnunk, ugyanis a méltányos egyensúly megállapítása érdekében alkalmazandó módszerek a kiadványok és a becsületsértés esetében további szempontokkal bővülnek ki.

Megvizsgálva az Egyezmény és az esetjog alkalmazhatóságát online térben történő alapjogi konfliktus esetén, abból indulnánk ki, hogy a szólásszabadság terjedelmével és kifejezés eszközével kapcsolatban a 10. cikk a közlés formájától függetlenül oltalmazza a vélemény és az információ kifejezését és terjesztését. A kommunikáció tradicionális formáival kapcsolatban megállapított szempontok alkalmazása mellett a Bíróság láthatóan figyelemmel kísérte a folyamatos fejlődésben lévő technológiát, felismerte annak speciális jellegét, és a korábban alkalmazott elemzési algoritmust ennek megfelelően bővítette ki.

Legtöbb napjainkban működő online hírportál és internetes oldal kommentszekciót is működtet, az internettel kapcsolatban ezért felmerül a kérdés, hogy felelhet-e egy online tartalomszolgáltató az olvasók sokszor anonim hozzászólásainak méltósághoz, jó hírnévhez való jogot sértő jellege miatt? A *Delfi kontra Észtország* ügyben látott napvilágot az a megállapítás, hogy az internet sajátos jellegéből adódóan a 10. cikk alapján az internetes hírportálra háruló „kötelezettségek és felelőségek” bizonyos mértékig eltérhetnek a hagyományos kiadókétól.³⁹ Mindez azt feltételezi, hogy az EJEB joggyakorlata szerint a tartalomszolgáltatók felelőssé tehetőek az oldalon megjelenő hozzászólásokért.

A *Delfi* ügyben a Bíróság meglehetősen szigorú értelmezést alkalmazott, amely szerint a hozzászólásoknak helyt adó tartalomszolgáltató platform nem csupán tárhelyszolgáltatónak minősül, hanem az általános polgári jogi szabályok szerint felelhet az oldalon megjelenő rágalmozó állítások esetén, hasonlóan, mint maga az állítást

37 *Von Hannover v. Germany* (no. 2.), Judgment of 7 February 2012, nos. 40660/08 and 60641/08, §. 104–107.

38 *Aksu v. Turkey*, Judgment of 15 March 2012, nos. 4149/04 and 41029/04, § 67.

39 *Delfi AS v. Estonia*, Judgment of 10 October 2013, no. 64569/09, § 115.

megosztó személy.⁴⁰ A felelősség azonban nem automatikus. Annak megítélése érdekében, hogy egy internetes portál üzemeltetője köteles-e eltávolítani a harmadik személy által közzétett becsületsértő megjegyzéseket, a Bíróság négy kritériumot határozott meg: 1. a megjegyzések kontextusa és tartalma, 2. a megjegyzések szerzőinek felelőssége, 3. a felperesek (tartalomszolgáltatók) által tett intézkedések és a sértett fél magatartása, 4. a sértett félre és a felperesekre gyakorolt következmények.⁴¹

A *Delfi* ítélet érdekessége, hogy a vizsgálati szempontok és a felelősség megállapításának lehetősége nem lett kiterjesztve a közösségi médiára, ezeknek alkalmazását a Bíróság egyértelműen elutasította.⁴²

A *Times Newspaper Ltd. kontra Egyesült Királyság* (Nos. 1 and 2) ügyekben a Bíróság egy internetes megosztásokra vonatkozó norma és a 10. cikk 2. paragrafusának kompatibilitását vizsgálva kimondta, hogy hozzáférhetősége és hatalmas mennyiségű információ tárolására és közzétételére való képességének köszönhetően az internet fontos szerepet játszik a nyilvánosság hírekhez való hozzáféréseinek javításában és általában az információ terjesztésének előmozdításában.⁴³ Az ügy indoklása alapján a Bíróság nemcsak elismerte az internet kimagasló szerepét a véleménynyilvánítás gyakorlásában, hanem a tradicionális média esetében érvényesülő védelmi keretet az új technológiákra is kiterjesztette.⁴⁴

A Bíróság a *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és Index.hu Zrt. kontra Magyarország* ügyben hasonló tényállást vizsgált. Az ügyben hozott ítélet szerint nem volt megalapozott a tartalomszolgáltató felelősségre vonása, mivel a szóban forgó felhasználói hozzászólások nem tartalmaztak gyűlöletbeszédet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetést. Az ügyben a Bíróság vizsgálta a szolgáltató által alkalmazott megelőző eszközöket, és úgy ítélte meg, hogy nem indokolt annak megállapítása, hogy az oldalon működő „notice-and-take-down” rendszer nem bizonyult megfelelő ellenőrző eszköznek.⁴⁵

Az ügyekből leszűrhető, hogy a platformokat folyamatos monitorizálási kötelezettség terheli, amely alapján a tartalomszolgáltatóknak folyamatosan, proaktívan figyelniük kell a kommentekre, és kötelességük cselekedni, ha súlyos jogsértést tapasztalnak. Amennyiben a tartalom súlyosan jogsértő, és a közvetítő szolgáltató azt nem távolítja el, akkor nagy valószínűséggel felelőssé tehető a jogsértésért. Nem lehet azonban megállapítani az internetes portálok objektív felelősségét a harmadik személyek bejegyzéseinek esetén, és nem elvárható az, hogy előzetesen, a bejegyzés közzététele előtt szűrjék a hozzászólásokat.⁴⁶ Hasonló szempontok alapján a *Pihl kontra Svédország* ügyben is a tartalomszolgáltató javára döntött a Bíróság.⁴⁷

40 Koltay, 2017, 137–140.

41 *Delfi AS v. Estonia*, Judgment of 10 October 2013, no. 64569/09, § 142.

42 Uo., 116.

43 *Times Newspaper Ltd. v. The United Kingdom (Nos. 1 and 2)*, Judgment of 10 March 2009, nos 3002/03 and 23676/03, § 27.

44 Uo., 40–43. §

45 *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary*, Judgment of 2 February 2016 no. 22947/13, § 91.

46 Koltay, 2017, 137–140.

47 *Pihl v. Sweden* no. 74742/14, § 32.

A Bíróság azzal kapcsolatban, hogy létezhet-e az önmagában vett internethez való hozzáférés joga, kifejtette, hogy az Európa Tanács és más nemzetközi jogi dokumentumok közül több is elismeri az internet közszolgálati értékét és jelentőségét számos emberi jog érvényesülése szempontjából, és célként tűzte ki az internethez való egyetemes hozzáférés elérését a „digitális szakadék” leküzdése érdekében.⁴⁸

Az oldalakhoz való hozzáférés korlátozásának összeférhetőségét a 10. cikk tartalmával a Bíróság a 2013-ban lezáruló *Ahmet Yildirim kontra Törökország* esetben analizálta, melynek tényállása szerint a nemzeti bíróság teljes mértékben blokkolta a Google Sites alkalmazáshoz való hozzáférést azzal az indokkal, hogy a felperes birtokában lévő egyetlen weboldal sérti Mustafa Kemal Atatürk emlékét. A korlátozást a Bíróság a tradicionális algoritmust felhasználva vizsgálta.

Bár a felperesnek magához az internethez való hozzáférést nem tiltotta meg a török büntetőbíróság, az EJEB úgy értékelte, hogy az a tény, hogy a szóban forgó tiltás hatásai korlátozottak voltak, nem csökkenti annak súlyát, mivel az internet mára az egyik legfontosabb eszközzé vált, amelyen keresztül az egyének gyakorolják a véleménynyilvánítás és az információ szabadságához való jogukat, tekintettel arra, hogy az online tér alapvető eszközöket biztosít a politikai és közérdekű kérdésekkel kapcsolatos tevékenységekben és vitákban való részvételhez.

Az esetből levezethető, hogy az államoknak kötelességük megfelelő szabályozási keretet biztosítani az online szolgáltatások rendeltetésszerű használatához. Érvényesülnek az online terület esetében is az állam pozitív és negatív kötelezettségei. A különbségek és hasonlóságok összevetése alapján megállapítható, hogy a beavatkozás jogszerűségének hagyományos feltételei az interneten zajló kommunikáció szempontjából is alkalmazást nyernek. A nemzeti jogalkalmazó azonban figyelmet kell fordítson a terület speciális jellegzetességeire, melyek a „kötelezettségek és felelősségek” új jogalayait hívhatják életre, vagy nagyban befolyásolhatják a beavatkozás megfelelőségének vizsgálati szempontjait.

6. Romániai ügyek az EJEB előtt

Az EJEB által felülbírált esetek kimagasló számát már a bevezetőben kiemeltük. A jelenség mögött álló problémák feltérképezését segíti, ha megvizsgálunk néhány ismertebb ügyet.

A *Ponta kontra Románia* ügyben az EJEB 2022-ben hozott ítéletet. Az eset főszereplője Victor-Viorel Ponta ügyvéd, szociáldemokrata politikus és Románia volt miniszterelnöke, aki a román közélet meghatározó szereplőjének tekinthető. A Ponta-kormány egyik miniszterhelyettese 2012 májusa és augusztusa között L. I. volt, akit 2016 februárjában az Országos Korrupcióellenes Igazgatóság beidézt. Victor Ponta 2016. február 10-én, amikor még parlamenti képviselőként tevékenykedett, a következőket posztolta Facebook-oldalára: „... a miniszterelnökként eltöltött közel négy évem alatt csak egyszer

⁴⁸ *Jankovskis v. Lithuania*, Judgment of 17 January 2017, no. 21575/08, § 62.

kaptam közvetlen tájékoztatást a szakosodott állami szervektől egy miniszter, L. I. által elkövetett korrupciós kísérlet egyértelmű esetéről (aki személyes előnyök megszerzésére törekedett egy nagy amerikai befektetőtől, azért cserébe, hogy támogatni fogja egy nagyszabású romániai projekt kivitelezésének megszerzését)...”

L. I. pert indított és kártérítést követelt arra hivatkozva, hogy Ponta kijelentései hamisak, rágalmozók és megsértették jó hírnevét. A becsületsértő kijelentéseket két tévéadásban is megismételte és elemezte a média. Ponta a bírósági eljárás során azzal érvelt, hogy kijelentései ténybeli megalapozottságúak, mivel azok szakosodott állami szervektől kapott információkon alapulnak. Kiemelte, hogy kijelentéseit politikai beszédnek kell tekinteni, amelyet az Egyezmény és az EJEB ítélezési gyakorlata véd, és a téma természete kell hogy meghatározza azt, hogy a szóban forgó kijelentések hozzájárultak-e a nyilvános vitához, és ha igen, milyen mértékben. 2017-ben a nemzeti bíróság helyt adott L. I. keresetének, megállapítva, hogy a posztban tett kijelentések sértették L. I. méltóságát, és ezáltal megsértették a Román Alkotmány 30. cikkét és az Egyezményt. A nemzeti jogalkalmazó megállapította, hogy a Román Polgári Törvénykönyv 1349. és 1357. cikkében a deliktális felelősségre vonás feltételei teljesülnek, és kötelezte Ponta urat 20 000 román lej kártérítés megfizetésére, melyet a másodfokú bíróság fellebbezés alapján 10 000 lejre csökkentett.

Az EJEB az ügyet a 10. cikk és a 8. cikk. konfliktusaként értelmezte. A döntést megalapozó generális princípiumokról szóló részben az EJEB egyértelműen megállapította a *Von Hannover* és az *Axel Springer* ügyekbe foglaltak alkalmazhatóságát. Az ügyben a ténymegállapítások és értéktételekre vonatkozó szempontok is szerepet játszottak.⁴⁹

A Bíróság először is megállapította, hogy az ügy szereplőinek – mindkettő volt miniszter – cselekményei nyilvános környezetben történtek, és hogy a szóban forgó poszt hozzájárult egy közérdekű kérdés, a politikai korrupció megvitatásához. A Bíróság megállapította továbbá, hogy ítéleteikben a hazai bíróságok nem vizsgálták a nyilatkozatokat az ügy teljes összefüggésében annak érdekében, hogy felmérjék a felperes szándékait. A bíróságok annak megállapítására szorítkoztak, hogy a deliktális felelősség tényállási elemei fennállnak-e anélkül, hogy figyelembe vették volna a felperes véleménynyilvánítás szabadságához való jogát a két politikus közötti, közérdekű kérdéstről folytatott vita tágabb összefüggésében, amelyre a felperes kifejezetten hivatkozott a védelmében. A Bíróság úgy vélte, hogy a kijelentések nem nélkülözték a ténybeli alapot, amennyiben a felperes miniszterelnökségének egy adott pillanatára és nagyon konkrét információkra hivatkozott, megjelölve ezen információk forrását. Továbbá Victor Ponta ezekre az információkra támaszkodva mozdította el politikai pozíciójából L. I.-t.

A Bíróság hangsúlyozta, hogy a hazai bíróságok megfosztották a felperest attól a lehetőségtől, hogy tanúk meghallgatását indítványozza, mivel a felperes többszöri kérése ellenére megtagadták L. I. vallomástételét. A Bíróság megállapította, hogy a nemzeti bíróságok nem egyensúlyozták kielégítően L. I. jó hírnevének tiszteletben tartásához való jogát a felperes véleménynyilvánítás szabadságához való jogával szemben. A nemzeti bíróság az indoklás alapján azt is elmulasztotta bizonyítani, hogy sürgető

⁴⁹ *Ponta v. Romania*, Judgment of 14 June 2022, no. 44652/18, § 44–51.

társadalmi szükséglet támasztotta alá egy közszereplő személyességi jogi védelmének elsőbbségben részesítését Victor Ponta véleménynyilvánítás szabadságához való jogával szemben. Az elemzés hibásnak bizonyult, mivel a közérdekű ügyek tekintetében a szólásszabadság előmozdításához fűződő érdek általános érdeknek minősül.

A Bíróság mindezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a felperesnek a szabad véleménynyilvánításába való beavatkozás nem volt „szükséges egy demokratikus társadalomban”. Az Egyezmény 10. cikke egyértelműen megsértésre került, Romániát 2200 euró megfizetésére kötelezték.

A *Gheorghe-Florin Popescu kontra Románia* ügyben az EJEB 2021-ben döntött. Az ügy nevét adó újságíró blogján egy cikksorozatot tett közzé, melyben L. B.-t, a Deșteptarea médiacsoporthoz tartozó újság főszerkesztőjét és az ugyanezen csoporthoz tartozó helyi televízió egyik műsorszerkesztőjét vette célba. L. B. válaszul polgári pert indított Popescu ellen.

Az elsőfokon eljáró bíróság úgy ítélte meg, hogy a 2011. július 7-én és augusztus 18-án közzétett cikkeiben Popescu urat minden ténybeli alap nélkül L. B.-t erkölcsileg felelősnek minősítette egy öngyilkosságért. A 2011. január 15-én, a július 8-án és augusztus 4-én közzétett cikkek tekintetében a bíróság úgy határozott, hogy a vulgáris és becsületsértő kifejezések L. B. jó hírnevét súlyosan sértették. A bíróság 2012. április 11-én részben helyt adott L. B. keresetének, és 5000 román lej nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte Popescut. A cikkek szerzője élt fellebbezési jogával, azonban a Táblabíróság ezt elutasította, és helyben hagyta az elsőfokú bíróság megállapításait, nevezetesen azt, hogy az L. B.-vel kapcsolatos vádaknak nem volt tényszerű alapja, és így túllépték a véleménynyilvánítás szabadságának határait. A döntést az újabb fellebbezést követően az Ítéletábla is helyben hagyta.

Az EJEB a kérelemmel kapcsolatban először azt állapította meg, hogy a Popescura kiszabott szankció a véleménynyilvánítás szabadságába való beavatkozásnak minősül. Ezt követően, az ügy vizsgálata alapján az került meghatározásra, hogy a szóban forgó beavatkozást törvény írta elő, nevezetesen a korábbi, az Rptk. előtt hatályos Polgári Törvénykönyv 998. és 999. cikke, amely a polgári jogi felelősség általános szabályait fektette le. A megtámadott intézkedés célja is a vizsgálat tárgyát képezte. A beavatkozás L. B. becsületének védelme érdekében történt, és így a „mások jó hírnevének vagy jogainak védelme” legitim célját szolgálta. A blogbejegyzésekre a Bíróság, akárcsak Victor Ponta kérelme esetében, az EJEB a *Von Hannover* és az *Axel Springer* ügyekben lefektetett princípiumokat felhasználva végezte el az arányosság vizsgálatát, vagyis a Bíróság megállapította a 8. cikk alkalmazhatóságát és a 10. cikkel való versengését.⁵⁰

Az ügyben nagy jelentősége volt a tényállítások és értéktételek közéleti szereplőkkel kapcsolatos elválasztásának, melyre korábban szintén kitértém. A nemzeti eljárásokban hozott határozatok indoklását értékelve a Bíróság megállapította, hogy a nemzeti bíróságok lényegében a vitatott kijelentéseknek L. B. becsületére, jó hírnevére és méltóságára gyakorolt káros hatását vették figyelembe. A határozatokat arra a tényre alapozták, hogy a felperes nem tudta bizonyítani állításait, így nem tettek különbséget a tényállítások és az értéktételek között. Továbbá, a hazai bíróságok elmulasztottak

50 Gheorghe-Florin Popescu v. Romania, Judgment of 12 January 2021, no. 79671/13, § 29.

értékelni bizonyos lényeges tényezőket. Jelentős súlyt tulajdonítottak annak, hogy L. B. nem vagyoni kárának megtérítésére van szükség, miközben figyelmen kívül hagyták azt a tényt, hogy a felperes újságíró volt, és hogy a sajtószabadság alapvető funkciót tölt be egy demokratikus társadalomban. A nemzeti bíróságok azt sem elemezték, hogy a felperes nyilatkozatai közérdekű területet érintettek-e, és hozzájárultak-e egy közérdekű vitához. A romániai eljárásokban nem vizsgálták sem L. B. ismertségét, sem korábbi magatartását. Nem állapították meg pontosan, hogy L. B. az EJEB ítélkezési gyakorlata értelmében vett „közszerelő” volt-e, tekintettel a politikai életben való részvételére vagy egy médiacsoportnál főszerkesztőként és televíziós producerként való foglalkoztatására.

Az internetes cikkek tartalmát illetően a Bíróság megjegyezte, hogy a román igazságszolgáltatás szintén nem fordított kellő figyelmet azok céljára, hanem csupán arra a következtetésre jutott, hogy a felperes L. B.-t olyan negatív színben tüntette fel, amely alkalmas volt arra, hogy lelki szenvedést, aggodalmat és szorongást okozzon. Az ilyen módon történő argumentáció annak a hallgatólagos beismeréséről tanúskodik, hogy a magánélet tiszteletben tartása ebben az esetben felülírta a véleménynyilvánítás szabadságának tiszteletben tartását, ami az Egyezmény súlyos megsértésének minősül, mivel a *Von Hannover* ügy egyértelműen kimondja a vizsgált alapjogok között létező egyenlőségi viszonyt. Más alapkritériumokhoz hasonlóan nem került elvégzésre az illető cikkek elterjedtségének és az alkalmazott szankció hatásának vizsgálata sem. Az elmondottak alapján nem okozhat meglepetést, hogy a Bíróság megállapította a 10. cikk megsértését.

A Liberális Demokrata Párt (PDL) által szervezett nyári táborban Monica Luisa Macovei, a párt aktív politikusa, Románia volt igazságügyi minisztere és az Európai Parlament tagja azt nyilatkozta, hogy két szociáldemokrata politikus, V. P. képviselőházi tag és D. Ş. szenátor ügyvédi munkájuk során több millió eurós szerződéseket kötöttek választókerületük állami vállalataival, amit a politikai befolyással történő korrupció tipikus esetének nevezett. Nyilatkozatát több újság és internetes hírportál lehozta. Ezt követően D. Ş. kártérítési pert indított Macovei ellen.

Az első fokon lezajló perben a bíróság a kijelentés kontextusát vizsgálva megállapította, hogy Macovei olyan összefüggésben fejtette ki véleményét, amelyben azt vizsgálták, hogy az ügyvédi és a parlamenti képviselői tisztség összeegyeztethetetlen-e egymással. Figyelembe véve D. Ş. politikusi minősége által megalapozott túrési kötelezettségét, a bíróság nem állapította meg a kijelentés jogsértő jellegét. A nemzeti jogalkalmazó láthatóan elemezte az EEJE és az esetjog által megállapított követelményeket, ugyanis az elsőfokú bíróság a döntés indoklásában kifejtette, hogy álláspontját az Emberi Jogok Európai Bírósága is támogatja, amely több ügyben megismételte, hogy a politikusokkal szembeni kritika közérdekű ügy. D. Ş. sikeres fellebbezése alapján az Ítéletábra helyt adott a keresetnek, és megállapította a kijelentés rágalmozó jellegét. Harmadfokon a Legfelső Semmítő- és Ítéletábra helybenhagyta a másodfokon meghozott döntést, megállapítva, hogy a D. Ş.-re vonatkozó közvetlen kijelentések túllépték az elfogadható kritika szintjét, és olyan körülmények között megvalósított közvetlen kijelentésnek minősültek, amelyek esetében a felperesnek joga volt az ártatlanság vélelméhez.

Bár az Ítélszék megállapította, hogy a politikusok tekintetében a kritika elfogadható szintje valóban magasabb, azonban őket is megilleti az a jog, hogy jó hírnevüket és méltóságukat megvédjék, nem kötelesek minden kijelentést tolerálni. Az Ítélszék is figyelembe vette az EJEB a tényállítások és az értékítéletek közötti különbségtételre, valamint az ilyen állítások alátámasztására szükséges bizonyítékokra vonatkozó következtetéseit. Ezek alapján megállapította, hogy egy volt igazságügy-miniszter által megfogalmazott korrupciós cselekményekre vonatkozó vád bizonyítatlan ténymegállapítás, és helybenhagyta Macovei 2300 euróra vonatkozó kártérítési kötelezettségét.

Az EJEB az elsőfokú bíróság érvelését és döntését tartotta helytállóbbnak, az ügyet szintén a 10. és a 8. cikk konfliktusa szempontjából releváns kritériumok alapján vizsgálta meg.⁵¹ A Bíróság végül megállapította a fellebbviteli bíróságok érvelésének hiányosságait, azt, hogy nyilvánvalóan nem vették figyelembe a felperes nyilatkozatainak kollektív jellegét és a kijelentések általános kontextusát, amelyben azok elhangzottak. Az alkalmazott szankcióról megállapításra került, hogy alkalmas kiváltani a „chilling effect” hatását, vagyis visszatarthatja a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlását.

Végezetül az EJEB 2020-ban kimondta, hogy a nemzeti bíróságok nem találtak megfelelő egyensúlyt a szóban forgó érdekek között, és nem állapították meg, hogy „sürgető társadalmi szükséglet” áll fenn D. Ş. jogainak Macovei jogaival szembeni védelmére. A véleménynyilvánítás szabadságába való beavatkozás nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban, és ezért a 10. cikk ismét megsértésre került.

A *Pretorian kontra Románia* ügyben Cosmin-Adrian Pretorian, egy regionális, online formában megjelenő lap főszerkesztője 2014. április 9-én és 30-án egy-egy cikket publikált H. B.-ről, aki 2004 és 2008 között a Román Parlament képviselője volt. Az első publikációban Pretorian H. B.-t egy poros sikátorokban kóborló kutyaéhoz hasonlította, aki egy miniszter által dobott csontot rágszál és helyi kocsmákban keres menedéket. A második cikkben hasonló sértő stílusban kifejtésre kerültek a korábban elhangzottak, és a publikáció szerzője utalásokat tett H. B. szexuális orientációjára is: „Őszintén szólva, amikor a cikket írtam, nem gondoltam, hogy egy hölgy szoknyája alá tud nézni...”⁵² Ezt követően H. B. beperelte a főszerkesztőt.

Az elsőfokon eljáró bíróság 2015. március 26-án hozott döntést. A bíróság megállapította, hogy a felperes minden ténybeli alapot nélkülöző értékítéleteket fogalmazott meg, és vulgáris kifejezéseket használt. Úgy ítélte meg, hogy a szóban forgó megjegyzések nem élvezik az Egyezmény 10. cikkének védelmét. A felperes korábbi magatartásának kérdésére vonatkozóan a bíróság megjegyezte, hogy H. B. részéről nem történt olyan provokáció, amely indokolhatta volna az őt ért támadást. A bíróság részben helyt adott H. B. keresetének, Pretoriant 15 000 lej kártérítés megfizetésére kötelezte, és elrendelte a határozatnak az illető újságban való közzétételét. A szerző által benyújtott fellebbezés 2016-ban elutasításra került.

Az EJEB az ügy vizsgálata során megállapította, hogy ebben az esetben a román bíróságok a felperes kijelentéseit részletesen és az EJEB joggyakorlatával összhangban

51 *Monica Macovei v. Romania*, Judgment of 28 July 2020, no. 53028/14, § 76–81.

52 *Pretorian v. Romania*, Judgment of 24 mai 2022, no. 45014/16, §. 4–9.

vizsgálták meg, és helyes az az értelmezés, mely szerint a kijelentések értékítéleteknek minősülnek.

A Bíróság elismerte az első cikkben használt nyelvezet szatirikus stílusát, nem látta azonban okát, hogy ne értsen egyet a hazai bíróságok azon értelmezésével, amely szerint a második cikkben szereplő megjegyzések, különösen a szexuális természetű utalások sértőek és túlzóak voltak. A Bíróság továbbá megjegyezte, hogy a kérelmező a tények ellenőrzése nélkül pletykát terjesztett H. B. állítólagos alkoholizmusáról. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy egy ilyen pletyka nem képezheti a felperes által H. B. ellen felhozott súlyos és megbélyegző vádak ténybeli alapját. Végezetül, a büntetés arányosságát illetően a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a kiszabott büntetés enyhének minősíthető, és nem gyakorolt visszatartó hatást a felperes véleménynyilvánításhoz való jogának gyakorlására. Összességében a Bíróság 2022-ben meghozott döntésében úgy ítélte meg, hogy a nemzeti bíróságok az esetjogban meghatározott kritériumok alapján mérlegelték az egymással versengő szabadságokat, az ügyben eljáró jogalkalmazók megfelelő és elégséges indokokkal alátámasztották, hogy a felperessel szemben kiszabott büntetés egy demokratikus társadalomban szükséges volt, és hogy e büntetés és az elérni kívánt jogos cél között észszerű arányossági viszony állt fenn, és mindezek alapján az Egyezmény 10. cikke nem került megsértésre.

Ismerünk olyan korábbi ügyet is, amelyben nem került sor az EJEB felülvizsgálatára, azonban a román igazságszolgáltatásnak a tartalomszolgáltatók harmadik személy bejegyzéseire való felelősségét kellett mérlegelnie, és ezért a *Delfi kontra Észtország* ügyben lefektetett kritériumok kerültek előtérbe. A Legfelső Semmitő- és Ítélszék egyik döntéséből az derül ki, hogy a jogalkalmazók kellően figyelembe vették az EJEB adott területre vonatkozó esetjogát a tartalomszolgáltató kötelelességeinek elemzésekor, és ezek alapján alapították meg a felelősséget, valamint a kártérítési kötelezettséget.⁵³

A bemutatott esetek elemzése alapján megállapítható, hogy a román jogalkalmazó számára ismertek az egyezményes standardok. Az Egyezmény értelmezése és az EJEB joggyakorlata megjelenik a felek érvelésében és a nemzeti bíróságok indoklásában is. Látható, hogy egyes esetekben az igazságszolgáltatás következetesen és nagyfokú precizitással követi az esetjogban lefektetett elemzési folyamatot, és a meghatározó szempontok alapján helyes következtetésekre jut. Nem jelent problémát az internet kommunikációban elfoglalt szerepének elfogadása és a tradicionális véleménynyilvánításra vonatkozó kritériumok online térre való alkalmazása sem. Ugyanakkor az EJEB aktuális ítéletei arra a tényre is rámutatnak, hogy még mindig előfordulnak olyan esetek, amikor a hazai bíróságok az elemzés egyes részeinek elvégzését vagy ezek egyes szempontjainak alkalmazását teljes mértékben elmulasztják és figyelmen kívül hagyják. Azzal is találkozhatunk, hogy a román jogalkalmazó, bár megpróbálja követni az esetjog algoritmusát, más következtetésre jut, mint amit az EJEB a joggyakorlata alapján elvár. A véleménynyilvánítás szabadsága és a közszereplők széles körű tūrés kötelezettsége egy olyan problematikának mondható, amire nézve az EJEB terjedelmes joggyakorlattal és pontosan meghatározott vizsgálati szempontokkal rendelkezik.

53 I. C. C. J. (Legfelső Semmitő- és Ítélszék), s. I. civ, dec. civ. nr. 3216/19.11.2014.

7. Konklúziók

Láthattuk, hogy bár a Romániában hatályos belső szabályozás képes megfelelni az Egyezmény és az esetjog által elvárt előreláthatósági és hozzáférhetőségi követelményeknek, a használt fogalmak tisztázatlansága, a definíciók hiánya és a különböző tartalmi kérdések mégis megnehezíthetik a nemzeti jogalkalmazó amúgy sem egyszerű feladatait, akinek a belső eljárást meg kell feleltetnie az Egyezmény előírásainak, és pontosan kell követnie az EJEB terjedelmes esetjogát. Ezeket a kötelességeket tovább nehezíthetik a nyelvi nehézségek, ugyanis az EJEB-ítéleteket sokszor csak angol vagy francia nyelven lehet megtalálni. Mindenképpen szükségszerű lenne a két alapjogot illető szakirodalmi viták lezárása egy esetleges törvénymódosítás által, mely az alapjogok szabályozását közelítené az EJEB és más nemzetközi dokumentumok által használt rendszerhez.

Az EJEB-jogesetek megfelelő értelmezése, rendszerezése és az eljárás algoritmikus folyamatának elsajátítása mindenképp stabil szakmai felkészültséget igényel, az ismeretek elengedhetetlenek egy kizárólag belső jogvita elbírálásának esetén is, hiszen az Egyezmény cikkei és az EJEB joggyakorlata megjelenik egy alapfokon folyó perben is.

Tekintettel az EJEB joggyakorlatának evolutív jellegére és a technológia rohamos fejlődésére, hisszük, hogy az általunk bemutatott téma folyamatos nyomon követést igényel. A nyilvánosság és a véleménynyilvánítás fő eszközeként napjainkban az új technológiákra, az internetre tekinthetünk, melyek fejlődése oda vezetett, hogy már lassan egy mesterséges intelligencia, egy chatbot is képes értelmesen kommunikálni és ezáltal becsületet sérteni is. A jövőbeli új technológiák mindenképp szükségessé fogják tenni a megfelelő jogi válaszok megtalálását, melyek nagy kihívást jelentenek a jogalkotóknak és a jogalkalmazóknak egyaránt.

Irodalomjegyzék

- Benea, I. (2023) *Cum a ajuns România țara UE cea mai condamnată la CEDO pentru „tratament inuman sau degradant”* [Online]. Elérhető: <https://romania.europalibera.org/a/proces-romania-cedo-drepturile-omului/32291903.html> (letöltés ideje: 2023. 04. 03.)
- Dudás, D. V. (2021) *Emberi jogi kézikönyv az EJEB gyakorlatára alapján*. Budapest: Wolters Kluwer.
- Ionescu, B. (2013) *Dreptul la propria imagine: o perspectivă practică*. București: Universul Juridic.
- Kokoly, Zs. (2021) 'A személyiségi jogok szabályozása a hatályos román Polgári törvénykönyvben', *Erdélyi Jogélet*, 2021/2, 65–81.
- Koltay, A. (2017) 'Az internetes kapuőrök és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke – A sajtószabadság új alanyai', *Állam- és Jogtudomány*, 58/4, 129–140.
- Stoicescu, S. (2019) *Libertatea de exprimare versus dreptul la reputație. Aplicarea standardului CEDO în jurisprudența națională*. București: Editura Hamangiu.
- Varga, A. (2016) *Constituția României România Alkotmánya*. Kolozsvár: Forum Iuris Könyvkiadó.

SZTRANYICZKI SZILÁRD
PETRI ANNA TÜNDE

Gyermekbarát igazságszolgáltatás Romániában? Dilemmák és kihívások

The Right of Children to be Heard and to Express Their Views in Court Proceedings as a Cornerstone of Child-Friendly Justice

Abstract: The interests of the child require that they be dealt with by a child-centred justice system that takes into account their unique situation and needs. Hearing a child can have a lasting impact on their entire life, so it is extremely important to consider the environment and manner in which this is done by the court or forensic psychologist. This paper analyses the hearing of children with the capacity to form judgments by the court and the interpretation of their opinions in the Romanian context. The first part of the paper places the topic in a European and international context and describes the legal background of child hearings and the relevant Romanian legislation. The second part analyses court practice in the light of specific legal cases, while the third part focuses on presenting international models and best practices and comparing them with the Romanian system in order to support *de lege ferenda* proposals. The aim of the thesis is to examine how the court hearing of children with legal capacity can be made even more effective, to identify the shortcomings of the current legal framework, and to propose solutions to improve the process.

Keywords: child-centred justice, child hearing, best interests of the child, family law

Összefoglaló: A gyermek mindenek felett álló érdeke megkívánja, hogy egyedi helyzetét, szükségleteit figyelembe vevő, úgynevezett gyermekközpontú igazságszolgáltatással kerüljön kapcsolatba. A gyermek meghallgatása egész életére kiható nyomot hagyhat, ezért kiemelkedően fontos, hogy milyen környezetben és módon kerül sor erre a bíróság vagy az igazságügyi pszichológus által. A dolgozat az ítélőképessége birtokában lévő gyermek bíróság általi meghallgatását, véleményének értelmezését elemzi romániai viszonylatban. Ennek első része a témát európai és nemzetközi kontextusba helyezi, ismerteti a gyermek meghallgatásának jogi hátterét, a releváns román jogszabályokat. A második rész a bírósági gyakorlatot elemzi konkrét jogesetek tükrében, míg a harmadik rész a nemzetközi modellek és jó gyakorlatok ismertetésére és a romániai rendszerrel való összevetésükre koncentrálna, a *de lege ferenda* javaslatok alátámasztása érdekében. A dolgozat célkitűzése annak vizsgálata, hogy miként tehető még hatékonyabbá az ítélőképességgel rendelkező gyermek bíróság általi meghallgatása, illetve a jelenleg hatályos jogi szabályozás hiányosságainak feltárása és a folyamat tökéletesítését elősegítő megoldások meghatározása.

Kulcsszavak: gyermekközpontú igazságszolgáltatás, gyermekmeghallgatás, a gyermek legfőbb érdeke, családjog.

1. Bevezető

Napjainkban egyre inkább befelé, mintsem kifelé orientáltak vagyunk, ezért egyre kevesebbet veszünk észre a körülöttünk zajló világból és az emberekből. Még ha másokkal kapcsolatba kerülünk is, nem a megértésre, a közös hidak építésére törekszünk, hanem gyakran csak saját világgépünk igazolására. Vannak azonban olyan helyzetek, amikor maga a törvény kényszerít bennünket arra, hogy megpróbálunk megérteni másokat a felszínes látszat szintjén túl. És erre talán nincs is jobb példa, mint a gyermek meghallgatásának kötelezettsége az őt érintő bírósági eljárásokban.

A gyermek mindenképp felett álló érdeke megkívánja, hogy egyedi helyzetét, szükségleteit figyelembe vevő, úgynevezett gyermekközpontú igazságszolgáltatással kerüljön kapcsolatba. A gyermek meghallgatása egész életére kiható nyomot hagyhat, ezért kiemelkedően fontos, hogy milyen környezetben és módon kerül sor erre a bíróság vagy az igazságügyi pszichológus által.

A gyermek meghallgatása azt jelenti, hogy valóban látjuk a gyermeket, amikor beszélgető viszonyban vagyunk vele, mert a meghallgatás nem arról szól, hogy meghallgatjuk, amit a másik mond, hanem mindenekelőtt arról, hogy megpróbáljuk megérteni, milyen üzenetet akar közvetíteni és miért.

A gyermeket, aki lélekben törekeny, és még nem elég érett ahhoz, hogy teljes mértékben megértse az őt körülvevő világot, a hatóságokkal való kapcsolattartás során úgy kell kezelni, hogy a világot ne elsötétítsék, hanem megvilágítsák számára.

A dolgozat az ítélőképessége birtokában lévő gyermek bíróság általi meghallgatását, véleményének értelmezését elemzi romániai viszonylatban. Ennek első része a témát európai és nemzetközi kontextusba helyezi, ismerteti a gyermek meghallgatásának jogi hátterét, a releváns román jogszabályokat. A második rész a bírósági gyakorlatot elemzi konkrét jogesetek tükrében, míg a harmadik rész a nemzetközi modellek és jó gyakorlatok ismertetésére és a romániai rendszerrel való összevetésükre koncentrál, a *de lege ferenda* javaslatok alátámasztása érdekében.

A dolgozat célkitűzése annak vizsgálata, hogy miként tehető még hatékonyabbá az ítélőképességgel rendelkező gyermek bíróság általi meghallgatása, illetve a jelenleg hatályos jogi szabályozás hiányosságainak feltárása és a folyamat tökéletesítését elősegítő megoldások meghatározása.

2. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás jelentése

A történelem során a gyermeknek sokáig nem volt szerepe az őt érintő döntések meghozatalában, és szó sem lehetett arról, hogy meghallgassák és értékeljék az álláspontját.¹ A gyermektől elvárták, hogy tisztelje és engedelmességen a döntési jogkörrel

1 Floare, 2021, 96.

rendelkezők által róla hozott döntéseknek. A dolgok azonban alapvetően megváltoztak, különösen a 20. század második felében, amikor a gyermeket egyre fontosabb szereplőként kezdték elismerni mind a családon belül, mind a rá vonatkozó bírósági eljárásokban, és passzív szemlélőből meghatározó szereplővé vált, különösen a jövőjét befolyásoló döntések alakításában.²

Az Európa Tanács által 2010 novemberében kidolgozott Iránymutatása³ szerint az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá tételének szükségességét az Emberi Jogok Európai Egyezménye, az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata, valamint az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye is rögzíti.⁴ A gyermekközpontú igazságszolgáltatási rendszer célja, hogy minden, a gyermekeket érintő ügyben a gyermek érdekeit helyezze előtérbe, biztosítva, hogy jogaitak tiszteletben tartsák és mindenképp felett álló érdekeit érvényesítsék. A gyermekbarát igazságszolgáltatás olyan igazságszolgáltatási rendszerként definiálható, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve a rögzített elveket, szem előtt tartva a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit.⁵

Ezen elv tartalma kettős, egyrészt általános társadalmi érdekként jelenik meg, amely szerint a szülők kötelesek a gyermeket az erkölcsi és társadalmi közrend normáinak megfelelően nevelni és oktatni, másrészt pedig a gyermek személyes és egyéni érdekét foglalja magában, abban az értelemben, hogy a szülők vagy más jogosultak kötelesek a gyermeket ennek adottságainak és képességeinek megfelelően nevelni és oktatni.⁶ A kiskorú bírósági eljárásokban való részvételénél az elsődleges érdek a gyermek voltja kell hogy legyen, tehát annak szem előtt tartásával kell döntést hozni. Elsősorban a jogalkalmazó feladata, hogy a gyermek mindenképp felett álló érdekét érvényre juttassa, azonban ehhez nélkülözhetetlen, hogy a jogalkotó is egy olyan jogi keretet alakítson ki, amely alkalmas ezen felfogás megvalósítására.⁷ Konkrét tényállás esetén az elv alkalmazása kontextusfüggő értékeléseket és döntéseket igényel, a gyermek bevonásával az őt érintő bármely közigazgatási vagy jogi eljárásba.⁸ Gyermekbarát módon eljárni többet jelent, mint a konkrét jogszabályokban előírt jogok érvényesülését biztosítani. Jelen dolgozatban elemezni kívánjuk, a nemzetközi és hazai jogszabályok bemutatását követően, hogy a jogalkotás és jogalkalmazás a gyakorlatban mennyire képes a gyermek érdekeit előtérbe helyezni a polgári eljárások során.

2 Neamț, 2024, 202.

3 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltés ideje: 2025. 04. 02.).

4 Gyurkó, 2012, 108.

5 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, 17.

6 Ghiță és Cercel, 2018, 134.

7 Rainer, 2017, 2.

8 Florian, 2022, 18.

3. A polgári eljárásban érvényesülő gyermekjogok nemzetközi jogi háttere

A gyermekbarát igazságszolgáltatásnak a román jogrendszerben való érvényesülését, a jogszabályi rendelkezéseknek a gyermekközpontú igazságszolgáltatás elvárt tartalmához való igazítását számos nemzetközi jogi dokumentum írja elő kötelezettségként Románia számára. Jelen fejezetben néhány fontosabb nemzetközi szabályozás kerül kiemelésre.

3.1. A New York-i Egyezmény

Az ENSZ Gyermekjogairól szóló Egyezményének – amely Romániában az 1990. évi 18. törvénnyel⁹ került kihirdetésre – 1989. november 20-i elfogadása a Közgyűlése által különös jelentőséggel bírt a gyermek jogállásának alakulásában, és ami még fontosabb, akaratának felértékelésében. Az Amerikai Egyesült Államok aláírta, de nem erősítette meg, Szomália pedig nem ratifikálta, ez továbbra is az egyetlen, a gyermekek jogairól szóló egyezmény, amely globális lefedettséggel és iránymutatással rendelkezik.¹⁰

A gyermeknek a saját személyét érintő döntések meghozatalában játszott szerepére való tekintettel az Egyezmény 12. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy „(a) részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni”, a (2) bekezdésnek megfelelően „ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák”. A két idézett bekezdés tartalmából megállapítható, hogy az államoknak általános kötelessége biztosítani, hogy a saját véleményének kialakítására képes gyermek szabadon kifejtse véleményét minden őt érintő kérdésben, különösen azáltal, hogy lehetőséget biztosítanak a gyermeknek arra, hogy az őt érintő közigazgatási és bírósági eljárásokban közvetlenül vagy képviselője útján meghallgassák, másrészt pedig, hogy ugyanez az állam köteles hatóságain keresztül figyelembe venni a gyermek életkorának és érettségének megfelelően az így kifejtett véleményét.¹¹

Az Egyezmény szempontjából a meghallgatási kötelezettséget meghatározó elem nem a gyermek életkora, hanem a belátási képesség megléte vagy hiánya.

3.2. Gyermekjogok az Európai Unióban

Az Európai Unión belüli fejlődés egyik jelentős mérföldköve az általános jellegű, Nizzában 2000-ben kihirdetett Alapjogi Charta¹² volt. A gyermekeket érintő eljárásokra

9 Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény ratifikálásáról szóló 1990. évi 18. törvény.

10 Szél, 2023, 30.

11 Neamț, 2024, 202–203.

12 Az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság Európai Unió Alapjogi Chartája, HL C 326/391, 2012. 10. 26.

vonatkozóan a Charta 24. cikke tartalmaz általános jellegű rendelkezéseket, miszerint a gyermekek szabadon elmondhatják véleményüket, és joguk van a jólétükhöz szükséges védelemhez, gondoskodáshoz. Véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően kell mérlegelni az őket érintő kérdésekben. A hatóságoknak és a magánintézményeknek tevékenységük során a gyermek mindenek felett álló érdekét kell előnyben részesíteniük. Minden gyermeknek joga van mindkét szülőjével rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolattartásra, amennyiben ez érdekeivel nem ellentétes.

Egy további lépcsőfoknak tekinthető a Bizottság 2006-ban kiadott *Az EU gyermekjogi stratégiája felé* című közleménye.¹³ A stratégia célja a gyermekek helyzetének javítása mind globális, mind uniós szinten. A dokumentum bemutatja a gyermekeket érintő legfontosabb problémákat (például az oktatás hiánya vagy a diszkrimináció), áttekinti az addig elért eredményeket és jövőbeli gyakorlati intézkedéseket javasol, mint például egy segélyvonal létrehozása az abúzust megélt gyermekek számára. Továbbá létrehozta az Európai Gyermekjogi Fórumot az érintettek közötti együttműködés elősegítése céljából.¹⁴

A gyermekjogok szinte folyamatosan napirenden vannak azóta, hogy az Európai Unió bejelentette elkötelezettségét a gyermekjogok érvényesítése és globális támogatása mellett, de meglepő módon a gyermekközpontú igazságszolgáltatás kifejezés nem jelent meg egyetlen uniós gyermekjogi dokumentumban sem, hanem az Európa Tanács iránymutatása¹⁵ vezette be fogalomként.¹⁶ A dokumentum elsőként tartalmazza *expressis verbis* a gyermekbarát szakkifejezést, és egyes pontokban részletesen is kitér, ha nem is a fogalom jelentésére, de annak mibenlétére. Általános jelleggel rögzíti a gyermekek jogát az igazságszolgáltatáshoz, illetve a követelményt, hogy jogait tiszteletben kell tartani az ítélelhozatal és a végrehajtás során is. Kimondja, hogy a gyermekek részvétele az őket érintő bírósági eljárásokban fontos eleme a modern és igazságos igazságszolgáltatási rendszernek, ahol a gyermekek véleményét, szükségleteit és aggályait ténylegesen figyelembe kell venni. Elkötelezi magát a gyermekbarát igazságszolgáltatás irányelvei kidolgozása mellett. Látható, hogy néhány rendelkezés az ENSZ Egyezményének 12. cikkében elhangzottakat képviseli.

Kiemelném az Európa Tanács Gyermekek Jogairól szóló Európai Egyezményét¹⁷ is. Ezen Egyezmény 3. cikke összekapcsolja a tájékoztatáshoz való jogot a meghallgatáshoz való joggal, miszerint a bírósági eljárás során a gyermekeknek minden lényeges információt meg kell kapniuk, ki kell kérniük véleményüket, ki kell nyilvánítaniuk véleményüket, és tájékoztatni kell őket a véleményük teljesítésének lehetséges következményeiről, valamint az esetleges döntések lehetséges következményeiről.¹⁸

13 A Bizottság közleménye Az EU gyermekjogi stratégiája felé, COM(2006) 367 végleges, 2006. 07. 04.

14 Szél, 2023, 33.

15 Az európai igazságügyi miniszterek 28. konferenciája, 2. számú állásfoglalás a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. <https://rm.coe.int/1680694596> (letöltés ideje: 2025. 04. 04.).

16 Szél, 2023, 33.

17 Az Európa Tanács által kidolgozott és 1996. január 25-én elfogadott Európai egyezmény a gyermekek jogainak gyakorlásáról. <https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-children-s-rights/1680a40f72> (letöltés ideje: 2025. 04. 04.).

18 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, 79.

Következtetésként levonható, hogy az Európai Unió és az Európa Tanács a gyermek meghallgatáshoz való jogát az őt érintő közigazgatási és bírósági eljárásokban a Chartában általánosan rögzíti, és más normatív eszközökben többszörösen konkretizálja és továbbfejleszti.

4. Gyermekközpontú igazságszolgáltatás a polgári perrendtartásban – hazai szabályozás

A gyermek jogi személyiséggel rendelkezik és saját jogainak birtokosa. Minden emberi jog megilleti őt, védelme és oltalma érdekében pedig különleges szabályozások kerültek megalkotásra.¹⁹ Az Európai Unió, az Európai Tanács és a Gyermekjogi Egyezményt ratifikáló ENSZ tagállamként hazánkknak is ki kell dolgoznia saját stratégiáit, a meglévő nemzetközi dokumentumok égisze alatt, a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítása érdekében.²⁰ Ezen fejezet bemutatja a figyelembe veendő alapelveket, illetve részletezi a hazai szabályozást.

4.1. A jogszabályi háttér

Hazai szinten a kérdéskör Románia Alkotmányában, a Román Polgári Törvénykönyvben és különleges törvényekben is szabályozásra kerül. Alkotmányos szinten a gyermek mindenek felett álló érdeke védelmének elvének általános keretét Románia Alkotmányának 49. cikke²¹ teremtette meg.

A területen új fejleményt jelentett a gyermekek jogainak védelméről és előmozdításáról szóló 2004. évi 272. törvény²² elfogadása, amely jelentősen továbbfejlesztette ezt az elvet és kiszélesítette annak hatályát. A törvény 6. cikkének h) pontja a gyermek meghallgatáshoz és véleményének figyelembevételéhez való jogát olyan elv szintjére emelte, amelyen keresztül a gyermek egyéb jogait is tiszteletben tartják és garantálják, ami azt jelenti, hogy a meghallgatás egyrészt a gyermek nem vagyoni alanyi jogát jelenti önmagában, másrészt olyan eszköz, amelyen keresztül a többi alanyi jog értelmezése és fokozott védelme biztosított. A gyermek tehát aktív szerepet kap, mégpedig azt, hogy véleményét fogalmazhat meg és véleményt nyilváníthat minden őt érintő

19 Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 93.

20 Gyurkó, 2012, 114.

21 Románia Alkotmányának 49. cikke: „(1) A gyermekek és fiatalok különleges védelmet és segítséget élveznek jogaik megvalósítása során. (2) Az állam a beteg vagy fogyatékkal élő gyermekek ápolására gyermekpénzt és támogatást nyújt. A gyermekek és fiatalok szociális védelmének egyéb formáit törvény állapítja meg. (3) Tilos a kiskorúak kizsákmányolása, az egészségüket vagy erkölcsüket károsító, életüket vagy normális fejlődésüket veszélyeztető tevékenységekben való felhasználásuk. (4) A 15 év alatti kiskorúak nem foglalkoztathatók munkavállalóként. (5) A hatóságok hozzájárulnak ahhoz, hogy a fiatalok számára biztosítsák a politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális és sportéletben való szabad részvétel feltételeit.”

22 A gyermekek jogainak védelméről és előmozdításáról szóló 2004. évi 272. törvény.

kérdésben. Nincs elszakítva a vele kapcsolatos döntésektől, hanem központi szerepet játszik azok alakításában.²³

A 29. cikk első bekezdésének értelmében „*az ítélőképességre képes gyermeknek joga van ahhoz, hogy szabadon kifejtse véleményét minden őt érintő kérdésben*”, látható, hogy a nemzeti jogalkotó átülteti az Egyezmény 12. cikkében elismert gyermeki jogokat. Az „*ítélőképességre képes*”²⁴ normatív kifejezés nem a legmegfelelőbb, mivel az ítélőképesség egy tényállás, amely alapvetően feltételezi az alany képességét a tények és azok következményeinek megértésére. A „*képes*” jelző ezzel szemben a cselekvőképességre utal, amely egy jogi állapot, a jogalany elismert jogosultsága arra, hogy jogok és kötelezettségek jogosultja legyen, illetve jogokat gyakoroljon és kötelezettségeket teljesítsen. A második bekezdés kimondja, hogy a gyermeknek az őt érintő bármely bírósági vagy közigazgatási eljárásban joga van a meghallgatáshoz. A tizedik életévét betöltött gyermek esetében a meghallgatás kötelező, az ennél fiatalabb gyermek esetében pedig a meghallgatás szükségességének megítélésétől függ az ügyben eljáró hatóságtól. A két bekezdés alapján elmondhatjuk, hogy általános szinten a gyermeknek életkorától függetlenül joga van ahhoz, hogy kifejtse véleményét az őt érintő kérdésekben, amennyiben megfelelő ítélőképességgel rendelkezik. Ez a jog tehát nem függ az eljárás jellegétől, a kontextustól és egyéb körülményektől. A közigazgatási vagy bírósági eljárásokban viszont a gyermek véleménynyilvánításhoz való jogát már nem az ítélőképesség megléte vagy hiánya, hanem életkora határozza meg, a gyermeknek 10 éves korától abszolút joga van a meghallgatáshoz, és csak potenciális joga van, ha 10 évesnél fiatalabb, amelynek megvalósulása a döntéshozó mérlegelésétől függ.²⁵ Így ezekben az eljárásokban a belátási képesség már nem játszik meghatározó szerepet, mivel az illetékes hatóság elvileg köteles meghallgatni a 10. életévét betöltött gyermeket, függetlenül attól, hogy rendelkezik-e ítélőképességgel vagy sem.²⁶ Továbbá, bár a hatóságok még az első bekezdéssel összefüggésben is kötelesek megteremteni azt a keretet, amelyben a gyermek kifejtheti a véleményét, és kellően figyelembe kell venni ezeket a véleményeket, pozitív kötelezettségeik sokkal hangsúlyosabbak a második bekezdéssel összefüggésben, amely kifejezetten pozitív kötelezettséget ír elő, nevezetesen, hogy elemezze a véleményeket, és megítélésének megfelelően vegye figyelembe.²⁷

Az Rptk. „*A gyermek legfőbb érdeke*” címmel rendelkező 263. cikke kimondja, hogy a gyermeket érintő minden intézkedést, függetlenül attól, hogy ki a döntéshozó, a gyermek mindenképp felett álló érdekének megfelelően kell meghozni. Gyermeknek tekintendő minden személy, aki nem töltötte be a 18. életévét, és a törvény szerint még cselekvőképtelen.²⁸ A 483. cikkben a jogalkotó előírja, hogy a szülők a szülői hatalmat kizárólag a gyermek mindenképp felett álló érdekében, a gyermek személyének kellő tiszteletben tartásával gyakorolják, és a gyermeket az őt érintő valamennyi döntésbe

23 Neamț, 2024, 207–208.

24 Eredeti nyelven: „capabil de discernământ”.

25 Neamț, 2024, 209.

26 Neamț, 2024, 219.

27 Egyesült Nemzetek Szervezete, 12. sz. általános magyarázat a gyermek meghallgatáshoz való jogáról (CRC/C/GC/12, 2009. július 1.), 15. pont.

28 Rptk. 263. cikk (5) bekezdése.

vonják be, figyelembe véve életkorát és érettségi fokát.²⁹ A 264. cikk kitér a gyermek meghallgatására és véleményének figyelembevételére az őt érintő bármely közigazgatási vagy bírósági intézkedéssel kapcsolatban. Véleményének kikérése a már említett tizedik életév betöltésével válik kötelezővé. A gyermek maga is igényelheti a meghallgatást, és az esetleges elutasítást meg kell indokolni.³⁰ A gyermek véleményét az életkora és érettsége függvényében kell értékelni és értelmezni. A pszichológiai fejlődésnek individuális jellege van. Még ha bizonyos korhatárokon belül a gyermekek érettségi foka hasonló is, a fejlődés tartalma, iránya és üteme egyénenként eltérő, a genetikai adottságtól, valamint a környezeti és nevelési tényezők eltéréseitől függően.³¹ Ebből következik, hogy a gyermek megítélését eseti alapon kell megítélni, mivel a gyermekek képességei és megértési szintjei közötti különbségek az egyéni fejlődési képességek, az élettapasztalatok és a kommunikációs készségek függvényében változnak.³² Úgy gondoljuk, hogy az RPtK. hatálybalépése nem hozott előrelépést a gyermek meghallgatáshoz való joga tekintetében a rá vonatkozó közigazgatási vagy bírósági eljárásokban, mivel a jogszabályi keret lényegében a 2004. évi 272. törvényből került átvételre.

Kiemelnénk egy alkotmányossági kérdést is, amelyben a 264. cikk alkotmányosságára vált vitatottá.³³ Az alkotmányellenességi kifogás előterjesztője többek között azzal érvelt, hogy a cikk rendelkezései valójában valós kötelezettséget rónak a kiskorúra, ami visszaélésekre adhat okot az illetékes hatóságok részéről, akik a kiskorút többszörösen meghallgatási eljárásnak vetik alá. Az Alkotmánybíróság azonban az érveket elemezve az alkotmányellenességre vonatkozó kivételt megalapozatlanként elutasította. Megfontolásaiban az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a gyermek meghallgatására vonatkozó korhatár nem úgy értelmezendő, mint a kiskorúra rótt kötelezettség, hanem mint az igazságszolgáltatási szervek azon kötelezettsége, hogy a gyermek mindenek felett álló érdekének értékelése érdekében meghallgassák a kiskorú véleményét. A kiskorú számára ezek a rendelkezések valódi garanciát jelentenek, amely ténylegesen biztosítja a véleménynyilvánítás szabadságához való jogának tiszteltben tartását. Véleményünk szerint az Alkotmánybíróság helyesen érvelt, amit az is alátámaszt, hogy a bemutatott döntéssel összhangban vannak az uniós jog szabályai.

4.2. A 2024. évi 123. törvény értékelése

A 2004. évi 272. törvény elfogadása óta eltelt több mint két évtizedben a 2024. évi 123. törvény tartalmazza ennek a legjelentősebb módosításait. Változásokat eszközöl a kiskorúakkal szemben elrendelendő intézkedésekkel kapcsolatos bírósági eljárások tartalmát illetően. A következőkben elemzésre kerülnek a főbb módosítások, illetve az általam legjelentősebbnek vélt problémák.

A jogszabályi rendelkezések normatív megfogalmazása ellenére, amikor a gyermek véleménye kikérésének módjáról van szó, a leggyakrabban használt kifejezés a

²⁹ Ghiță és Cerceș, 2018, 131–132.

³⁰ Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 94.

³¹ Golu, 2010, 31.

³² Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 100–101.

³³ A Polgári Törvénykönyv 264. cikk (1) bekezdésének alkotmányellenességéről szóló 2019. évi 15. döntés.

gyermek meghallgatása és nem a kihallgatása. Azon túl, hogy ez szigorúan terminológiai kérdés, úgy gondolom, hogy a „kihallgatás” kifejezés használata a „meghallgatás” helyett több szempontból is helytelen. Először is, a kihallgatás önmagában egy vitás eljárás elképzeléséhez vezet, amelyben a meghallgatás tárgyát képező személynek a bíróság és a polgári eljárás többi résztvevője kérdéseket tehet fel. Ezért a fogalmat a polgári perrendtartás csak a tanú és a szakértő meghallgatásával összefüggésben használja. A gyermek meghallgatása ezzel szemben nem kontradiktórius eljárásban történik, mivel a felek elvileg nem tehetnek fel kérdéseket a gyermeknek, és a bíróság által feltett kérdések nem a bizonyítékként felhasználható információk megszerzésére irányulnak, hanem kizárólag a gyermek adott ügyvel kapcsolatos véleményének tisztázására.³⁴ Másodsorban a kihallgatás a kötelezettség és szükség esetén a kényszer gondolatára utal. Ezért mind a tanúnak, mind a szakértőnek valódi kötelessége megjelenni a bíróság előtt, ellenkező esetben azt kockáztatják, hogy elfogatóparancsot kapnak, vagy pénzbírsággal sújtják őket. Ezen túlmenően mind a tanú, mind a szakértő köteles a bíróság előtt igazat mondani, büntetőjogi felelősségre vonás terhe mellett. A gyermek meghallgatása azonban mindezekon kívül esik, mivel a gyermeknek joga, nem pedig kötelessége, hogy meghallgassák, illetve nem büntethető semmilyen módon az általa kifejtett véleményért, bármennyire is távol álljon az igazságtól.³⁵ *De lege ferenda* javasolnánk a román jogalkotó által használt terminológia egységesítését, a „kihallgatás” kifejezésnek a kiskorúak „meghallgatása” kifejezéssel való felváltásával.

A 140³. cikk (1) bekezdésének értelmében a kiskorút minden esetben a Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóság pszichológusának jelenlétében hallgatják meg. A pszichológus jelenlétére azért van szükség, hogy megállapítható legyen, hogy a kiskorút érzelmileg bántalmazták-e, befolyásolták-e, illetve hogy a kiskorú véleménye megfelel-e a valóságnak. A pszichológus jelentést készít a megállapításokról, amelyet az ügy aktájába iktat.³⁶ Az azonban, hogy csak ezek a bizonyos pszichológusok vehetnek részt a kiskorúak meghallgatásán, megteremtette az ügyek elhúzódsának előfeltételeit, ugyanis a bíróságok nagymértékben függnek a szakemberek rendelkezésre állásától. Nincs meghatározva az sem, hogy hány sürgős ügyet lehet tárgyalni, amelyek elsőbbséget élveznek a rendes jogi ügyekkel szemben.³⁷

Nehézségeket generál ugyanezen cikk (5) bekezdése, amely meghatározza, hogy a kiskorú meghallgatása a „*bírósági vizsgálat utolsó szakaszába*” tartozik. A Polgári eljárásjogi törvénykönyv nem definiálja a fogalmat, hanem éppen ellenkezőleg, a bíróságot ruházza fel a kizárólagos joggal, hogy meghatározza, mikor ér véget a bírósági vizsgálat. Mivel a bírósági eljárásban sok minden kezdete és vége a bíróság meggyőződésétől függ,³⁸ sem a bírósági vizsgálat befejezésének időpontját, sem az azt megelőző utolsó szakaszt nem lehet törvényben előre meghatározni anélkül, hogy ne sérülne a bíróságnak az igazság kiderítésében betöltött alapvető szerepe. Egy ilyen fogalom szabályozása csak a Pejtk.-t módosító törvényben valósulhatna meg. Következésképpen a

34 Neamț, 2024, 216.

35 Neamț, 2024, 217.

36 Curpaș, 2024.

37 Barbur és Bodescu, 2025.

38 Pejtk. 244. cikke.

törvényileg jelenleg meghatározatlan kifejezés használata alkotmányosságában kifogásolható. A jogi normák megszerkesztésének jogalkotás-technikai szabályairól szóló 2000. évi 24. törvény³⁹ 8. cikkének (4) bekezdése kimondja, hogy „*a jogszabály szövegét világosan, folyékonyan és érthetően kell megfogalmazni*”. Az egyértelműség és a kiszámíthatóság hiánya fedezhető fel, és sérül a jogszerűség és a jogviszonyok biztonságának elve. Véleményünk szerint nehéz eldönteni a meghallgatás legmegfelelőbb pillanatát. A jogalkotó érvelése helyes abból a szempontból, hogy a meghallgatást az összes bizonyíték összegyűjtése után kell megtartani, hogy a kiskorú véleményét, amely immár relatív vélelemmel bíró jogi bizonyítóerővel bír, az ügyiratban szereplő összes bizonyítékhoz viszonyítva lehessen elemezni.⁴⁰ Ennek értelmében azt a többi, ezt megelőzően beadott bizonyítékkal meg lehet cáfolni.⁴¹ Sok esetben, különösen a szülői elidegenítés megállapítására vonatkozó ügyekben indokolt a gyermek meghallgatásának lehetősége az egyéb bizonyítékok felvétele után, ugyanilyen sok, a gyakorlatban felmerülő esetben a gyermek meghallgatására vonatkozó bizonyításfelvételt a kérelem benyújtásának időpontjához a lehető legközelebb kell elvégezni, néha még az egyéb bizonyítékok felvétele előtt. Ez az eset áll fenn például akkor, amikor azt állítják, hogy a kiskorút bántalmazták, ami a kérelem benyújtását közvetlenül megelőző időszakban történt közelmúltbeli eseményekből ered, a gyermek érdeke és az igazság kiderítése érdekében a kiskorút a lehető leghamarabb meg kell hallgatni, hogy a releváns tények megállapíthatók és megőrizhetők legyenek, az akut poszttraumás stressz esetleges jelei azonosíthatók legyenek, és az idő múlásával eltűnés veszélyével fenyegető egyéb körülmények kivizsgálhatósága megvalósulhasson.⁴²

A cikkben meghatározottól eltérő időpontban történő meghallgatásának lehetséges következményeire kitérve úgy gondolom, hogy az nem vonhatja maga után a meghallgatás semmisségét. A jogalkotó egy eljárási mozzanatot állapított meg, amelyig a kiskorú meghallgatható, ezért nem egy eljárási határidővel állunk szemben, és e momentum be nem tartása nem eredményezhet szankciót, hanem legfeljebb a fellebbezés megfogalmazásában és indokolásában jelenthet érvet. A bírósági vizsgálat utolsó szakasza nem imperatív határidő, mivel a nem teljesített cselekményhez nem kapcsolódik eljárási szankció, így még ha el is ismernénk a határidő létezését, annak jogi jellege csak ajánlás lehetne. Megjegyzendő, hogy ugyanebben a jogszabályban más határidőket is bevezettek, mint például az igazságügyi pszichiátriai szakértő jelentésének véglegesítésére és az ügyirathoz való benyújtására vonatkozó maximális 45 napos határidőt. Azonban még e valódi eljárási határidő be nem tartása sem vonja maga után a semmisség szankcióját, mivel nincs konkrét módon megfogalmazva. Az észszerűsége és a jogi mérlegelésen túl éppen a kiskorú érdeke az, ami a semmisségi elméletet elképzelhetlenné teszi és ellenzi.⁴³ Tehát a szankcióban hiányos határidők használata a kiskorúakkal kapcsolatos ügyek lefolytatásának fegyelmezésére irányuló

39 A jogi normák megszerkesztésének jogalkotás-technikai szabályairól szóló 2000. évi 24. törvény.

40 Curpaş, 2024.

41 Cuibuş, 2025.

42 Barbur és Bodescu, 2025.

43 Barbur és Bodescu, 2025.

szándékot jelez, a bíróság által elrendelendő intézkedések gyorsaságára és minőségére helyezve a hangsúlyt. A kiemelt problémára tekintettel *de lege ferenda* helyénvaló megfogalmazás lehetne, hogy a kiskorú meghallgatására főszabály szerint a bírósági vizsgálat befejeztekor kerülne sor – teret hagyva a kivételnek.

5. A gyermek meghallgatásának folyamata a román polgári perrendtartásban

Minden gyermek egyedi, és az ő helyzete is az, ezért lehetnek hasonlóságok, de nem tökéletes átfedések a helyzetekben, így az egyik gyermek érdeke nem esik egybe egy másik gyermek érdekével, sem viszonyítási alapként, sem érvként az intézkedéshez.⁴⁴

5.1. A meghallgatás előkészítése

A gyermek meghallgatásának előkészítése magában foglalja a gyermek alapvető jogainak gyakorlásához szükséges információs és pszichológiai keret biztosítását az eljárás megvalósításával összefüggésben, mint például: a tájékoztatáshoz való joga; a szakszerű segítséghez való joga, amely adott esetben magában foglalja a pszichológiai, orvosi, jogi segítségnyújtási szolgáltatások biztosítását, valamint annak tudatosítását, hogy milyen konkrét módon igényelheti ezeket (ha még nem kapta meg); a megkülönböztetés bármely formájának megvalósulásától mentes eljáráshoz való joga; a titoktartáshoz való joga; a biztonságához való joga.⁴⁵

A meghallgatási eljárás első szakasza a meghallgatás előkészítésére vonatkozik. Erre a meghallgatást megelőzően kerül sor, és kizárólag a közjegyző vagy adott esetben a bíró feladata, akinek számos elemet kell figyelembe vennie, például a tárgyalás időpontját, valamint a helyszínt és a környezetet, amelyben a meghallgatásra sor kerül. Így a meghallgatás napjának és időpontjának meghatározásakor ezeknek is a gyermek sajátos helyzetéhez kell kapcsolódniuk. Többek között a meghallgatás időpontját úgy kell meghatározni, hogy az ne zavarja a gyermek egyéb tevékenységeit. Hasonlóképpen, a meghallgatásra nem szabad a nap végén vagy a gyermek számára nagyon fárasztó időpontban sor kerülnie, mivel a fáradtság negatívan befolyásolhatja a koncentrációs képességét és az új szociális interakciók iránti nyitottságát.⁴⁶

A környezet, amelyben a meghallgatásra sor kerül, szintén fontos, különösen, ha a gyermek még fiatal. A barátságos környezet megkönnyíti a gyermeknek a meghallgatásra való nyitottságát, növeli a meghallgatás minőségét, és csökkenti a meghallgatás esetleges traumatikus hatásait.⁴⁷ A Pejtk. szerint a meghallgatás a tárgyalóteremben zajlik,⁴⁸ azonban az elmúlt években a bíróságokon, ügyészi hivatalokban, valamint a

44 Florian, 2022, 18.

45 Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 106.

46 Neamț, 2024, 245.

47 Igazságügyi Minisztérium, 2024, 40–50.

48 Pejtk. 226. cikke.

rendőrségen is kialakítottak meghallgatószobákat.⁴⁹ E tárgyalóterem többsége fel van szerelve audio-videó berendezéssel a meghallgatás rögzítésére és videokonferencián keresztül történő valós idejű továbbítására.⁵⁰ A közjegyzőnek vagy a bírónak alapvetően gondoskodnia kell arról, hogy a meghallgatást megelőzően a lehető legtisztább képet kapja a gyermek helyzetéről, a szüleivel való kapcsolatáról és az ügy felépítésének legfontosabb eseményeiről, hogy az ezekből származó információkat megfelelően fel tudja használni a meghallgatás során. Nem szabad továbbá figyelmen kívül hagyni, hogy a meghallgatás többek között azt is magában foglalja, hogy a gyermeket tájékoztatják az ügy azon aspektusairól, amelyekről tájékoztatást kér, de arról is, hogy véleményének – amennyiben az meghallgatásra kerülne – milyen következményei lennének, illetve az őt érintő egyéb lehetséges döntésekről.⁵¹

A kommunikáció során ajánlatos kerülni a hivatalos nyelvezetet, a szaknyelvet. Alapvetően a nyelvezetnek a lehető legbarátságosabbnak kell lennie, hogy a gyermek a meghallgatás során végig nyugodtnak érezze magát, és képes legyen bizalmi kapcsolatot kialakítani a hallgatóval. Ugyanebben az összefüggésben nagyobb figyelmet kell fordítani a nem verbális kommunikációra is. A hangnemnek barátságosnak és támogatónak kell lennie, kerülni kell a megfélemlítő vagy agresszív testtartást, az arckifejezéseknek és gesztusoknak pedig bizalmat és nyitottságot kell sugározniuk, hogy a gyermek valóban úgy érezze, hogy meghallgatják és megértik, és hogy a meghallgatás célja a számára legjobb megoldás megtalálása. Ugyanakkor a közjegyzőnek vagy a bírónak a lehető legsemlegesebb és objektív módon kell megközelítenie a meghallgatást, elkerülve minden olyan magatartást, amelyben a gyermek véleményét valamelyik válasz irányába tereli. Különös gondot kell fordítani a gyermekhez intézett kérdések módjára is, kerülni a választ sugalló kérdéseket, de az olyan meghallgatási módot is, amely azt a benyomást keltheti, hogy egy bizonyos véleményt várnak el. Például ha a kérdéseket hangsúlyozzák vagy újra megismétlik, a gyermek úgy érezheti, hogy az eredeti válasza nem az volt, amit vártak tőle, és ez arra készítheti, hogy megváltoztassa a véleményét. Amennyiben a vélemény nem megfelelő, az ítélethozatalkor elmarasztható a gyermek érdekeinek megfelelő, ellentétes és megfelelően indokolt megoldás kimondásával, de a gyermek a meghallgatás során nem lehet kritikának kitéve.⁵²

A gyermek részvétele a meghallgatási eljárásban nem képzelhető el a gyermek előzetes tájékoztatása nélkül a meghallgatás menetéről és háttéréről, valamint az eljárás következményeiről. A gyermekeknek minden szükséges információt meg kell kapniuk arról, hogy miként gyakorolhatják hatékonyan a meghallgatáshoz való jogukat. Ugyanakkor el kell magyarázni nekik, hogy a meghallgatáshoz és a véleményük figyelembevételéhez való joguk nem feltétlenül befolyásolja a végső döntést.⁵³ Amennyiben a gyermek félként vesz részt az eljárásban, a jogalkotó kétféle módon értesíti a gyermeket, attól függően, hogy betöltötte-e a 14. életévét. A 10 és 14 év közötti kiskorút törvényes képviselője kíséretében, a 14. életévét betöltött kiskorút pedig

49 Legfelső Bírói Tanács, 2021.

50 Igazságügyi Minisztérium, 2024, 7.

51 Neamț, 2024, 245.

52 Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 247–248.

53 Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 107.

személyesen idézik be. A joggyakorlat alapján, ha a szülő nem hajlandó a kiskorút a bíróság elé állítani meghallgatásra, vagy épp a 14. életévét betöltött kiskorú tiltakozik, akkor a kiskorú nevében bírósági idézés adható ki, tekintettel a 10. életévét betöltött gyermek meghallgatásának kötelező jellegére.⁵⁴ A gyermeket életkorának és érettségének megfelelően kell tájékoztatni a meghallgatás gyakorlati előkészületeiről, hogy tudja, mire számítson. A gyermeknek tudnia kell, hogyan és hol fog zajlani a meghallgatás, kik vesznek részt benne, mennyi ideig fog tartani a találkozó, és milyen formában fog zajlani. Tájékoztatni kell továbbá a védőintézkedések létezéséről és elérhetőségéről, a védelemmel kapcsolatos titoktartás szintjéről, arról, hogy ki szólalhat fel, hogy milyen fontos a véleménye, hogy mikor születik meg a döntés, ki hozza meg a döntést, hogy van-e lehetősége arra, hogy egy közeli, megbízható személy kísérelje el, valamint a bíróság elérhetőségéről, hogy előzetesen magyarázatot és felvilágosítást kérhessen.⁵⁵ Tanúként javasolt gyermek esetén az eljárási iratok kézbesítésére ugyanaz az eljárás vonatkozik, mint a felekre.⁵⁶ Az idézéssel történő jelenlétére vonatkozó jogi rendelkezéseket illetően ezek nem alkalmazhatók, mivel egy ilyen kényszerintézkedés ellentétes lehet a gyermek mindenek felett álló érdekének elvével.⁵⁷

5.2. A gyermek tényleges meghallgatásának folyamata

A gyermek meghallgatásának célja a gyermek nézőpontjának tisztázása az őt érintő peres eljárásban. A meghallgatás megkezdésekor a gyermek bizalmát ki kell alakítani, megmutatni, hogy olyan környezetben van, ahol biztonságosan kifejtethi véleményét anélkül, hogy bármilyen büntetés veszélye fenyegetné, hogy valóban meghallgatják, nem csak hallják, amit mond, és hogy az a személy, akivel kapcsolatba kerül, olyan személy, akiben megbízhat, és aki csak azt akarja, ami neki jó. Fontos leküzdeni a gyermek félelmeit vagy szorongásait a környezettel és az ottlét okaival kapcsolatban. Ennek a szakasznak az a sajátossága, hogy a gyermeket egyrészt számos kérdéstről tájékoztatják, másrészt feltesznek számára nyílt kérdéseket olyan körülményekről vagy helyzetekről is, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül a meghallgatás lényegéhez.⁵⁸

A meghallgatás hatékonysága érdekében alapvető fontosságú, hogy a gyermek az eljárás során végig őszinte legyen, azaz a gyermek által kifejtett nézetek összhangban legyenek valódi meggyőződésével. Ez egyrészt azt jelenti, hogy amit a gyermek mond, az igaz, másrészt pedig azt, hogy az ő igazsága nem kívülről fakadó. A kommunikáció elősegítése érdekében célszerű, hogy a meghallgatás korai szakaszában a gyermeket egy elbeszélő gyakorlatnak vessék alá, amelyben arra kérik, hogy a lehető legrészletesebben írja le életének egy kellemes eseményét, majd a leírás során nyitott kérdésekkel bátorítják. Ez a megközelítés javítja a gyermekkel való kommunikáció gördülékenységet. Ilyenkor többek között az is megállapítható, hogy a gyermek mennyire képes leírni bizonyos eseményeket, mennyire ért meg bizonyos dolgokat. Ugyanakkor a gyermekek többek között tájékoztatni kell arról, hogy nyugodtan megmondhatja, ha egy kérdésre

54 Tudor-Todoran, 2024.

55 Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 109.

56 Pejtk. 173. cikke.

57 Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 110.

58 Neamț, 2024, 249.

nem tud választ adni, hogy bármikor kérhet további információkat vagy pontosítást, ha nem értett meg egyet, és hogy kijavíthatja a bírót vagy a közjegyzőt, ha hibát talál abban, amit ez mondott vagy jegyzett meg.⁵⁹

A tényleges meghallgatás során fontos, hogy az eljárást végző személy ösztönözze a gyermek szabad visszajelzését. Ez egyrészt azt jelenti, hogy kerülni kell a zárt kérdéseket, és lehetőség szerint nyílt végű kérdéseket kell használni, másrészt pedig azt, hogy a gyermeket ne szakítsák félbe mondandója közben, és bátorítani kell, hogy folytassa a beszámolót. A meghallgatás azt kell sugallja a gyermek számára, hogy az eljárás róla és érte szól, és hogy nem azért hívják a közjegyző vagy a bíró elé, hogy kihallgassák, és még kevésbé azért, hogy bármivel megvádolják, hanem azért, mert valóban érdekli őket a helyzete, és a számára legjobb döntést akarják meghozni. A meghallgatás végén célszerű, ha összefoglalják a gyermek által kifejtett nézeteket és az azok alátámasztására felhozott főbb érveket, hogy a gyermeknek lehetősége legyen kijavítani az elhangzottakkal kapcsolatos esetleges hibákat, és megváltoztatni álláspontját, ha az összképet figyelembe véve ezt szükségesnek tartja.⁶⁰

Szeretnénk kiemelni egy joggyakorlati példát,⁶¹ amely során sajnos nem voltak a gyermek legfőbb érdekei szem előtt tartva. Az esetről 2020-ban hallhattunk először egy családjogi konferencián. Az ügyben egy 15 év körüli gyermek meghallgatásáról van szó, akit összesen 18 alkalommal vittek bíróság elé. Szinte elképzelhetetlen, hogyan alakulhatott ki ez a helyzet, magyarázat azonban van rá, maga a jogszabályi rendelkezés, amely előírja, hogy a bíróságnak a kiskorút minden őt érintő eljárásban meg kell hallgatnia, a saját érdekében. Valóban, a gyermekek néha váratlan részletekkel szolgálnak az ügy megoldása során, a végeredmény azonban néha mégis a kiskorú kárára megy. Jelen példában a gyermek annyira ismerte már az eljárások menetét, hogy nem látszott rajta különösebb érzelem, nem volt semmilyen reakciója. Minden bizonnyal érzelmi-
leg traumatizáltak, épp azok az emberek, akik arra voltak hivatottak, hogy biztosítsák minden jogának és érdekének tiszteletben tartását, biztosítsák szellemi és lelki növekedését és fejlődését egészséges és normális környezetben, a szabadság és méltóság feltételei között. Ennek a fiatalnak a kamaszkora gyakorlatilag a bíróságok termeiben telt. Nem kevésbé fájdalmas az a tény, hogy mindez a törvény árnyékában történt.

Egy másik érdekes eset⁶² egy nemzetközi örökbefogadásról szól, amelyben felmerült az örökbefogadás érvénytelenségének kérdése és a fiktív örökbefogadás is. Alapfokon a Törvényszék megállapította, hogy a 8 éves kislány és a nemzetközi örökbefogadók közötti találkozók során úgy tűnt, hogy a kislány nem szeretné velük tartani a kapcsolatot. A gyermek véleményének meghallgatásakor kijelentette, hogy nem kívánja, hogy az amerikai család örökebe fogadja. Ezen a ponton célszerű lett volna, ha a gyermek meghallgatását egy erre szakosodott pszichológus jelenlétében tartották volna meg, aki rávilágíthatott volna arra, hogy a gyermek életkorának megfelelően képes-e ilyen döntést megfogalmazni. Ezt követően az Ítéletábla mégis jóváhagyta az örökbefogadást, mivel a hatóságok a kiskorú ellenszenvét a nevelőanya általi befolyásolásnak

59 Neamț, 2024, 250.

60 Neamț, 2024, 251.

61 Lungănașu, 2023.

62 Ghiță, 2019, 144–154.

tulajdonították. A nevelőcsalád még akkor sem volt hajlandó átadni a gyermeket, amikor az örökbefogadás érvényessége megállapításra került, és jogerős bírósági ítélettel a nemzetközi örökbefogadók váltak törvényes szülőkké. Ezekben a kritikus pillanatokban a törvényesség helyreállítása érdekében egyetlenegy ügyész cselekedett, aki elvette a kislányt a román nevelőcsaládtól, mivel kiderült, hogy bántalmazták. Feltevődik a kérdés, hogy helyes volt-e biztosítani a kiskorú számára, hogy megválaszthassa, kivel akar élni? Véleményünk szerint a válasz nemleges. Egyrészt, mert ebben a korban a gyermekről a törvény szerint vélelmezhető, hogy nem cselekvőképes, másrészt, mert egy ekkora felelősséget egy olyan kislányra ruháznak át, aki nem elég érett egy ilyen döntés meghozatalához, és nem utolsósorban, a kiskorú minden bizonnyal manipulálva is volt valamilyen szinten.

6. Ígéretes nemzetközi szabályozások, jó gyakorlatok

Jelen fejezetben két jó gyakorlat kerül bemutatásra, amely Románia esetében modelként is szolgálhat pragmatikus megoldások beazonosításában.

6.1. A *Voice of the Child* program

Az Egyesült Királyságban kiemelt figyelmet fordítanak arra, hogy a gyermekek véleménye valóban érvényesüljön az eljárásokban.

A *Voice of the Child*, vagyis *A gyermek hangja* program biztosítja, hogy a gyermekek a jogi eljárások aktív részesei legyenek, akiknek véleménye befolyással bír a döntéshozatalra. A program a CAFCASS⁶³ keretén belül valósul meg, amely egy független szerv, és közvetlen kapcsolatban áll a gyermekekkel és családjaikkal a bírósági eljárások során. Feladata, hogy szakértői véleményeket készítsen, felmérje a gyermek képességeit, és szükség esetén képviselje ennek álláspontját a bíróságon.⁶⁴

Romániai viszonylatban nem létezik egyetlen ehhez hasonló, központosított szerv, a gyermek érdekeinek védelme különálló szereplők segítségével valósul meg, amelyekből kiemelném a Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóságot. Az Igazgatóság a bíróság kérésére szociális vizsgálatot végez, jelentést készít, illetve pszichológus szakembereket biztosít az eljárásokhoz. További jogintézményként működik a különgondnok intézménye, amelyet a gyámügyi bíróság rendelhet ki. A különgondnok jogi képviselőt biztosít, de nem végez önállóan szociális vizsgálatot.⁶⁵

Összegezve, míg az Egyesült Királyságban a CAFCASS intézményként támogatja a gyermek aktív részvételét, védi jogai a bírósági eljárásokban, addig Romániában mindez egy széttagoltabb rendszerben történik. Véleményünk szerint egy külön szerv létrehozása, amely összevonná a különböző intézményeket, megkönnyítené a részt vevő

63 CAFCASS – Children and Family Court Advisory and Support Service. <https://www.cafcass.gov.uk/> (letöltés ideje: 2025. 04. 26.).

64 Role of CAFCASS. <https://www.duncanlewis.co.uk/Role-of-CAFCASS.html> (letöltés ideje: 2025. 04. 26.).

65 Ptk. 167. cikke.

szakemberek közötti kapcsolattartást, és átláthatóbbá, egyszerűbbé tenné a gyermekek részvételével zajló peres eljárások megoldását.

6.2. A spanyol Ministerio Fiscal

Spanyolország volt az első, amely a gyermek legfőbb érdekének elvét beépítette jogrendszerébe.⁶⁶ A kiskorúak eljárás során biztosítandó védelmének egyik bástyája pedig a Ministerio Fiscal. Múltja egészen 1870-ig nyúl vissza, mai modern formáját az 1978-ban született Alkotmány 124. cikke hozta létre.⁶⁷ A Ministerio Fiscal egy jogi személyiséggel rendelkező alkotmányos szerv, amely a bírói hatalmon belül működési autonómiával rendelkezik. Feladatai közé tartozik, hivatalból vagy a felek kérelmére, a polgárok jogainak védelme, továbbá a bíróságok függetlenségének felügyelete és társadalmi érdekek érvényesülésének a bíróságok előtti elősegítése.

A szabályozás értelmében fiscal lehet az, aki jogi diplomával rendelkezik és a versenyvizsgán megfelelő eredményt ér el. A bírák és a fiscalok hasonlóan, mint hazánkban a bírák és az ügyészek, ugyanolyan képzésben részesülnek, majd közös elméleti vizsgát tesznek s hivatást választanak.⁶⁸ Ami az eljárásbeli jelenlétüket illeti, minden olyan perben, amelyben kiskorú vagy fogyatékos fél van, a fiscal fellépése a teljes eljárás során kötelező.⁶⁹

Amennyiben a kiskorú gyermeket érintő perben a fiscal fellép, nem a gyermek jogi képviselője, hanem a közérdeké, mely közérdek magában foglalja a gyermek legfőbb érdekének figyelembevételét, közvetve a gyermek védelmét.

A fiscal jogosult jelen lenni a kiskorú meghallgatásán, amelyet szükség esetén akár ő is indítványozhat.⁷⁰ A román eljárásjogban nincs a fiscalhoz hasonló státuszú személy, akinek az érdekvédelem mellett indítványozási joga is lenne, a hazai jogszabályok által biztosított képviseleti jog pedig nem hasonlítható össze ezzel a joggal, mivel a román jogszabályok csak korlátozott képviseletet tesznek lehetővé.⁷¹ A meghallgatás a tárgyalóteremben vagy külön helyiségben történik, ahol a bíró, hasonlóan a román gyakorlathoz, talár nélkül, oldott légkört teremtve teszi fel kérdéseit. A beszélgetésről sem hangfelvétel, sem képfelvétel nem készül, a jegyzőkönyvet a bírósági titkár kézzel vezeti.⁷²

A spanyol szabályozást a románnal összevetve szembevetjük, hogy az ügyész hivatalbóli részvétele a román polgári peres eljárás során meglehetősen ritka. Az eljárás indítványozásának joga eltér a kötelező részvételtől.

Ami az ügygondnok intézményét illeti, a bíróság megítélése alapján, amennyiben szükségesnek tartja, ügygondnokot rendelhet ki a kiskorú mellé. Tehát nem hivatalból, automatikusan kötelező, hanem a bíróság mérlegelésén alapul. Ez eltérés

66 Committee on the Rights of the Child, 2018.

67 Spanyolország Alkotmánya. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (letöltés ideje: 2025. 04. 26.).

68 Acceso a la Carrera Fiscal. <https://www.fiscal.es/acceso-a-la-carrera-fiscal> (letöltés ideje: 2025. 04. 26.).

69 Szél, 2023, 81.

70 Szél, 2023, 83.

71 Pejtk. 92. cikke.

72 Szél, 2023, 83.

a fiscal pozíciójához képest, tekintettel arra, hogy a fiscal kötelezően vesz részt az eljárásban.

Összességében megállapítható, hogy jelenleg a hazai jogban nincs olyan személy, aki a fiscalhoz hasonló feladatot látna el. Úgy gondoljuk, hogy a spanyol gyakorlat működőképes lenne Romániában is, mivel az intézményrendszer adott, az ügyészek szerepét kellene kibővíteni.

7. De lege ferenda szabályozási javaslatok

Áttekintve a gyermekbarát igazságszolgáltatás polgári perrendtartásbeli megvalósulását, néhány pontosítást és módosítást mindenképp szükségesnek tartunk.

A gyermek érettségi fokából kiindulva láthattuk, hogy nem mindig ítélték meg megfelelően, elég érett-e. Az esetleges éretlenség nem vezet a gyermek meghallgatáshoz való jogának megszüntetéséhez, de fontos szerepet játszik az általa kifejtett nézetek értelmezésében annak érdekében, hogy ki lehessen küszöbölni a különböző külső tényezők által a gyermek véleménynyilvánítási szabadságára gyakorolt esetleges befolyásokat. Ebben az összefüggésben rendkívül fontosak a kijelölt pszichológus által készített jelentés következtetései, amelyeknek feltétlenül tartalmazniuk kellene a gyermek érettségi fokára való utalást. *De lege ferenda*, kötelezőnek tartjuk, hogy a jelentés előre meghatározott és egységes formát kapjon, például a törvény mellékleteként. Csak egy egységes és előre meghatározott módszertan révén biztosíthatná a bíróság számára a szükséges eszközt az eljárás során történő megfelelő döntéshozatalhoz e tekintetben.

Amint azt már említettük, a bíróságok nagyban függenek az elérhető szakemberek számától. Ezen túlmenően, a bíró képesítésének hiánya is negatívan befolyásolhatja az eljárás gördülékenységét.⁷³ Például ha a hibás meghallgatás következményeként a gyermek képessége alábecsülésre kerül. Továbbá a gyermek meghallgatására nincsenek konkrét szabályok. Mivel nincsenek eljárási szabályok a meghallgatás lebonyolítására vonatkozóan, a meghallgatás lebonyolítása a bíró mérlegelésére van bízva. Nincs ellenőrizve, hogy a kommunikáció a gyermek szükségleteihez igazodik-e, és hogy a gyermek képességeit vagy tudását megfelelően értékelték-e. Hasonlóképpen hiányoznak az eljárási szabályok arra vonatkozóan, hogy hol, mikor és hogyan kell a gyermeket tájékoztatni, valamint arra vonatkozóan, hogy milyen típusú információkról és kinek kell tájékoztatni a gyermeket. Nincsenek konkrét szabályok az ítélet meghozatalát követő tájékoztatásra vonatkozóan sem, bár a gyermekkel közölni kell az ítélet elleni fellebbezési jogát. Ilyen körülmények között a helyes gyakorlatra vonatkozó útmutatók meglete valószínűleg iránymutatást adna a szakembereknek a gyermek meghallgatáshoz való jogának alkalmazásához az eljárás során és minden bírósági szakaszban, hogy a gyermek meghallgatáshoz való joga teljes mértékben érvényesülhessen. Megoldást jelentene még speciálisan képzett gyermekmeghallgatók kijelölése

73 Pivniceru, Luca, Ciofu, Luca és Mirăuță, 2024, 102.

vagy legalább a bírák továbbképzése. A bírakat a jogi képzés mellett pszichológiai szempontból is képezni kellene, annak érdekében, hogy további készségeket szerezzenek a családi konfliktusok dinamikájával kapcsolatban, olyan készségeket, amelyek szélesebb perspektívát biztosítanak számukra, hogy a megtalált megoldások a lehető legjobban megfeleljenek a gyermek érdekeinek.

Célravezető lehet a gyermekmeghallgatás alternatív módjainak bevezetése, mint például a videókonferencia alkalmazása, amely által a gyermek egy számára már ismert környezetben lehetne, miközben véleményét, érzéseit elmondja.

A gyermekmeghallgatás hatékonyságának növelése érdekében, *de lege ferenda*, szükséges fórumok létrehozása, amelyek kommunikációs platformot biztosítanak az országoknak, hogy bevált módszereiket, technikáikat megosszák egymással, illetve teret biztosítsanak az eljárásra vonatkozó jogi eszközök gyermekbarát változatban történő közzétételére.

Fontosnak tartjuk kiemelni a tényt, hogy a jogszabályi módosítások már hatályba léptek, jelenleg még nincsenek módszertani végrehajtási szabályok. Ez az állapot azt jelenti, hogy egy olyan területen, amely a peres ügyek jellege miatt sürgős, a bíróságok kénytelenek elhalasztani az ügyeket a korábbiakban kiemelt problematikus jogszabályi rendelkezések tisztázásáig. Úgy véljük, hogy ez a helyzet azonnali és határozott szabályozási beavatkozást igényel az igazságszolgáltatás megfelelő működésének biztosítása érdekében.

8. Zárógondolatok

A gyermek meghallgatása rendkívül összetett folyamat, mind formájában, mind tartalmában. A kiskorú, aki lelkileg még törékeny és gondolkodásában még nem elég érett, arra kényszerül, hogy kifejezze véleményét arról, ami befolyással lehet jövőjére. Meg kell nyílnia egy idegen előtt, akinek nem csak az a feladata, hogy ne mélyítse a lelki sebeit, hanem hogy enyhítse azokat a valódi meghallgatás melegségével és azzal, hogy megpróbálja megérteni belső zavarait. Ahhoz, hogy a gyermek megfelelően és hitelesen kifejezhesse véleményét a rá vonatkozó kérdésekben, a lehető legvilágosabb képet kell kapnia azokról a fontos kérdésekről, amelyekre ez a vélemény támaszkodik, és ehhez életkorának és érettségének megfelelő tájékoztatást kell kapnia.

Kétségtelen, hogy még mindig sok olyan terület van, ahol további finomhangolásra van szükség a jogalkalmazók és a jogalkotók részéről egy kiegyensúlyozott rendszer elérése érdekében.

A meghallgatás egész folyamatára fokozott figyelmet kell fordítani, a meghallgatás előkészítésétől kezdve annak konkrét lefolytatásáig és az egész eljárásba való integrálásáig, mivel csak így biztosítható a törvényhozó által előírányzott cél. A megfogalmazott javaslatok végrehajtása és néhány kiemelt jó gyakorlat átültetése hozzájárulna egy igazán gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához.

Irodalomjegyzék

- Barbur, F. és Bodescu, C. (2025) *Ascultarea minorului în noua reglementare. Dincolo de noutate: dificultate și neconstituționalitate* [Online]. Elérhető: https://www.juridice.ro/778092/ascultarea-minorului-in-noua-reglementare-dincolo-de-noutate-dificultate-si-neconstituționalitate.html#_ftn5 (letöltés ideje: 2025. 04. 25.)
- Committee on the Rights of the Child (2018) *Committee on the Rights of the Child examines report of Spain*. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2018/01/committee-rights-child-examines-report-spain?LangID=E&NewsID=22600> (letöltés ideje: 2025. 04. 26.)
- Cuiuș, C. (2025) *Ascultarea minorului este ultima etapă din procesele civile privind minorii* [Online]. Elérhető: <https://www.juridice.ro/774515/ascultarea-minorului-este-ultima-etapa-din-procesele-civile-privind-minorii.html> (letöltés ideje: 2025. 04. 25.)
- Curpaș, F. C. (2024) *Avocatul Crișanei: Modificari legislative. Audiere minor în procesele civile* [Online]. Elérhető: <https://www.crisana.ro/stiri/justitie-21/avocatul-crisanei-modificari-legislative-audiere-minor-in-procesele-civile-202086.html> (letöltés ideje: 2025. 04. 25.)
- Floare, M (2021) 'Figura juridică a copilului în istoria dreptului privat European', *Revista de Dreptul Familiei*, 2021/Supliment, 96–117.
- Florian, E. (2022) *Dreptul familiei*. București: Editura C.H. Beck.
- Ghiță, O. (2019) 'Opinia copilului și alte probleme de drept, cu privire specială asupra cazului Sorina', *Revista de Dreptul Familiei*, 2019/1, 137–167.
- Ghiță, O. és Cercel, S. (2018) 'Interesul superior al copilului', *Revista Română de Drept Privat*, 2018/3, 130–147.
- Golu, F. (2010): *Psihologia dezvoltării umane*. București: Editura Universitară, 2010.
- Gyurkó, Sz. (2012) 'Gyermekbarát igazságszolgáltatás' in Vokó, Gy. (szerk.) *Kriminológiai tanulmányok 49*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 107–117.
- Igazságügyi Minisztérium (2024) *Ghid de bune practici în domeniul tehnicilor de audiere a minorilor*. București: Universul Juridic.
- Lilla, L. (2017) *A gyermekközpontú igazságszolgáltatás polgári jogi aspektusai* [Online]. Elérhető: <https://mabie.hu/cikkek-tanulmányok/dr-rainer-lilla-a-gyermekkozpontu-igazsagszolgáltatás-polgari-jogi-aspektusai> (letöltés ideje: 2025. 04. 02.)
- Lungănașu, C. (2023) *Cât de vechi sunt noile Coduri? (II) Interesul superior... al cui?* [Online]. Elérhető: <https://www.juridice.ro/713799/cat-de-vechi-sunt-noile-coduri-ii-interesul-superior-al-cui.html> (letöltés ideje: 2025. 04. 25.)
- Neamț, I. I. (2024) 'I see you. Sau despre ascultarea copilului în procedurile administrative și judiciare care-l privesc, cu un accent pe procedura divorțului', *Revista de Dreptul Familiei*, 2024/1, 198–269.
- Pivniceru, M. M., Luca, C., Ciofu, V., Luca, S. és Mirăuță, D. (2024) *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*. București: Editura Hamangiu.
- Szél, N. Á. (2013) *A gyermekközpontú igazságszolgáltatás az európai és a magyar szabályozás tükrében*, Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem.
- Tudor-Todoran, A. C. (2024) *Ascultarea minorului în procedura judiciară în cauzele civile* [Online]. Elérhető: https://www.universuljuridic.ro/ascultarea-minorului-in-procedura-judiciara-in-cauzele-civile/#_ftn23 (letöltés ideje: 2025. 04. 25.)

JÓNÁS ANDREA

A bírák szolgálati jogviszonyának fennállása alatt okozott károkért való felelősség szabályai I.

Rules on Liability for Damage Caused During the Service Relationship of Judges I

Abstract: For many centuries, liability for damage caused in the exercise of public authority – including judicial powers – was an unknown concept in highly organized societies. An exceptionally long historical process was required to move from lay adjudication – which demanded no specialized legal expertise – to the establishment of the judicial institutional system as it is known today. Given that judges initially exercised their functions within the framework of the administration of justice regarded first as a royal prerogative and later as a privilege of the state, the exercise of judicial power and its origins were consistently shaped by prevailing ideologies. These ideologies determined whether judges could be held accountable for their actions or liability was excluded altogether. The concept of judicial liability first emerged in the Ancient Roman Empire during the imperial period, recognizing the personal responsibility of judges for damage caused in the course of judicial proceedings. Both in the general medieval development of tort law and Hungarian law in particular, it can be stated that the possibility of imposing personal liability on judges for damage caused in the exercise of judicial authority was recognized only within a narrowly defined scope. The modern legal framework governing liability for damage caused in the exercise of public authority was first articulated in the nineteenth century, notably in the French Civil Code, followed by the Austrian Civil Code (ABGB) and the German Civil Code (BGB). Judicial power, as a constituent prerogative of royal authority, preserved its inviolability and immunity from liability for centuries. It was only the profound social and jurisprudential transformations of the eighteenth and nineteenth centuries that succeeded in breaching this protective shield. Nevertheless, it was in the twentieth century – through the broad acceptance of the general principles of compensation – that the gradual dismantling of judicial immunity truly began.

Keywords: judicial liability, immunity, Roman law, feudal legal system

Összefoglaló: A közhatalmi, ezen belül a bírósági jogkörben okozott károkért való helytállási kötelezettség hosszú évszázadokon keresztül ismeretlen fogalom volt a szervezettebb társadalmakban. A szakmai tudást nem igénylő laikus bíráskodástól a ma ismert bírósági szervezetrendszer kiépítéséig rendkívül hosszú időnek kellett eltelnie. Figyelemmel arra, hogy az eljáró bírók kezdetben az uralkodói, majd később az állami privilégiumként számontartott igazságszolgáltatás keretén belül fejtették ki a tevékenységüket, a bírói hatalom gyakorlását, annak eredetét mindig meghatározta valamilyen ideológia, amely kihatott a bírák felelősségre vonására vagy annak kizárására is. Az ókori Római Birodalomban a császárkorban jelenik meg először a felelősségre vonás azon esete, mely szerint a bíró személyes felelősséggel tartozik a bírósági eljárásban okozott károkért. Mind az egyetemes, mind a magyar

kártérítési jog középkori kialakulásában és fejlődésében általánosan elmondható, hogy a bírósági jogkörben okozott károkért való személyes felelősségre vonás lehetősége szűk körben érvényesült. A közhatalmi jogkörben okozott károkért való felelősség modern kori szabályait a XIX. században életbe lépett francia Code Civil, majd az osztrák – OPTK – és német – BGB – polgári törvénykönyvek fogalmazták meg először. Elmondható, hogy a bírói hatalom a királyi hatalom egyik részjogosultságaként évszázadokon keresztül megőrizte a sérthetlenségét és felelőtlenségét, ezen a pajzson csak a XVIII–XIX. századi társadalmi és jogtudományban bekövetkező forradalmi változások ütötték az első rést. Azonban a XX. században a kártérítés általános elveinek széles körű elismerésével megkezdődött a bírói hatalom immunitásának lebontása.

Kulcsszavak: bírói kárfelelősség, immunitás, római jog, feudális jogrend

1. Bevezető

A közhatalmi, ezen belül a bírósági jogkörben okozott károkért való helytállás kötelezettsége hosszú évszázadokon keresztül ismeretlen fogalom volt a szervezetesebb társadalmakban. A szakmai tudást nem igénylő laikus bíráskodástól a magasan képzett, kimagasló jogi tudással rendelkező bírókból álló bírósági szervezetrendszer kiépítéséig rendkívül hosszú időnek kellett eltelnie. A ma ismert magas szintű elméleti és gyakorlati tudással rendelkező bírói kar egyrészt a jogtudomány lassú fejlődésével, valamint az igazságszolgáltatás királyi, majd később állami monopóliummá válásával összhangban, azzal párhuzamosan és vele szerves egységben alakult ki és fejlődött.

Figyelemmel arra, hogy az eljáró bírók kezdetben az uralkodói, majd később az állami privilégiumként számontartott igazságszolgáltatás keretén belül fejtették ki a tevékenységüket, a bírói hatalomgyakorlást, annak eredetét mindig meghatározta valamilyen ideológia, amely kihatott a bírák felelősségre vonására vagy annak kizárására is. A bírói hatalom a királyi hatalom egyik részjogosultságaként évszázadokon keresztül megőrizte a sérthetlenségét és felelőtlenségét, ezen a pajzson csak a XVIII–XIX. századi társadalmi és jogtudományban bekövetkező forradalmi változások ütötték az első rést. A kártérítés általános elveinek széles körű elismerésével a bírói hatalom immunitásának lebontása megkezdődött, de a felelősségre vonás teljes körű elismerése még várat magára.

Azon általános kártérítési szabály, mely szerint aki másnak jogellenes kárt okoz, köteles azt megtéríteni, nem volt mindig ismert és elfogadott a szervezetesebb társadalmakban. A károkért való helytállási kötelezettség kezdetben deliktuális jellegű volt, majd hosszú jogfejlesztő és jogértelmező tevékenység eredményeként vált külön a deliktuális károkozás a magánjogi jellegű károkozás tényállástól. Azonban a károkozás magánjogi jellegének az elismerése és szélesebb körű jogértelmezése vezetett el a közhatalomban okozott károkért való felelősség elismeréséig, valamint a felelősség alanyának a meghatározásáig.

Írásomban a bírósági jogkörben okozott kárért való felelősség kialakulását és fejlődését, illetve a felelősségre vonás lehetőségét megteremtő és azt elősegítő deliktuális

kártérítési jog történeti fejlődését, ezek szoros kapcsolatát kívánom ismertetni. Majd ezt követően a hatályos jogszabályok és bírósági gyakorlat legfontosabb jellemvonásait, ellentmondásait kívánom felvázolni. Végül a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség nemzetközi jogi gyakorlatát szeretném röviden ismertetni.

2. A károkozásért való felelősség szabályainak kialakulása és fejlődése a nemzetközi és a magyar jogrendben

2.1. A kárfelelősség kialakulása az ősi társadalmakban

A mai modern, polgári jogi értelemben vett kárfelelősség fogalma az ősi társadalmakban nem volt ismeretes, az okozott sérelemért való elégtételadásra a büntetőjogi jegyeket magán viselő magánbosszú intézménye szolgált. A magánbosszú lényege az volt, hogy a sérelmet szenvedett fél vagy annak hozzátartozója elégtételt vett a sérelem okozóján. Később ugyan a szervezettebb társadalmakban már megjelent a *lex talio* elve, amely az okozott sérelemmel egyenértékű elégtételadást követelt meg a kár okozójától, amely lehetett vagyoni elégtétel is, azonban a mai joggyakorlatban ismert kártérítés alapjai a római jogban jelentek meg először.

2.2. A kártérítési jog kialakulása a római jogban

Az ókori római jogban – a modern kori kártérítés fogalmának megfelelő – kártérítési fogalom szűkebb és tágabb értelemben is meghatározható. Kiterjesztő, illetve funkcionalista értelmezés szerint minden olyan vagyoni reparáció kártérítésnek tekinthető, amely a római jogban kártérítési funkcióval bír. Ezzel szemben a szűkítő értelmezés szerint a kártérítés fogalma csak a károkozásért való felelősséget öleli fel.¹ A mai, polgári jogi értelemben használt kártérítési fogalom rendszeréhez hasonló kártérítési jog egy rendkívül lassú jogfejlődés eredményeként alakult ki a római jogban. A modern korban ismert azon általános tétel, mely szerint aki másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni, az ókori Rómában nem volt ismert.²

Az ókori római jogban kezdetben nem vált el egymástól a polgári jogi értelemben vett károkozás és annak következménye, a kártérítés, valamint a büntetőjogi jellegű károkozási tényállások következményeként alkalmazott pénzbeli magánbüntetések, ún. *poena* jogintézménye. A XII táblás törvényekben már rögzítésre kerültek olyan rendelkezések, melyek szerint különféle károkozási tényállások esetében az elkövető meghatározott pénzüsszeget – *poena* címén – volt köteles fizetni a sértettnek. Ezen cselekmények jelentős része *delictum* volt, az eljárás során a sértett ún. *poenalis actio*val pénzbeli magánbüntetés megfizetését követelhetette az elkövetőtől. A magánbüntetés megfizetése, annak ellenére, hogy kártérítési jelleget is hordozott magában, a római jogban elsődlegesen büntetés volt. Megállapítható, hogy a XII táblás

1 Földi és Hamza, 1996, 416.

2 Földi és Hamza, 1996, 417.

törvényekben rögzített tényállások elsődlegesen tehát delictuális jellegűek voltak, amelyek az okozott kár mértékét meghaladó, tarifális pénzbüntetések megfizetését vonták maguk után.

A károkozó magatartás következményeként a római jogban csak rendkívül hosszú idő után különült el egymástól a kártérítés és a büntetés jogintézménye. A kártérítési jog fejlődésének következő, rendkívül jelentős állomása a Lex Aquilia Kr. e. 286. évben való életbe léptetése volt. A Lex Aquiliát a kártérítés alaptörvényének tartották, I. fejezete az idegen rabszolga és barom megölését, a II. fejezete a hitelezőt megkárosító képviselő felelősségét, míg a III. fejezete az idegen rabszolga vagy barom megsebesítését, az égetéssel, töréssel, zúzással elkövetett dologrongálást szabályozza. Jelentősége abban rejlik, hogy dologrongálás, tényleges testi sérülés okozása esetében előírta, hogy a károkozó, szintén poena jogcímen, fizesse meg megölt idegen rabszolga vagy barom egy évre visszamenő legnagyobb értékét, míg megsebzett rabszolga, barom vagy egyéb megrongált dolog esetén 30 napra visszamenő legmagasabb értékét. A Lex Aquilia az ún. *damnum iniuria datum*, azaz jogellenes károkozás esetében kötelezte a károkozót poena jogcímen a kár megtérítésére. A Lex Aquilia évszázadokon keresztül megőrizte büntetőjogi jellegét, azonban a jogfejlődésnek és kiterjesztő értelmezésének következtében egyre inkább – polgári jogi értelemben vett – kártérítési jelleget öltött, és a szerződésen kívüli, jogellenesen és vétkesen okozott károkért való felelősség, ún. deliktuális felelősség római jogi jogforrásnak tekinthető.³

Kiemelést érdemel, hogy a szerződésből fakadó károkozásért való felelősség, mint a civil jogi értelemben vett kártérítési felelősség első megjelenése és továbbfejlődése a polgári jogi szerződések alkalmazásában figyelhető meg. Elsősorban ún. a *bonae fidei contractusok* esetében jelent meg egyértelműen, hogy az adós mindazt köteles teljesíteni, amit a jóhízeműség megkíván. Adott esetben ez azt jelenti, hogy ha az adós a szerződés teljesítése során kárt okozott, akkor kártérítést volt köteles fizetni.

2.2.1. A bírák kártérítési felelőssége a római jogban

A tisztviselők, ezen belül a bírák által az eljárásuk során okozott károkért való polgári jogi értelemben vett felelősség fogalmát a római jog hosszú ideig nem ismerte.⁴ A bírák közjogi értelemben vett felelősségre vonásával legelőször a XII táblás törvények esetében találkozunk, amely az államot és közrendet veszélyeztető *crimenek* közé sorolta és halállal rendelte büntetni azt a cselekményt, mely során a bíró megvesztegetési pénzt fogadott el. Azonban a klasszikus jogban a büntetőbírák megvesztegetéséért elsődlegesen már pénzbüntetés kiszabására került sor.⁵ A császárkorban jelent meg először a felelősségre vonás azon esete, mely szerint az olyan állami bíróval szemben, aki az eljárási szabályokat megsértve járt el, és ezzel valamelyik félnek kárt okozott – *iudex qui litem suam fecit* –, a károsult fél per indíthatott, akár szándékosan sértette meg a bíró a jogszabályokat, akár pedig hanyagságával, mulasztásával okozott kárt a peres félnek. Ebben az esetben a bíró személyes felelősséggel tartozott az általa okozott kárért.

3 Földi és Hamza, 1996, 568.

4 Földi és Hamza, 1996, 573, 576.

5 Földi és Hamza, 1996, 579.

2.2.2. Összefoglalás

Mindezekre tekintettel megállapítható, hogy a XII táblás törvények a kártérítés azon általános alapelvét, mely szerint aki jogellenesen másnak kárt okoz, köteles megtéríteni, még nem ismerte. A XII. táblás törvények – deliktuális jelleggel – a károkozás esetében pénzbeli kárpótlás mint magánbüntetés alkalmazását írta elő. A mai értelemben vett kártérítés legősibb jogforrása a Lex Aquilia volt, amely ugyan még mindig deliktuális jellegű törvény volt, továbbá nem általános jelleggel, hanem csak meghatározott károkozási tényállások esetében tette kötelezővé a poena megfizetését. Azonban a római jog recepciója során, majd az azt követő évszázadokban egyre inkább kártérítési törvénynek és a deliktuális kárfelelősség előzményének tekintették. A bírák károkozásért való személyes felelősségre vonását csak a császárkorban alkalmazott jogrend tette lehetővé.

2.3. A károkozásért való felelősség szabályainak a fejlődése a feudális jogrendben

2.3.1. A kártérítési felelősség szabályai a kora és virágzó középkorban

A kora középkorban indul meg az a folyamat, amit az utókor a római jog recepciójának nevez, ezen folyamat lényege, hogy a Justinianus törvénykönyveiben, azaz a Corpus Iuris Civilisben kodifikált római jog beépül az európai magánjogokba, elsődlegesen az akkori Európa államainak jogrendjébe.⁶

A római jog, ezen belül a magánjog és a kártérítési jog továbbélésében és annak kiterjesztő értelmezésében a XII. századtól kezdve jelentős szerepet töltött be a glosszátorok, mint például Irnerius és Aso munkássága, akik a római jog értelmezésével és tanításával meghatározó módon hozzájárultak a jogtudomány újjáéledéséhez és fejlődéséhez. A glosszátorok voltak azok, akik a római jog első kodifikált gyűjteményét, a Corpus Iuris Civilis rendelkezéseit a saját értelmezéseikkel, ún. széljegyzetekkel látták el. A glosszátorok a deliktuális kárfelelősség körében a Lex Aquilia óta ismert *damnum iniuria datum* tényállás alatt a *damnum*, azaz kár mint a vagyonban bekövetkezett csökkenés, az *iniuria* mint vétkekesség, és a *datum* mint ok-okozati összefüggés együttes fennállását értették, továbbá a kártérítést az előbbi három tényállási elem megvalósulása esetében tették alkalmazhatóvá. A glosszátorok jogértelmező tevékenységének jelentősége abban rejlik, hogy annak eredményeként a jogtudomány eljutott a büntetőjogtól elkülönülő károkozás miatti általános kártérítési kötelezettség elismeréséig. A glosszátorok által megkezdett munkát és tanításukat a kommentátorok folytatták, akik a mindennapi életben felmerülő jogvitákra kívántak megoldást nyújtani az ókori római jog és az általuk kidolgozott jogesetek együttes alkalmazásával.

2.3.2. A bírók felelősségre vonásának kezdetleges szabályai

Általánosságban elmondható, hogy a feudális jogrendben az általános kártérítési kötelezettség gyakorlati alkalmazása a vagyonban bekövetkező kár esetében, elsődlegesen magánszemélyek közötti károkozás relációjában volt értelmezhető és alkalmazható.

⁶ Gönczi et al., 1997, 118.

A hivatalnokok, tisztségviselők és bírák felelősségének és akár személyes felelősségre vonásának a gondolata nem volt magától értetődő, figyelemmel arra, hogy a hatalom gyakorlása az uralkodó felségjogából eredt. A középkorban uralkodó felfogás szerint a király a saját országának legfőbb, teljhatalmú bírása, az igazságszolgáltatás pedig az uralkodó egyik privilégiuma volt, döntései ezáltal megkérdőjelezhetetlenek voltak. A gyakorlatban azonban már a kora középkortól kezdve az volt a jellemző, hogy a király nem önmaga, hanem tisztviselője vagy általa kiválasztott testület által gyakorolta a bírói hatalmat.

Az európai korai feudális társadalmakra jellemző, hogy a király nevében ítélkező bírák vagy a testületileg eljáró bíróságok által, az eljárásuk során a peres feleknek okozott károkért – amelyek gyakran az eljárás elhúzódásából, a téves jogértelmezésből vagy a tisztességtelen eljárásból fakadtak – nem voltak felelősségre vonhatóak a károsult által sem személyükben, sem testületileg. A károsult akkor sem érvényesíthetett semmilyen kártérítési igényt az ítélkező bíróval szemben, ha nyilvánvaló és egyértelmű volt, hogy az őt ért sérelem a bíró mulasztásából vagy a felrőhatóan károkozó magatartásából fakadt.

A bírói hatalom feletti kontrollra csak elvétve találhatunk példát a középkori jogrendekben, ezek jellegzetesen közjogi intézmények voltak, amelyek elsődlegesen ellenőrzési funkciót tölthettek be, céljuk a bírói önkény és visszaélések visszaszorítása volt, a bíróságokkal és bírókkal szembeni magánjogi értelemben vett felelősségre vonást nem tették lehetővé.⁷ Példaként említhető, hogy a frank királyi bíraskodás működésében sajátos szerepet tölthettek be a *missusok* – missi dominici, az úr küldöttei –, akik a grófsági bíróságokat, illetve az immunitási bíróságokat ellenőrizték, és azt felügyelték, hogy a bíróságok ne lépjék túl az uralkodó által vagy a kapitulárék által nekik biztosított jogköröket.⁸ Ezen jogintézmény továbbélését jól példázza IX. (Szent) Lajos francia király, aki a XIII. században vizsgálókat küldött ki Franciaországban az igazságszolgáltatásban felmerülő panaszok kivizsgálására és azok jelentésére. A helyi bíróságok királyi felügyelete az angol jogrendben is ismert volt, ahol szintén a királyi udvarból kiszálló bírák ellenőrizték a helyi bíróságok jogszerű működését.⁹ A középkori istenítéletek során alkalmazott párbaj intézménye a bírák által is alkalmazható volt, ugyanis a bírónak lehetősége volt arra, hogy az ítélete igazságáért a bíró vagy az a hűbérúr, akinek a bírósága előtt a per folyt, fegyvert ragadjon akkor, ha a vazallusa magasabb hűbérúri fórum előtt őt hamis ítélezéssel vádolta. Az igazságszolgáltatásban szereshető alacsony jövedelem a bírakat korrumpálta, ezért a király a jogszerű igazságszolgáltatás fenntartása érdekében ellenőrzéseket hajtott végre elsődlegesen ellenőrzésre kirendelt tisztviselők által.¹⁰ Az angol jogrendben a királyi tábla – King's Bench – mint a király jelenlétében folyó bíraskodás volt az a jogi fórum, amelynek egyik legfontosabb feladata a királyi tisztviselők felelősségre vonása volt. Míg a német jogrendben az 1495. évben létrehozott Birodalmi Kamarai Törvényszék – Reichskammergericht – hatáskörébe tartoztak azon peres eljárások, amelyeket az alattvalók a birodalmi tisztviselők és

7 Kisteleki Károly et al., 1998, 224.

8 Kisteleki Károly et al., 1998, 226.

9 Kisteleki Károly et al., 1998, 226.

10 Kisteleki Károly et al., 1998, 227.

intézmények ellen indítottak meg, többek között akkor, ha a peres eljárás érdemi döntés nélkül méltánytalanul hosszú ideig elhúzódott.

2.3.3. Összegzés

A fentiekre való tekintettel megállapítható, hogy a deliktuális kárfelelősség szabályait a kora középkorban a gyakorlati életben egyáltalán nem ismerték és nem is alkalmazták. A római jog recepciója ellenére hosszú évszázadokon keresztül a károkozásra mint deliktumra tekintettek, és büntetőjogi szankciókat alkalmaztak a kár bekövetkezése esetében. A kártérítés római jogi joganyagának az értelmezésében, újjáéledésében és terjesztésében meghatározó szerepet játszottak a glosszátorok tanításai, majd a kommentátorok gyakorlatban is jól alkalmazható jogesetei. A glosszátorok és kommentátorok tevékenysége elősegítette a jogtudomány újjáéledését, és hozzájárult annak dinamikus fejlődéséhez.

Megállapítható továbbá, hogy a tisztviselők, ezen belül a bírók sérthetlenséget élveztek a feudális jogrendben, károsult általi felelősségre vonásukra vagy egyáltalán nem, vagy csak rendkívül szűk körben volt lehetőség még nyilvánvaló és bizonyított károkozás esetében is. Az eljáró bírók esetleges önkényes magatartásával vagy kihágásaikkal szemben egyedül az uralkodó által küldött tisztviselők ellenőrzései jelenthettek ellensúlyt. Azonban ezen kontroll eljárások rendszertelensége és a jogsértő magatartások esetében ritkán alkalmazott jogkövetkezmények a már bekövetkezett károkat nem orvosolta, és kellő visszatartó erővel sem bírt.

2.4. A kártérítési felelősség szabályai a polgári korszakban és a modern korban

A jogtudomány fejlődésének következő jelentős állomását jelentette a modern természetjogi jogtudósok elméleti és gyakorlati munkássága. A természetjogi jogászok mind a kontraktuális, mind a deliktuális felelősség szabályainak újragondolásával, újszerű elméletek kimunkálásával hozzájárultak ahhoz, hogy a felelősségtan általános érvényű és alapelvi szintű normái később rögzítésre kerüljenek a XIX. században megalkotott első polgári törvénykönyvekben. A szerződésekből fakadó károkért való felelősség tárgyában alapelméletük az volt, hogy a szerződő fél valamennyi hibás, illetve jogellenes magatartásért kártérítési kötelezettséggel tartozik. Erre való tekintettel elvárható a felektől, hogy már a szerződés megkötésének folyamata során is a lehető legnagyobb gondossággal járjanak el.

A XIX. században Németországban alakult ki jogtörténeti szempontból az egyik legfontosabb, a felelősségtan dogmatikai alapjait lefektető újabb irányzat, a történeti jogi iskola. Az irányzat legjelentősebb képviselői, mint Friedrich Carl von Savigny, Anton Friedrich Justus Thibaut, Edgar von Löhr és Johann Christian Hasse voltak azok, akik a jusztiniánuszi jogon alapuló felelősségelméleteikkel megreformálták a kártérítési jog rendszerét. Dolgozatom témája szempontjából Edgar von Löhr elmélete bír jelentőséggel.¹¹ Löhr az 1806. évben megjelent *Theorie der Culpa* című művében ismerteti a felelősséggel kapcsolatos nézeteit. Álláspontja szerint a szerződésen kívüli felelősségmegállapításnak két alapvető feltétele van, egyrészt a károkozásnak

¹¹ Balázs, 1992, 60.

jogellenesnek kell lennie, másrészt csak az vonható felelősségre, aki a kárt saját cselekményével okozta.¹² Johann Christian Hasse Löhr elméletét továbbgondolva a felelősségre vonás feltételeként a jogelleneségen túl már a felróhatóságot is megköveteli, *Culpa des Römischen Rechts* című művében már egy szubjektív alapokon álló felelősségi rendszert vázolt fel. A fenti jogtudósok deliktuális felelősség rendszerének alapja továbbra is a vétkesség maradt, mértéke a római jogból jól ismert „jó és gondos családapa” mércéje volt.

2.4.1. A bírók kártérítési felelőssége

A jogellenesen okozott károkért való felelősség általános érvényű szabályát mint a modern jogrendszerek felelősségi jogi felfogását legelőször a XIX. században életbe lépett francia Code Civil, majd az osztrák – OPTK – és német – BGB – polgári törvénykönyvek fogalmazták meg. A francia és az osztrák polgári törvénykönyv közös jellemzője, hogy mindkettő rögzíti, hogy a károkért való felelősség vétkességi alapon nyugszik, és a teljes kártérítési kötelezettség a tényleges kár és az elmaradt haszon megtérítésére terjed ki. A német polgári törvénykönyv már külön fejezetben tárgyalta a vétkességi felelősségi eseteket és vétkességtől független felelősségi alakzatokat. Mind a francia, mind az osztrák kódex rögzítette az állami szervek felelősségét arra az esetre, ha harmadik személyekkel szemben fennálló hivatali kötelességük szándékos vagy gondatlan megszegésével kárt okoznak. A kártérítésre kötelezett azonban mindig az eljáró, hivatali kötelességét szándékosan vagy gondatlanul megsértő személy. A károsult a keresetével a kárt ténylegesen okozó állami alkalmazott ellen fordulhat, az állam felelőssége fel sem merül. A törvénykönyvek tehát az államigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősséget individualizálta, az eljáró személy felelősségére korlátozottan határozták meg.

A törvénykönyvek megjelenése előtti évszázadban Európa több államában megjelenik a társadalom részéről az az általános elvárás, hogy a bírók magasan képzett, lehetőleg megfelelő jogtudással rendelkező, tisztességes és fedhetetlen személyek legyenek.¹³ A bírókkal szemben megfogalmazott kritériumok ellenőrzését és a bíróság szervezetrendszerének felülvizsgálatát szolgálta II. (Nagy) Frigyes igazságszolgáltatási reformja, amely során egy általa létrehozott bizottság egyenként megvizsgálta az eljáró bírakat, és a tudás vagy tisztség szempontjából kifogásolhatókat elbocsátotta. II. József osztrák császár igazságszolgáltatási reformjai is egy magasan képzett, pártatlan bírói réteg kialakítását, a bíróságok hatékony és gyors működését szolgálták.

2.4.2. A szerződésen kívüli károkozás szabályai a jelenkorban

Már a XIX. században megjelentek azok az első felelősségtani teóriák, amelyek a vétkességi alapokra épülő felelősségi rendszereket meghaladottnak tekintették, és a felróhatóságtól független, a kor társadalmi és gazdasági elvárásaihoz jobban igazodó kártérítési szabályok megalkotását és alkalmazását tűzték ki célul. A felróhatóságtól független, ún. objektív felelősség lényege, hogy a károkozó akkor is helytállással

¹² Balázs, 1992, 62.

¹³ Kisteleki Károly et al., 1998, 233.

tartozik a károkozásért, ha a kár bekövetkezésében vétkesség nem terhelte. Legelőször az 1838. évi porosz vasúti törvény rögzítette az objektív felelősség elvét, majd a gépjárművek miatti közlekedési balesetek elterjedésével ipari és bányaszerencsétlenségek elszaporodásával egész Európában meghonosodott és törvényi szinten rögzítésre került a felelősség ezen fokozata. A modern kor polgári törvénykönyvei kivétel nélkül tartalmazzák, többek között a veszélyes üzemi felelősség szabályainál, az objektív felelősség elvét.

Dolgozatomnak nem tárgya, de azért szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a XX. század gazdasági és társadalmi változásai két újabb felelősségi fokozat kialakítását eredményezték, a termékfelelősséget és a feltétlen felelősség elvét. Ezen két felelősségi elv az objektív felelősség irányába ható, kimentést csak rendkívül szűk esetekben engedélyező felelősségi fokozatnak minősül.

2.4.3. A bírók kártérítési felelőssége a jelenkorban

Az állami hatalom, ezen belül a bírói hatalom sérthetlenségének a lebontása lassan indult meg, ezen folyamat legelső lépcsője az alapvető emberi jogok, ezen belül az első polgári jogok deklarálása volt. A XX. század folyamán több nemzetközi egyezmény rögzítette a mindenkit megillető alapvető emberi jogokat, köztük olyan jogokat is, amelyek mind a kártalanítást, mind a kártérítést lehetővé tették a bírósági eljárás során bekövetkezett károkozás esetében. Ezen nemzetközi egyezmények kihirdetését követően Európa valamennyi államában törvényi szinten kerültek rögzítésre a bírósági jogkörben való károkozásért való felelősség szabályai.

2.4.4. Összefoglaló

A modern természeti jogi gondolkodók, illetve a XIX. században megjelenő új irányzatok, különösen a történeti jogi iskola képviselőinek elméleti és gyakorlati munkásságának köszönhetően új fejezet nyílt a kártérítési jog történetében. Ezen jogtudósok teóriái ugyan még mindig a római jogból ismert fogalmi rendszeren alapultak, azonban már a modern kor gazdasági, társadalmi kihívásaira és gyakorlati problémáira reflektálva, olyan felelősségi rendszert alkottak meg, amelyek akár a mindennapi életben felmerülő, akár rendhagyó károkozáshoz kapcsolódó jogviták hatékony megoldását eredményezték. Az általuk kidolgozott alapfogalmak és szabályok mind a XIX. századi, mind a jelenkori polgári törvénykönyvek szerves részét képezik, gyakorlati alkalmazásuk megkerülhetetlen. A felelősségtan fejlődésének újabb állomását az objektív felelősség elvének megszületése és az egyre szigorúbb felelősséget eredményező fokozatainak a megjelenése és továbbfejlődése jelentette.

A XVIII–XIX. századi jogtudósok jogfejlesztő értelmezéseinek köszönhetően a XIX. században jelennek meg az első, bírósági jogkörben való károkozásért való felelősség szabályait tartalmazó törvények. Ezen rendelkezések törvénybe foglalása egyrészt a személyi sérthetlenség megdöntésének, az állami immunitás lebontásának az első megnyilvánulásai voltak. Másrészt ezen törvények jelentik azon általános alapelvet, mely szerint aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni, mindenre kiterjedő érvényre juttatását is, amely alól a bíró sem kivétel, és köteles azt tiszteletben tartani. Az alapvető emberi jogok deklarálását és széles körű elterjedését

követően egyenes út vezetett a bírósági eljárások során okozott károk esetében a kártérítés és kártalanítás szabályainak törvényben való rögzítéséhez.¹⁴

2.5. A kártérítési jog megjelenése és fejlődése a feudális magyar jogrendben

Az Európában kialakult korabeli feudális jogrendhez hasonlóan a kártérítés és a büntetőjogi értelemben vett károkozásért való felelősség szintén nem vált el élesen egymástól hazánkban. A középkori Magyarország szokásjoga mind a vétkességen alapuló károkozásra, mind a magán-deliktumok elkövetéséért való felelősségre vonásra vonatkozó szabályokat ismerte és alkalmazta. Általánosan elmondható, hogy a kár fogalmába beletartozott a vagyonban bekövetkező hátrány, a dolog értékcsökkenése, romlása (*damnum emergens*), de akár a joggal várt haszon és gyümölcs elmaradása (*lucrum cessans*) is. A gyakorlatban a károkért való helytállási kötelezettség előfeltétele a kár vétkes okozása volt. Kiemelést érdemel, hogy a szándékos károkozás, rosszhizemű magatartás esetében megállapítható volt a károkozótól megkövetelt előszereteti érték – *pretium affectionis* – az okozott sérelem miatt.

A deliktuális kárfelelősség körében tételes és inkább eseti jellegű szabályok kerültek rögzítésre, mint pl. állatelhajtási keresettel élhet az állat gazdája azzal szemben, aki az állatát behajtotta, vagy szökött jobbágy befogadás esetében a kiesett teljesítmény kötelező megtérítését követelhetette a jobbágy gazdája.

A magán-deliktumok a sértett magánfél által voltak perelhetőek, ami a sértett javára megfizetendő büntetéssel járt. Azonban a károkozó és a sérelmet szenvedő fél egyezsége is köthetett. A kereset jellegzetesen akkuzatórius volt, azaz a vádat a magánfélnek kellett képviselnie. Az ilyen magán-deliktumokat két csoportba sorolták, és nagyobb, illetve kisebb hatalmaskodásokat különböztettek meg. Nagyobb hatalmaskodás volt a betörés nemes házába, jószág elfoglalása, nemes letartóztatása, megsebesítése, megölése, bárók és tisztségviselők elleni erőszak. Amennyiben megállapították az elkövető felelősségét az elkövetett deliktumért, akkor büntetésként főválságra vagy jószágvesztésre kötelezték. A magán-deliktumok körében kisebb hatalmaskodásnak minősült minden erőszak, kivéve a jogos védelem, valamint a jobbágyok letartóztatása, hamis okirat készítése, felhasználása, álnév, álorcásság, vértagadás is. A kisebb deliktumokat vagyoni büntetéssel vagy bírsággal szankcionálták.

2.5.1. A bírói tisztség a kora középkorban

Az államalapítást követő évszázadokban a bírói hatalom magába foglalta az igazságszolgáltatást és közigazgatási jogköröket is, a hatáskörök szétválásának a folyamata csak hosszú évszázadok alatt ment végbe, majd véglegesen az 1869. évi 4. törvénycikk rögzítette a hatalmi ágak elkülönülését. A bírakkal szemben kezdetben magasabb szakmai követelményeket nem támasztottak, az általános jogismeret és helyi szokásjog ismerete elegendő volt. Azonban megkövetelték tőlük az igazságosságot, méltányosságot, elfogulatlanságot, valamint a perelhúzás tilalmát.¹⁵ A perelhúzóadásra vonatkozó első rendelkezést Szent László király III. Dekrétuma rögzíti, amely kimondja, hogy azt a bírót,

¹⁴ Mezey, 2004, 62.

¹⁵ www.1000év.hu (letöltés ideje: 2026. 01. 23.).

aki a perben való ítélethozatalt harminc napnál tovább halogatja, verjék meg. Szintén ezen dekrétum rögzíti azon rendelkezést, mely szerint, ha valaki a bíróról azt állította, hogy az igazságtalanul ítélt, és ezt nem tudja bizonyítani, akkor pénzbüntetést kellett fizetni, azonban ha a bírót marasztalták el, akkor a bírónak a bírságot kétszeresen kellett visszaadnia. Azonban a bíró ítéletéért csak egy évig volt felelősségre vonható. Az egyetemes jogtörténeti rész 2.3.2. pontjában ismertetett jellemzők itt is érvényesek, ezen évszázadokra is jellemző a bírói hatalom immunitása és sérthetetlensége, a kárt okozó bíró károsult általi felelősségre vonására továbbra is rendkívül szűk esetkörben volt lehetséges. A bírói hatalomgyakorlás korlátját továbbra is a királyi tisztviselők által végzett ellenőrzések jelentették.

A bírókkal szemben támasztott kritériumok következő jelentős állomása a Luxemburgi Zsigmond magyar király által kihirdetett 1435. évi I. törvénycikk, amely a bírói eskü kötelező letételét írta elő, melyben a bírák részrehajlásmentes, igazságos törvénykezést fogadtak el.

Werbóczy István 1514-ben terjesztette az Országgyűlés elé a *Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve* című művét, amely a korabeli szokásjogon túl a törvényesékek és bíróságok gyakorlatát is magába foglalta. A Tripartitum királyi pecséttel való ellátása és kihirdetése elmaradt, így az nem emelkedett törvényi rangra. A Tripartitum azért érdemel említést dolgozatomban témája szempontjából, mert a bevezetése és előbeszéde rögzíti a „jó bíró” tulajdonságait. Ez a szokásjoggyűjtemény olyan erkölcsi és szakmai kritériumokat fogalmazott meg a bírókkal szemben, amelyek meglétét nélkülözhetetlennek és kötelezőnek tartották az igazságos és méltányos ítélezéshez.¹⁶ A teljesség igénye nélkül fontosnak tartom kiemelni a 14. Cím 6. §-ában rögzített rendelkezést, mely szerint „*az emberi ítélest pedig négyféle dolog szokta felforgatni. A félelem, mikor valakinek hatalmától tartva a valót megmondani nem merjük. A nyereségvágy, a mikor valakinek lelkét ajándékkal vesztegetjük meg. A gyűlölség, a mikor ellenfelünknek ellenére törünk. A szeretet, a mikor barátunknak vagy rokonunknak szolgálatot tenni igyekszünk. Mindezeket a bírónak magától távol kell tartania és kerülnie.*”

2.5.2. Összefoglaló

A fentiekre figyelemmel megállapítható, hogy a magyar feudális jogrend igazságszolgáltatásának a működése, a károkozásért való felelősség fogalmi rendszere rendkívül sok hasonlóságot mutat a feudális Európában kialakult jogrenddel. Itt sem beszélhetünk még a polgári jogi értelemben vett kárfelelősségről, a károkozásért való felelősségre vonás deliktuális jellegű volt. A kárt okozó bírókkal szemben a károsult igényt nem érvényesíthetett, kizárólag az uralkodó a tisztviselői által gyakorolhatott kontrollt a bírók felett.

2.5.3. A kártérítési felelősség a liberálkapitalizmusban

Magyarországon a szerződésszegéssel okozott károkért és a szerződésen kívüli károkozásért való felelősség szabályainak az elkülönülése csak a XIX. században fejlődik be. A felelősségre vonás alapvető feltétele volt a jogellenes magatartás, továbbá a

16 www.1000év.hu (letöltés ideje: 2026. 01. 23.).

bírói gyakorlat már különbséget tett a *dolus*, azaz szándékos magatartás és a *culpa*, azaz vétkesség között. A XIX. és XX. században több jogtudós is önálló felelősségelméleteket dolgozott ki, amelyek meghatározóak voltak a magyar felelősségtan fejlődésében. Ezen jogi gondolkodók által kidolgozott elméletek részletes ismertetésére dolgozatomban nincs lehetőség, ezért csak az elméletek legfontosabb elemeit kívánom felvázolni.¹⁷ Grosschmid Béni felelősségelméletében indokolatlannak találta a szerződésből fakadó károkozás és a szerződésen kívüli károkozásért való felelősség megkülönböztetését, álláspontja szerint mindkét tényállás végeredményét tekintve kártérítési kötelmet kellett volna keletkeztetnie. Kifejti továbbá, hogy a károkozó magatartás egyaránt vezethet büntetőjogi, polgári jogi és fegyelmi felelősséghez. A polgári jogi felelősség megállapításához megköveteli a vétkesség fennállását, azonban értekezése már előrevetíti az objektív felelősség fogalmát. Szladits Károly életművében mind a kontraktuális, mind a deliktuális kárfelelősség tárgyában maradandót alkotott. A deliktuális kárfelelősség eseteiben szintén vétkesség fennállása esetében találta megállapíthatónak a felelősségét, véleménye szerint a vétkes károkozás ténye már kimeríti a jogellenes magatartás fogalmát, a jogellenesen okozott kárt pedig köteles a károkozó megtéríteni. Marton Géza *A polgári jogi felelősség* című munkájában azonban már bírálta a római jogi hagyományokon nyugvó vétkességi felelősségi rendszert. Véleménye szerint a modern jogtudomány által alkalmazott római jogi fogalmak idejétmúltak, és nem állnak összhangban a jelenkor megváltozott gazdasági és társadalmi körülményeivel. A vétkességi alapú felelősségrendszerekkel szemben a legjelentősebb kifogása a vétkesség bizonyíthatósága volt. Elméletében kifejtette, hogy a károkozó vétkessége vagy vétlensége az esetek jelentős részében nem bizonyítható kétséget kizáróan, így megalapozott érdemi döntés nem hozható. Erre való tekintettel egy objektív, egységes felelősségi rendszert dolgozott ki.

És végül, de nem utolsósorban Eörsi Gyula elméletét kívánom röviden bemutatni. Elméletében egyesíti a korábban ismertetett szubjektív és objektív felelősségi elméleteket, álláspontja szerint a szubjektív és objektív felelősség nem két elkülönült felelősségi alakzat, hanem a felelősségi skála két, egymást követő fokozata, a felróhatóságon alapuló felelősség a *vis maiorig* terjedhet ki. Eörsi Gyula munkájának eredményeként került be az 1959. évi IV. törvénybe, azaz a korábbi polgári törvénykönyvbe a felróhatóság követelménye, mint a kártérítési felelősség megállapításának az előfeltétele.

2.5.4. A bírói bírósági jogkörben okozott károkért való felelőssége a XIX. században

Magyarországon megkétszerezve, csak a XIX. század második felében jelentek meg az első olyan írott jogi normák, amelyek a közhivatalnokok felelősségre vonásának szabályait tartalmazták. Ennek oka abban keresendő, hogy a polgári forradalmat követő jogalkotás terén egyre inkább teret hódít a közhivatalnokok által okozott károkért való felelősségvállalásnak a gondolata, és megjelenik a társadalom részéről az az igény, hogy az állam vállaljon felelősséget az alkalmazottak által okozott károkért.

A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. törvénycikk rögzítette először a bírók és igazságügyi alkalmazottak által az eljárásuk során okozott

¹⁷ Zoványi, 2012, 69–85.

károkért való felelősség szabályait.¹⁸ A hivatkozott törvény 1. §-a már rögzítette, hogy *„a bírák és bírósági hivatalnokok, hivatali kötelességüknek szándékosan vagy vétkes gondatlanságból elkövetett megszegéseért felelősséggel tartoznak. Felelősséggel tartoznak a bírák és bírói hivatalnokok azon károkért is, melyeket hivatali kötelességök megsértésével okoztak.”* Témánk szempontjából a törvény VI. fejezete bír relevanciával, mert az itt rögzített rendelkezések már lehetővé tették egyrészt a kárt okozó bíró vagyoni felelősségének a megállapítását és a teljes kár megtérítésére kötelezését mind a szándékosan, mind a gondatlanságból elkövetett károkért, másrészt a törvény lehetőséget biztosított az állammal szembeni kártérítési igény előterjesztésére is. Már itt előfeltétele volt a kártérítési igény előterjesztésének a rendes jogorvoslat kimerítése és a keresetességi jog fegyelmi bíróság általi megállapítása. A törvény jelentősége leginkább abban ragadható meg, hogy az állam sérthetlenségének az elvét áttörve lehetővé tette a bizonyíthatóan kárt okozó bírák és bírósági alkalmazottak személyes felelősségre vonását mind a fegyelmi eljárás, mind a kártérítési peres eljárások keretén belül. Ezen jogtörténeti jelentőségű rendelkezés rögzítése az ezt követően megalkotott polgári törvénykönyvek deliktuális kárfelelősségi fejezeteinek elmaradhatatlan és sarkalatos részét képezte. A bírák felelősségre vonásának a lehetőségeit leszűkítette az 1936. évi III. tc. 5. §-a, mivel a súlyosan gondatlan, illetve a szándékos hivatali kötelességszegést jelölte meg bírói felelősséget megalapozó feltételként.

2.5.5. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény

A jelenleg hatályos polgárjogi törvénykönyvet megelőző polgári jogi kódex részletes szabályokat tartalmazott mind a kontraktuális, mind a deliktuális felelősségre vonatkozóan. Ezen rendelkezések alkalmazási körét a joggyakorlat folyamatosan tágította, értelmezésük és alkalmazásuk során számos olyan bírói döntés, jogi iránymutatás született, amely lehetővé tette akár a gyakorlati, a mindennapi életben felmerülő jogvitákat, akár a rendhagyó, elméletibb megközelítést igénylő jogkérdések megfelelő rendezését. Figyelemmel arra, hogy dolgozatom tárgya a hatályos jogszabályok és bírósági gyakorlat ismertetése, ezért erre való tekintettel és a dolgozat behatárolt terjedelmére való figyelemmel csak a legfontosabb ismérveit kívánom ismertetni a korábbi törvénykönyv bírósági kárfelelősségre vonatkozó rendelkezéseit és bírósági gyakorlatát.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény II. Címe tartalmazta a felelősséget a szerződésen kívül okozott károkért és a jogalap nélküli gazdagodásért, ezen belül a XXIX. Fejezet a kártérítés általános szabályait, míg a XXX. Fejezet a felelősség egyes eseteit rögzítette. A törvénykönyv 348. § (1) bekezdése az alkalmazott kárfelelősségére vonatkozó szabályokat tartalmazta, a 349. § (1) bekezdése az államigazgatási jogkörben okozott károkért való felelősség szabályait, míg a (3) bekezdés a bírósági és ügyészségi jogkörben okozott kárért való felelősségre vonatkozó utaló szabályt rögzítette. A bírák kárfelelősségére vonatkozó (3) bekezdésben rögzített szabály az alkalmazott károkozásáért fennálló felelősségi szabályaira utal.

¹⁸ www.1000év (letöltés ideje: 2026. 01. 23.).

A régi Ptk. a bírák személyes felelősségre vonását nem tette lehetővé az általuk okozott károkért.¹⁹ A bírák szolgálati jogviszonyának fennállása alatt, az eljárásuk során okozott károkért a Ptk. minden esetben a munkáltatónak minősülő és polgári jogi jogképességgel rendelkező szervezet jelölte meg a felelősség alanyaként. Erre való figyelemmel nem érvényesíthető a kártérítési igény közvetlenül sem az állammal szemben, sem a közvetlen károkozó alkalmazottal szemben. A bírók és bírósági alkalmazottak által okozott károk esetében a helyi és munkaügyi bíróság nem rendelkezik jogi személyiséggel, munkáltatónak sem minősülnek, így ők nem voltak perelhetőek, azonban kiemelt érdemmel, hogy a közjegyzők és önálló bírósági végrehajtók már saját személyükben voltak felelősségre vonhatóak. További fontos szabály volt, hogy a kártérítési per megindításának az előfeltétele volt a rendes jogorvoslati jog kimerítése.²⁰ A kártérítési perekben a bíróságnak a felróhatóság kérdését mindig a Ptk. 339. § (1) bekezdésével összhangban kellett megvizsgálnia és megállapítania. Erre való tekintettel nem volt felróható a károkozás, ha az alkalmazott úgy járt el, ahogy adott helyzetben elvárható volt. Erre való figyelemmel pusztán az a tény, hogy az alkalmazottak vagy jogalkalmazók egy jogszabályt helytelenül vagy tévesen alkalmaztak, önmagában nem volt elég a kártérítési igény megállapításához. A kártérítés megállapításához szükség volt egy olyan többlet tényállási elemre, amely a jogszabályok téves értelmezésén vagy alkalmazásán túl a gondosság követelményének a sérelmét is megvalósította. Mindezekre tekintettel kialakult egy olyan, máig töretlen bírósági gyakorlat, amely a jogalkalmazó szerv felelősségét csak kirívóan súlyos jogalkalmazási és jogértelmezési tévedés esetében állapítja meg. Kimentésre okot adó és a felróhatóság körén kívül eső körülményként jelölte meg több bírósági döntés azt az okot, ha az ügyben megállapított tényállás az alkalmazandó jogszabályok többféle értelmezését veti fel. Azonban ha a jogalkalmazó szerv a jogszabály egyértelmű, több értelmezés lehetőségét kizáró rendelkezést hagy figyelmen kívül, az már nem szolgálhat kimentési okként a tévedés alól. Általában szintén nem lehetett megállapítani az eljáró bíró felelősségét, ha a jogszabály által engedélyezett mérlegelési jogkörben hozta meg a határozatát.

A régi Ptk. által kialakított joggyakorlat szerint az exculpációs bizonyítás keretén belül a károkozó hatóságra hárult annak bizonyítása, hogy a károkozó magatartása körében úgy járt el, ahogy az elvárható volt, és magatartása jogszabályi vagy gondossági mércét nem sért. A felróhatóság hiánya miatti mentesülésre csak akkor kerülhetett sor, ha azt eredményesen bizonyították. A károsultnak kellett bizonyítani az eljáró bíró jogellenes magatartását, a kárt, és a kettő közötti okozati összefüggést.

A kialakított bírói gyakorlat szerint a jogerős bírósági ítélet tartama még nyilvánvaló és kirívó jogértelmezési és jogalkalmazási hiba esetében sem alapozta meg a bíróság kártérítési felelősségét. Ennek oka abban jelölhető meg, hogy a kártérítési perben eljáró bíróság nem bírálhatja felül a más ügyben hozott és kifogásolt ítéletet, így azt sem állapíthatja meg, hogy az téves-e vagy sem. A jogerős bírósági döntés mindenkire, tehát az ügyben érintett magánszemélyekre, állami szervekre, így a kártérítési kérelmet elbíráló bíróságra is kötelező. Ezt a gyakorlatot több oldalról támadták, mert az

¹⁹ Csécsy et al., 2010, 260.

²⁰ Csécsy et al., 2010, 263.

esetleges téves bírói döntés ellenére is a kártérítési keresetek elutasításához vezetett, és ezáltal a bíróságok sérthetetlensége felé hatott.

3. Befejezés

A károkozásért való deliktuális felelősségtől a magánjogi jellegű általános kárfelelősségi alakzat kialakulásáig és elismeréséig rendkívül hosszú időnek kellett eltelnie. A deliktuális kártérítés gyökerei az ókori római jogig nyúlnak vissza, a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség kezdetleges szabályai már ekkor megfogalmazásra kerültek. Azonban a római jog rendkívül terjedelmes joganyaga a középkor viharos évszázadaiban feledésbe merültek, alkalmazásuk visszaszorult és leegyszerűsödött, azonban nem veszett el teljesen. A római jog továbbélését a glosszátorok és kommentátorok munkája biztosította, akik tanításukkal és jogértelmező tevékenységükkel hozzájárultak a római jog életben tartásához. A jogtudomány újjáéledése, ezen belül a kártérítési jog alaptételeinek és fogalmi elemeinek az újragondolása és megfogalmazása a modern kori természet jogi gondolkodók elméleti munkásságának köszönhető. Ezen jogtudósok, majd a XIX. századi jogelméleti iskolák képviselői voltak azok, akik a kontraktuális és deliktuális kárfelelősség különválasztásával, majd a megváltozott gazdasági és társadalmi elvárásoknak megfelelő felelősségi alakzatok kimunkálásával megreformálták a kártérítési jog szabályrendszerét. A magyar jogrend, ezen belül a kártérítési jog fejlődése a nemzetközi jogrendhez azonos módon zajlott le, a magyar jogtudósok az általuk kidolgozott tézisekkel szintén hozzájárultak a kártérítési jog fejlődéséhez.

Mind a közhivatalnokok, mind a bírák által az eljárásuk során okozott károkért való felelősségre vonás ismeretlen fogalom volt Európa államainak jogrendjében. Ugyan az ókori Róma császárkori jogrendje ismerte és alkalmazta a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősségre vonás intézményét, azonban ezen felelősségre vonási alakzat szintén a feledés homályába merült a későbbi évszázadokban. A középkorra jellemző, hogy a király nevében ítélkező bírák sérthetetlenek voltak, téves, sok esetben méltánytalan és tisztességtelen jogalkalmazásuk miatt felelősségre vonásukra nem volt lehetőség. A bírói hatalom egyetlen korlátjának a királyi tisztviselők ellenőrző eljárásai bizonyultak, azonban ezek sem bírtak minden esetben kellő visszatartó erővel. A bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség elvének kimondására legelőször a XIX. századi polgári törvénykönyvekben, Magyarországon az 1871. évi VIII. törvényekben került sor. Azonban az alapvető emberi jogok, majd azon belül a polgári és politikai jogok XX. századi nemzetközi egyezményeiben való egyértelmű rögzítésével teret hódított a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség elve.

Mint láthattuk, a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség szabályai az elmúlt évszázadokban módosultak, egymást váltották a személyi és szervezeti felelősségre vonás alakzatai, majd érték el a XX. században ismert formáját, a károkozásért való szervezeti felelősségvállalást. Azonban megállapíthatjuk, hogy a bírósági

eljárásban bekövetkezett károkozásért a bíróság helytállási kötelezettsége más közhatalmat gyakorló állami szervezettel együtt kialakult, a bíróság sérthetetlenségének elve megszűnt.

Irodalomjegyzék

- Földi, A. és Hamza, G. (1996) *A római jog története és intélcúciói*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Gönczi, K., Horváth, P., Révész, T., Stipta, I. és Zlinszky, J. (1997) *Egyetemes jogtörténet*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kisteleki, K., Lővétei, I., Nagyné Szegvári, K., Rácz, L., Schwaitzer, G., Tóth, Á. (1998) *Egyetemes állam- és jogtörténet. Ókor – feudális kor*. Budapest: HVG-Orac Kiadó.
- Balázs, T. (1992) 'A felelősség intézménye a pandektisztikában', *Jogtörténeti Szemle*, 1992/5, 55–65.
- Mezey, B. (2004) *Magyar jogtörténet*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Zoványi, N. (2012) 'A felelősség intézményének alakulása a kezdetektől a XX. század végéig', *Debreceni Jogi Műhely*, 9/3, 69–85.
- Csécsey, A., Fézer, T., Havasi, P., Varga, N. és Tóth, E. T. (2010): *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest: Complex Kiadó.

SZABÓ ERZSÉBET-ZSÓFIA

A totalitárius diktatúra döntéshozatali mechanizmusainak megjelenítése Nagy Albert *Szavazás* című festményén

The Depiction of Decision-Making Mechanisms in a Totalitarian Dictatorship in Albert Nagy's Painting *Szavazás* [Voting]

Abstract: This study examines the complex relationship between law and art in the context of 20th-century totalitarian dictatorship in Romania, through an analysis of Albert Nagy's painting, *Szavazás* [Voting] (1962). The aim of the research is to explore how the legal and constitutional framework of a totalitarian state and its democratic appearance are represented in the symbolic language of a visual work of art. It provides a detailed analysis of the electoral and institutional provisions of the Romanian constitutions of 1948 and 1952, as well as the actual functioning of the People's Councils, highlighting the contradictions between the declared rights and the mechanisms of coercion in practice. The study interprets the iconographic and numerical symbolism of the painting by presenting the visual metaphors that can be found in it.

Keywords: totalitarian dictatorship, Albert Nagy, power, voting

Összefoglaló: A tanulmány a jog és a művészet összetett kapcsolatát vizsgálja a XX. századi romániai szocialista diktatúra kontextusában, Nagy Albert *Szavazás* (1962) című festményének elemzésén keresztül. A kutatás célja annak feltárása, miként jelenik meg a totalitárius állam jogi-alkotmányos keretrendszere és annak demokratikus látszata egy vizuális műalkotás szimbolikus nyelvén. Részletesen elemzi az 1948-as és 1952-es román Alkotmány választójogi és intézményi rendelkezéseit, valamint a Néptanácsok tényleges működését, rávilágítva a deklarált jogok és a gyakorlati kényszermechanizmusok közötti ellentmondásokra. A festmény ikonográfiai és számszimbolikai elemeinek értelmezését olvashatjuk a tanulmányban, a fellelhető vizuális metaforák megjelenítése által.

Kulcsszavak: totalitárius diktatúra, Nagy Albert, hatalom, szavazás

A jog és a művészet viszonya évszázadok óta összetett és sokrétű interakciót mutat, amely egyszerre érinti az alkotói szabadságot, a társadalmi normákat és a kulturális örökség védelmét. A jogi keretek meghatározzák az alkotások létrehozásának, terjesztésének és védelmének feltételeit, miközben a művészet gyakran kritikai, szimbolikus vagy provokatív módon reflektál ezekre a normákra.

Nagy Albert *Szavazás* című festménye¹

Különösen hangsúlyossá válik ez a viszony totalitárius rendszerekben, például a romániai diktatúrák időszakában, ahol a jogi és politikai kontroll szoros keretek közé szorította az alkotói szabadságot, cenzúrával és ideológiai nyomással szabályozva a kulturális produkciót. A szellemi tulajdon védelmétől a cenzúráig, a szerzői jogi szabályozásoktól a műtárgyak tulajdonjogáig terjedő kérdések révén a jog meghatározta, hogy a művészet miként tudott létezni, reagálni és közvetíteni az egyéni és kollektív tapasztalatokat. Jelen tanulmány célja, hogy feltárja a kapcsolatot a XX. századi totalitárius diktatúra, a szocialista ideológia és Nagy Albert *Szavazás* című festménye között, ezzel lehetővé téve a festmény üzenetének és jogi kontextusának mélyebb megértését.

Nagy Albert 1902-ben született Tordán, nem messze Kolozsvártól. Sorsa szorosan összefonódott a régió XX. századi politikai változásaival: a Monarchia felbomlása után

¹ A *Szavazás* című festmény a Kolozsvári Nemzeti Múzeum tulajdonában található, a fényképek a festményről a múzeum engedélyével készültek. Ezúton is hálás köszönet a múzeum együttműködéséért.

Romániához került, majd a második világháború idején rövid időre ismét Magyarországhoz csatolták, végül 1945-től újra román fennhatóság alá került. Ezek a viharos változások meghatározták identitását és művészi útját egyaránt. Gyermekkorát beárnyékolta édesanyja halála, tízévesen Kolozsvárra költözött rokonaihoz, ahol az Unitárius Kollégiumban tanult. Bár családja a műszaki pálya felé irányította, rövid ideig tartó budapesti mérnöki tanulmányai után, 1922-ben beiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára, Rudnay Gyula osztályába.² Levelében azt írja rokonának, hogy elhatározta, márpedig ő festő lesz, de ne gondolják róla, hogy megijedt a mérnökségtől, hiszen eddig jókedvvel tanult, és mindig kiemelkedő mértani rajzokat készített, csupán sokkal jobban lelkesítette az a sok gyönyörű művészeti alkotás, amelyeket látott. Mindazonáltal a halála után megjelent *Rózsikaédes!* című művében már kétségbe vonta saját alkotói identitását, s önmagával kapcsolatban korábbi magabiztossága is jelentősen megfogyatkozott.³ Meggyőződése szerint azonban az igazi mesterségbeli tudást Olaszországban szerezheti meg, ezért 1926-ban Rómába költözött.

Művészi pályafutása nehézségek között indult, amelyeket tartós nélkülözés kísért. Ennek következtében egészségi állapota súlyosan megromlott: mellhártyagyulladás alakult ki nála, amely gennyes formát öltött, emiatt pedig sebészi beavatkozásra volt szükség. A műtét során a mellkasfalat előlről és hátulról is megnyitották. Ennek következtében a festő fogadalmat tett, hogy műtéti hegei miatt soha többé nem fürdik nyilvános helyeken, és nem vesz részt strandéletben, ezt később László Gyula újságíró is megerősíti.⁴ A beavatkozást követően kilenc hónapot töltött kórházi ápolásban. Ez alatt a hosszú gyógyulási időszak alatt a nővérek hatására csaknem áttért a katolikus hitre, noha származása révén – tordai gyökereinek megfelelően – unitárius vallású volt, ez a műtét nem befolyásolta a festészetét, nem kapcsolható össze festményeivel.

A lábadozást követően újabb megbízások találták meg, és 1930 tavaszán már a hazai sajtó is beszámolt róla, hogy az olasz lapok – köztük az *Il Popolo d'Italia* és az *Il Meridiano* – elismeréssel írtak a fiatal kolozsvári szobrászról, Nagy Albertről, aki Mussolini mellszobrának megalkotásával vált ismertté. Rómában ekkor mindössze négy éve folytatott tanulmányokat, amikor Giulio Salvucci, a Buenos Aires-i *L'Agenzia Turistica Italiana* igazgatója felkérte a bronzszobor elkészítésére. A megbízásnak kiválóan eleget tett, alkotása nagy visszhangot keltett, és rövid időn belül ismertté tette nevét a római közéletben és a sajtóban. A siker eredményeként Salvucci Buenos Airesbe is meghívta, ahol újabb nemzetközi lehetőségek nyíltak meg előtte.⁵

Bár ezek a művek politikai kontextusban születtek, számára elsősorban anyagi túlélését biztosítottak. Az 1930-as évek elején rendszeresen állított ki Rómában, és 1934-es Palazzo Doria-beli tárlata ötven (egy-egy források szerint csak harmincnégy) alkotásával széles körű elismerést hozott számára.⁶ A korabeli kritika spirituális látásmódját, visszafogott, de árnyalatokban gazdag színhasználatát és a fény-árnyék hatások mesteri alkalmazását emelte ki.

2 Quadro Gallery.

3 Nagy, 1974, 7.

4 László, 1972, 1381.

5 Keleti Újság, 1930, 9.

6 Veress, 2024, 38.

1928-ban Nagy Albert megismerkedett Eduardo Paolilloval és feleségével, akik a római felső középosztály tipikus jólétét testesítették meg: tengerparti és hegyvidéki nyaralóval, gépkocsikkal, kilencszobás lakosztállyal és inassal. A család hároméves kisfiújának portréját vállalta el, s bár kezdetben, amint a fenti részben kifejtésre került, szerény, anyagi körülmények között, az Üdvhadsereg szállásán élt, és tordai családi házára második kölcsönt vett fel, hogy a festéshez szükséges eszközöket beszerezze, munkája váratlan sikert aratott. A gyermeket ábrázoló festmény a római sajtóban is megjelent, s a kialakított honorárium kétszeresét fizették ki érte, amelyből fél évig meg tudott élni.⁷

A kedvező fogadtatás után a család kérésére megmintázta az apa szoborportréját is, amelyet bronzba öntöttek és márvány posztamensre helyeztek. Festői ars poeticáját ekkoriban Rudnay Gyula tanítványaként fogalmazta meg: bár tisztelte mesterét, elhatárolódott attól a szemlélettől, amely szerinte túlságosan a múzeumi, reneszánsz hagyományok tónusközpontú világához kötődött. Nagy inkább a XX. századi kompozíciós szabadságban és a friss, színes festésben látta a jövőt. E korszak egyik jelentős alkotása volt a *Csodálatos élet* (1929–1930), amely valószínűleg Szabó Dezső azonos című regényének⁸ hatása alatt született. Bár a gyermekportré sikerét nem tudta megisméltelni édesanyja monumentális, kétméteres vásznon készült arcképével – a kép merevvé vált, s a betegsége miatt elvesztette frissességét –, mindez hozzájárult ahhoz, hogy a portré műfajától később elforduljon, kivételt csupán ritka esetekben tett.⁹

Bár Rómában sikereket aratott, 1937-ben hazatért Budapestre, majd 1941-ben Kolozsváron telepedett le. A háború utáni években rendszeresen szerepelt kiállításokon, többek között Budapesten is. A kommunista hatalomátvételt követően azonban művészetét „formalizmus” vádjával háttérbe szorították, kiállításokról a képeit kizsúrták, és éveken át mellőzték. Megélhetését gyermekjátékok készítésével biztosította, míg 1953-ban rokkantsági nyugdíjat nem kapott a Képzőművészeti Alaptól, habár anyagi helyzete így is nehéz volt.¹⁰ Bár sok igazságtalanságot szenvedett el életében, és művei a kritikusi félremagyarázás áldozatai voltak, ritka egyéniség, aki mindezek ellenére kiváló alkotó volt.

Írásaiban kettősség figyelhető meg: a nyilvánosság előtt hangsúlyozta az alkotás szerepét a szocializmus építésében, ugyanakkor magánleveleiben a művészi szabadság fontosságát hirdette, tiltakozott a cenzúra és a bürokratikus ellenőrzés ellen. Tanítványai és fiatal erdélyi művészek, köztük Jakobovits Miklós, mesterként tekintettek rá, különösen emberi tartása és műtermének inspiráló légköre miatt.¹¹ Az 1960-as évektől ismét előtérbe került: 1963-ban Bukarestben rendezett önálló kiállítást,

7 László, 1972, 1372.

8 Szabó Dezső *Csodálatos élet* című regénye a fejlődésregény műfajába sorolható, és a főhős – akit a kritikai recepció gyakran az író alteregójaként értelmez – élettörténetét követi. A cselekmény központi indítéka egy, a főhős által gyilkosságnak vélt tett miatti menekülés, amely elindítja a történet narratív folyamatát. A művet az irodalomtörténet az író életművének dinamikus, sodró lendületű darabjaként értékeli, amelyben a főhős életének nehéz periódusai és fejlődése részletesen ábrázolódnak.

9 László, 1972, 1373.

10 Veress, 2024, 41.

11 Borghida, 1979, 792–795.

majd művei a Szovjetunióban, Kínában, Koreában és Mongóliában is bemutatásra kerültek. 1968-ban Kolozsváron retrospektív tárlatot rendeztek számára, amely pozitív kritikai visszhangot kapott.¹² A bukaresti önálló kiállítás idején már 61 éves volt a festő, és mondhatni alig ismerték, viszont a szerény és tapintatos személyisége a Képzőművészeti Alapítvány vezetőségét teljesen meghatotta és magával ragadta a művész festészetének egyedi világa, így aztán már nem volt meglepő, hogy a bukaresti kiállítás elsöprő sikereket aratott.

Nagy Albert 1970 februárjában hunyt el. Életének több mint három évtizedét totalitárius rendszerek között élte le – Mussolini Olaszországában és a szovjet típusú diktatúrában Romániában. Mindezek ellenére festészetében mindvégig az emberi lét szellemi dimenzióit, a fény és árnyék metaforikus játékát, valamint a humánus kitartó jelenlétét kereste és fejezte ki. Pályája jól példázza, miként próbált egy erdélyi magyar művész érvényesülni a XX. század politikai nyomásai között.¹³ Nagy Albert festői életműve két jól elkülöníthető korszakra bontható. Az első periódust 11 éves olaszországi munkássága, majd az azt követő négyéves budapesti tevékenysége jellemzi. A második korszak 1941-ben kezdődik, amikor a művész, immár negyvenévesen, visszatért Kolozsvárra; ezt az időszakot maga Nagy Albert tartotta életműve legjelentősebb szakaszának. Azonban itt válik látványossá, ahogy a fénnel játszik, aszketikus módon viszonyul a formai világhoz, expresszionista énjét megmutatva, túl a korszak divatján, túl iskolán és irányzaton, végig önmaga maradt.

A *Szavazás* címet viselő kép egy olyan olajfestmény, amely 1962-ben készült, egy egyszerű kézfelemeléses szavazást/választást ábrázol, első pillantásra azt a benyomást keltve, mintha egy hétköznapi kérdés megvitatásában konszenzusos döntés születne, amikor az állampolgárok élnek az 1948-as román Alkotmány által biztosított szavazati jogukkal. Az Alkotmány 3. cikke kimondta: „A Román Népköztársaságban az egész államhatalom a néptől ered és a népé. A nép a hatalmát képviselői szervek útján gyakorolja, amelyeket általános, egyenlő, közvetlen és titkos választással döntenek el.”¹⁴ Aztán később az 1952-es Alkotmány 4. cikke fogalmazza meg azt, ami akár az alapját is adhatja a festménynek: „A Román Népköztársaságban a hatalom a városok és falvak dolgozó népéhez tartozik, amely azt a Nagy Nemzetgyűlésen és a Néptanácsokon keresztül gyakorolja. A Néptanácsok képezik a Román Népköztársaság politikai alapját.”¹⁵ Az 1952-es román Alkotmány a kommunista ideológia szellemében, a párt iránymutatásai alapján készült, és a hatalmat formálisan a városok és falvak dolgozó népéhez rendelte, amely azt a Nagy Nemzetgyűlésen és a Néptanácsokon keresztül gyakorolja. Valójában azonban ez a megfogalmazás a párt által irányított tanácsrendszeren keresztül a központosított hatalom jogi legitimációját szolgálta, miközben az állampolgári jogokat és kötelességeket döntően a gazdasági termelésben való részvételhez kötötte, ezáltal a társadalom tagjainak értékét és

12 Quadro Gallery.

13 Székely, 2013.

14 „În Republica Populară Română întreaga putere de stat emană de la popor și aparține poporului. Poporul își exercită puterea prin organe reprezentative, alese prin vot universal, egal, direct și secret.”

15 „În Republica Populară Română întreaga puterea aparține oamenilor muncii de la orașe și sate, care o exercită prin Marea Adunare Națională și Sfaturile Populare. Sfaturile Populare constituie baza politică a Republicii Populare Române.”

jogállását a munkához való viszonyuk alapján határozta meg. Az 1952. évi Alkotmány a kommunista ideológia alapján, a párt iránymutatásai szerint készült. Preambuluma és első fejezete az osztályszemlélet mellett a román nép szuverenitását, függetlenségét, biztonságát és békéjét emelte ki. Az állampolgári jogokat és kötelességeket döntően a gazdasági termelésben való részvételhez kötötte.¹⁶ Az 1952-es Alkotmány megerősítette és továbbfejlesztette az 1948. évi rendelkezéseket: véglegesen felszámolta a magántulajdon még megmaradt korlátait a fő termelőeszközök államosításával, és jogi formába öntötte a politikai pluralizmus megszüntetését azáltal, hogy az egyetlen párt, a Román Munkáspárt vezető szerepét deklarálta, ezzel a szocialista állam és társadalom ideológiai és hatalmi egységét kívánta biztosítani.¹⁷ Az alkotmányos alapállás egyértelműen rögzítette, hogy a nem proletár társadalmi rétegek számára a munkásosztály, illetve annak pártja által megvalósított proletárdiktatúrával való azonosulás kötelező érvényű. Ennek hiánya politikai és társadalmi kirekesztéshez, sőt kizsákmányolóként való kategorizálásuk esetén akár egzisztenciális megsemmisítésükhöz is vezethetett.¹⁸ Ugyanakkor azok a társadalmi rétegek, amelyek elfogadták és aktívan támogatták a kapitalizmus elleni harcot, a rendszer legitimációs diskurzusa szerint a szocialista társadalom építésének „haladó erejeként”¹⁹ jelentek meg, s ezáltal, legalábbis az ideológiai narratíva szintjén, a jólét, a társadalmi felemelkedés és a politikai megbecsülés lehetőségéhez juthattak, ami a rezsím önigazolásának és társadalmi támogatottságának egyik kulcselemévé vált. Az államigazgatás legalacsonyabb szintjén a Néptanácsok álltak, az 1952-es Alkotmány mégis látszólag nagy szerepet biztosított nekik: „54. cikk. – A Néptanácsok megszervezik a dolgozó nép aktív részvételét az állami és közéleti ügyek irányításában, valamint a szocializmus építésének folyamatában.”²⁰ 55. cikk. – A Néptanácsok határozatokat hoznak és rendelkezéseket adnak ki a Román Népköztársaság törvényei által biztosított jogkörük keretei között.²¹ 56. cikk. – A Néptanácsok végrehajtó és rendelkezési szervei a régiós, járási, városi és községi szinten működő Végrehajtó Bizottságok, amelyeket a Néptanácsok képviselői választanak. E bizottságok elnökökből, titkárból és tagokból állnak.”²² A néptanácsok esetében, a törvényhozás működéséhez hasonlóan, a választások formális jellege, a demokratikus centralizmus és a párt politikai irányelveinek érvényesítése miatt a párthoz lojális tisztségviselők kerültek pozícióba. Az önkormányzati jogok és a helyi döntéshozatal lehetőségei is csak a pártérdekek és iránymutatások keretei között érvényesülhettek. A jogszabályt ezt nyíltan rögzítette, amikor a néptanácsok feladatává tette, hogy a jogszabályok mellett a párthatározatokat minden állampolgár számára ismertté tegyék és azok betartását biztosítsák. Ennek

16 Fazakas, 2024, 127.

17 Ionescu, 1970, 376.

18 Szentpéteri, 1952, 609.

19 Ioniță, 8.

20 „Sfaturile Populare organizează participarea activă a oamenilor muncii la conducerea treburilor de stat și obștești și la opera de construire a socialismului.”

21 „Sfaturile Populare iau hotărâri și dau dispoziții în limitele drepturilor ce le sunt acordate prin legile Republicii Populare Române.”

22 „Organele executive și de dispoziție ale Sfaturilor Populare regionale, raionale, orașenești și comunale sunt Comitetele Executive alese de deputații Sfaturilor Populare și sunt alcătuite din Președinte, Vicepreședinti, Secretar și membri.”

következtében a helyi hatalmi szervek a pártakat közvetítőiként és végrehajtóiként működtek, gyakran a legkeményebb, represszív eszközökkel, például megfigyeléssel, megfélemlítéssel, kényszerrel és adminisztratív büntetésekkel, biztosítva a politikai lojalitás fenntartását és a központi irányításnak való feltétlen engedelmességet.

Egy kommunista, totalitárius államban az alkotmányról valójában csak tágabb értelemben lehet beszélni, ahogy ez már kiderült a leírtakból. Az ilyen dokumentumok pusztán deklarálják a szabadságjogokat, de nem biztosítanak valódi garanciákat a betartásukra, így ezek megsértése mindennapos gyakorlattá válik. Az 1948-as és 1952-es alkotmány tehát inkább tekinthető egyfajta alkotmányosság nélküli alkotmánynak,²³ hiszen a párt teljes mértékben összeolvadt az államhatalom szerveivel. Bár a szöveg formálisan kijelöli a központi és helyi állami szerveket, a tényleges hatalom a Párt kezében összpontosult, amelyet semmilyen jogi korlátozás nem fékezett, s a pártutasítások akadálytalanul érvényesültek. Ezt a sajátos helyzetet a *Szavazás* című kép is érzékelteti: komor hangulatát leginkább az arcok, különösen a tekintetek tükrözik vissza.²⁴

Mivel a festmény egy falusi világot ábrázol, az öltözékek, illetve a táj alapján így viszonylag egyszerű arra a következtetésre jutni, hogy az államhatalom helyi szerveinek a megválasztását ábrázolja a mű, tehát a fent említett Néptanácsot és annak tisztviselőit, vagy éppen annak működésével kapcsolatos „kérdéseket”. Azonban Nagy Albertről sok minden elmondható, de nem egyszerű gondolkodó, képei sokszor mögöttes tartalmakra utaltak, elmagyarázva egy komplexebb éltethelyzetet azoknak, akik képesek és hajlandók voltak egy másfajta nézőpont befogadására is. Balázs Péter magyar színművész jegyezte meg, hogy Nagy Albertet mindig is foglalkoztatták az emberek és az emberiségi sorskérdései, műveibe beépítette az emberek és az emberi tevékenység minden kategóriáját,²⁵ és bár éltében is vitatott volt a művészi munkássága, sokáig épp ezért játékkészítésből élt, végül nagyszerűsége az idő múlásával beigazolódtott. Ezen a festményen egészen kiemelkedő az arcok, pontosabban a tekintetek ábrázolása. Minden arcábrázolásán komor, borús tekintet figyelhető meg, érdemes azonban megjegyezni, hogy a festmény jó állapotban van, a festő szándékosan használt fehér színt az arcok körvonalánál, illetve a szemek körül, ezzel is erősítve a festményen szereplők gondterhelt hangulatát.

Az új alkotmány elfogadása után a helyzet drasztikussá vált, ami ellen felszólalni kevesen mertek, és akik mégis megpróbáltak a rendszerrel szemben kritikát megfogalmazni, kényszerszolgálatokkal, börtönnel vagy brutális agresszióval néztek szembe. Ebben az időszakban felszámolták a politikai ellenzékét, államosították az ipart és a kereskedelmet, bevezették a tervgazdaságot, és kényszerszolgálatokat nyitottak. Megerősítették a cenzúrát, a sajtó állami irányítás alá került, és fokozódott a szovjet modell átvétele szovjet tanácsadók felügyelete mellett.

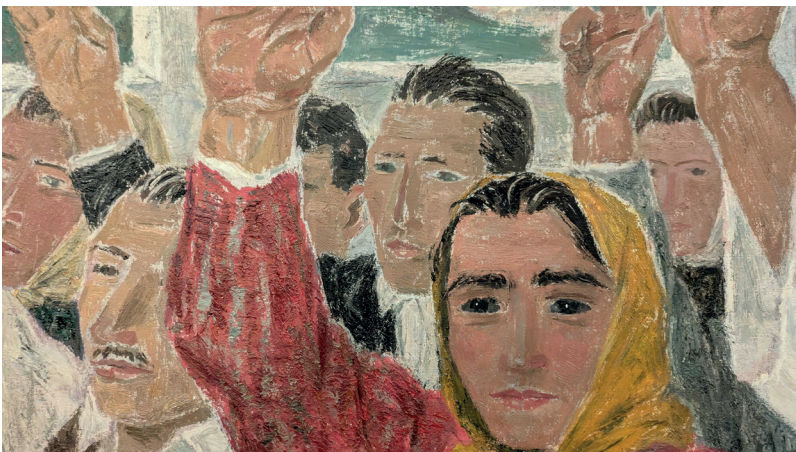
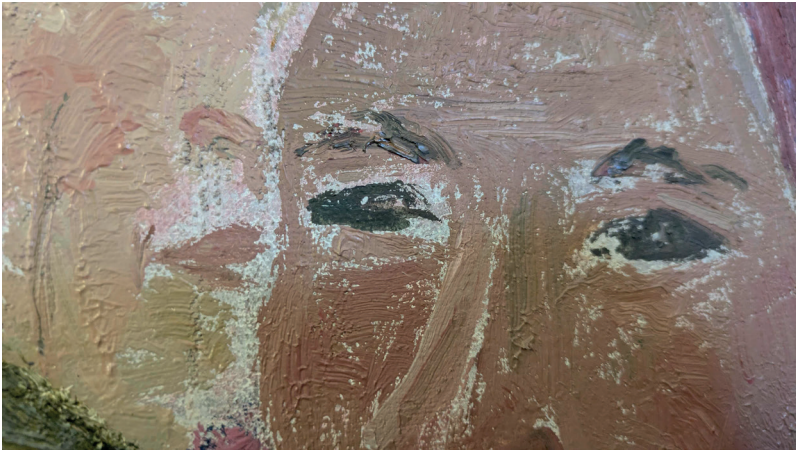
Az 1948-as Alkotmány a néptanácsokat jelölte meg az államhatalom helyi szerveiként, amelyek képviseleti testületekként működtek, és négyéves mandátummal, általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazással választották meg őket. Feladatuk a helyi gazdasági, szociális és kulturális ügyek irányítása volt, azonban tevékenységüket

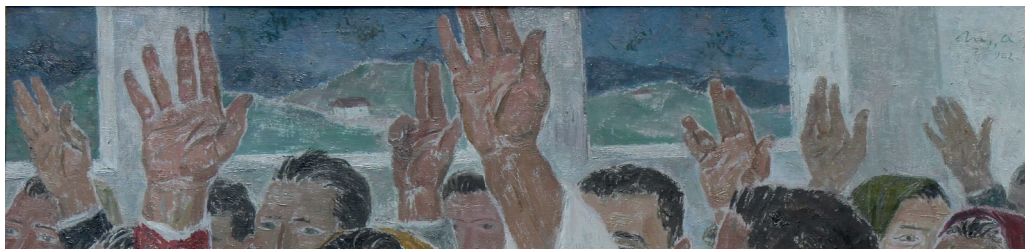
23 Fazakas, 2024, 149.

24 Pace Gravina, 2025, 14.

25 K. L., 1980, 192.

a törvények és a felsőbb közigazgatási szervek utasításai határozták meg, ami a centralizált irányítást tükrözte. Bár elvileg a néptanácsok készítették és hajtották végre a helyi gazdasági terveket és költségvetést, valójában mozgásterük minimális volt, mivel a központi pártakarat érvényesült az állami szerveken keresztül. Az alkotmány formálisan a néptömegek kezdeményezésére és részvételére alapozta működésüket, de ez inkább deklaráció maradt, tényleges tartalom nélkül. A néptanácsok végrehajtó és irányító szerveiként a végrehajtó bizottságok működtek, amelyeket saját tagjaik közül választottak, és elméletileg a néptanácsnak kellett felelősséget vállalniuk. Ezt erősítették az 1952-es Alkotmányban foglalt rendelkezések is. A rendszer legfontosabb feladata pedig a párthatározatok végrehajtása volt, miután már nem volt politikai pluralizmus, ezt követően a hagyományos demokrácia érvényre juttatása elismerten feleslegessé vált.²⁶

A festmény egyik különös eleme, hogy bár a képen 11 ember sziluettje látható, valójában csak hét szavazó kéz jelenik meg. Ez a részlet nem véletlen: a festőről ismert, hogy tudatosan, előre megtervezett módon dolgozott, így minden részletnek komoly jelentősége lehet. A hetes szám különösen szimbolikus ebben az esetben. Hét napja van a hétnek, ennyi színe van a szivárványnak, ennyi hangja van a zenei hangsornak, ennyi feltűnőbb csillaga van a Nagy és Kis Göncölnek.²⁷ A népi nyelvhasználatban számos kifejezés kapcsolódik hozzá, például „heten, mint a gonoszok” vagy a titkok „hét pecséttel” való őrzése, a mesék kezdetében a „hetedhét ország” kifejezés jelenik meg, illetve a magyarság vezérei és törzsei is a hetes számhoz kapcsolódnak.²⁸ A vallási szimbolikában is gyakori: a hét szentség, a hét főbűn, Isten hét bő termő év után hét szűk esztendővel sújtotta Egyiptomot,²⁹ hét napig vonultak a zsidók Jerikó falai körül,³⁰ vagy Krisztus a keresztfán hétszer szólalt meg. A Biblia szerint a hatnapos teremtés után a hetediken megpihent a Teremtő.³¹ Tehát érthető, hogy a hetes szám a néphagyományokban, a magyarság történetében és a Bibliában is jelentős. Fontos figyelmet szentelni ezekre a történelmi és bibliai történésekre, eseményekre, hogy világosabb legyen a festmény jelentése és üzenete, ugyanis ezek az események többségében nem voltak pozitív kimenetelűek. Azonban a hetes bibliai jelentése ennél mélyebb, ugyanis

26 Bădescu, 2021, 41.

27 Dubhe, Merak, Phekda, Megrez, Alioth, Mizar, Alkaid.

28 Tomory, 1996, 9.

29 Seibert, 1980, 121–122.

30 Lészai, 2012, 434.

31 Hoppál, Jankovics, Nagy és Szemadám, 2010, 264.

a keresztény vallásban a hetes a világban megnyilvánuló Isten szent száma, mert az isteni (3)³² és a földi (4)³³ tökéletesség összege, Mezopotámiától az óperzsa és iráni forrásokon át a török, tatár és finnugor népekig mindenhol szent számként tisztelik.³⁴ Ugyancsak ide kapcsolódik a Miatyánk kívánságainak száma – melyből az első hármat Istennek, a második négyet magunknak kívánjuk.³⁵

Ezek pedig hogyan kapcsolhatók a festményhez? Ez a számszimbolikai utalás arra enged következtetni, hogy bár a szavazás első pillantásra egyhangúnak és egyértelműnek tűnik, a festő finoman sugallja, hogy talán nem „helyes” vagy „jó” döntés született, hanem sokkal inkább a szükségszerűség határozta meg az adott élethelyzet alakulását. A hetes szám tudatos alkalmazása így mintegy rétegzett figyelmeztetésként működik: a népi és vallási hagyományokban egyszerre szimbolizálja a teljességet, a próbatételt és a morális dilemmát. Ennek értelmében a látszólagos konszenzus mögött finom, rejtett ellentétek és belső feszültségek sejtlenek fel, amelyek a döntés valódi természetét árnyalják, és a nézőt gondolkodásra készítetik a cselekedetek és következményeik mélyebb összefüggéseiről. Az RNK területi rajonálása után, 1950. december 3-án megválasztották az államhatalom helyi szerveit, a néptanácsokat. A tankönyvekben arról írtak, hogy majd’ 10 000 000 állampolgár vett részt a szavazáson, ami a szavazásra jogosultak 95,27% százalékát teszi, és ami példátlan Románia politikai történelmében.³⁶ Természetesen arról nem ír a tankönyv, hogy milyen következményekkel járt az, ha valaki nem vett részt a szavazáson. Fontos megjegyezni azt, ami a korai tankönyvekben is fellelhető, hogy a néptanácsoknak országszerte több mint 100 000 képviselője volt, nagy többségében a munkásosztály tagjai, de azért akadtak értelmiségiek és művészek is a néptanács úgymond megválasztott képviselői között. Fontos volt mindenekelőtt azonban, hogy a néptanácsok az államhatalom helyi szervei, tevékenységükben biztosítani kellett a központi hatalmi szervek célkitűzéseit és a terveinek pontos alkalmazását. A tankönyvekben továbbra is arról beszéltek, hogy míg a néptanácsok felszabadítják a dolgozók alkotóerejét és forradalmi lendületét,³⁷ addig az ő feladatuk volt az ötéves terv helyi részei megvalósításának a levezénylése, melyekbe többek között beletartozott az ipar és gépgyártás 216 százalékos emelkedése, a mezőgazdaság terén pedig újabb egymillió hektár földet kellett megmunkálniuk a parasztoknak.³⁸

Azonban a két szavazó kéz vizsgálata további interpretációs lehetőségeket kínál. Egyik kézfejen csak három ujj van felemelve, a katolikus hitben három ujjal vetnek keresztet a hívők, amikor a Szentháromságot vallják meg. Bár a források korlátozottak, gyérek és nem teljesen egyértelműek, úgy tűnik, hogy a korai nyugati keresztények ugyanazt a gyakorlatot követték, mint keleti társaik a keresztvetésben. Három ujjukat – a hüvelyk-, mutató- és középső ujjat – használták arra, hogy magukra rajzolják

32 Szentháromság.

33 A négy égtáj és a négy evangélista: Máté, Márk, Lukács és János.

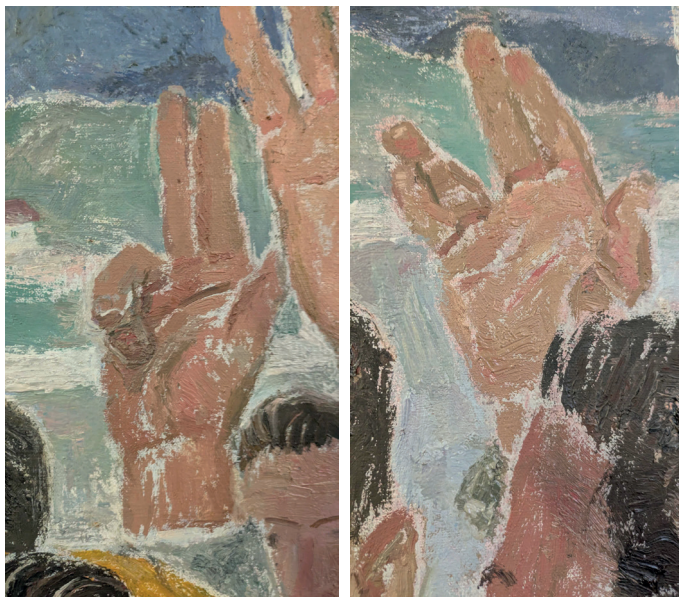
34 Tóth, 1998, 432.

35 Dóra, 2020, 4294–4305.

36 Roller, 1952, 821.

37 Roller, 1952, 822.

38 Roller, 1952, 828.

az üdvösség jelét, miközben a másik két ujjukat a tenyerükbe hajtották. Ez a módszer bizonyos európai régiókban, különösen a mediterrán térségben mindmáig fennmaradt, Olaszországban például valószínűleg a VII. és IX. század közötti erős bizánci hatás révén tartotta magát.³⁹

Illetve a másikon kifejezetten érdekes és figyelemre méltó kézfej olyan ábrázolást mutat, mintha keresztben lenne az egyik szavazó utolsó két ujj. Az ígéret megszegésének kontextusában a középkorban terjedhetett el az a nézet, hogy a keresztbe tett ujjak „feloldják” az adott szót, mert az illető valamilyen módon a magasabb hatalomhoz fordul felmentésért. Ez később gyermeki csínyként terjedt el, amikor a gyerekek keresztbe tett ujjakkal kimondtak egy ígéretet, de közben titokban úgy érezték, hogy az nem köti őket. Mivel nem egyértelmű, hogy az utalás egy ígéret megszegéséhez köthető, vagy további vallási tartalmakhoz, érdemes nem elhamarkodott következtetést levonni, ugyanis a zsidó valláshoz is kapcsolódik ez az ábra, habár igaz, hogy a zsidó vallásban ritkán használnak kéztartásokat. A legismertebb a papi áldás jele, a Birkat Kohanim. Mindkét kéz vállmagasságban kinyújtva, V alakba kiterjesztve a Sin héber betűt formálja, a Shekina fényét, a Megnyilvánuló Istent jelképezi. A jobb kezét kissé a bal fölé helyezik. A Lévi törzsből választott papok Isten elkötelezett szolgálóiként – szent életet élve – lelki szolgáltatásként közvetítették áldó kezeikkel az égi hatalmak áldásait. Rajtuk keresztül áradt az isteni kegyelem a közösség tagjaira. Az áldó kéz hagyománya folytatódik minden péntek éjszakán, amikor az apa gyermekei fejére téve kezét tenyerein keresztül szállítja át az égi áldást, a következő szavakat mondva: „Áldjon meg az Örökkévaló, és őrizzen meg, irányítsa feléd fénye ragyogását és könyörüljön meg rajtad,

³⁹ Aszalós, 227–232.

emelje feléd fénye ragyogását, és adjon neked békét.” A sabbátgyertyák meggyújtásakor egy kézzel végzett rítus őrizte meg a sabbát szellemének szentségét. A kézfejen lévő ujjak pedig középen elválnak, amitől apotikailag úgy tűnik, hogy a kisujj keresztben van a gyűrűsujjnak. Továbbá a hetes szám is köthető a zsidó valláshoz, hiszen a menórán, a gyertyatartón, hét ág van, ami a zsidóság egyik legfontosabb eleme, ami összefüggésbe hozható azzal a ténnyel, hogy a kolozsvári zsidóság a művészet egyik támogatója volt a II. világháború előtt. Azonban hogyan kapcsolódnak újabb vallási elemek a szavazáshoz, és mire utal a jelentésük?

A biblikus és népi hagyományból merítkező motívumok a vizsgált képi kontextusban sajátos értelmezési mezőt alkotnak, amelyben a vallási szimbolika és a politikai gyakorlat elemei egymásra rétegződnek. A Szentháromságra és a keresztvetésre utaló ikonográfiai jegyek és a szavazás aktusa közötti kapcsolódás első látásra diszsonánsnak tűnhet, ám jelentősége csak a történeti és jogi háttér figyelembevételével érthető meg. A néptanácsok intézményrendszerének szervezeti és működési szabályait az 1950. december 28-án kihirdetett törvényerejű kormányrendelet rögzítette, amelyet az 1957. március 28-án elfogadott törvény pontosított és bővített. Ezek a jogi keretek egyértelműen kijelölték a néptanácsok kompetenciáit: a polgárok jogainak védelmét, a közrend fenntartását, a közbizony kezelését, valamint gazdasági és pénzügyi irányítási funkciók ellátását. Ezek közé tartozott a helyi ipar fejlesztése, a mezőgazdaság szocialista átalakításának támogatása, illetve az erdőgazdálkodás fenntartható kezelése és az erdősítési programok végrehajtása. A néptanácsok tagjainak megválasztására vonatkozó szabályozás a román szocialista rendszer kontextusában részletesen meghatározta a választási körzetek kialakítását és a képviselő arányát a lakosság számához viszonyítva. Az 1953. szeptember 26-án elfogadott 391. számú dekrétum értelmében a választások egyéni választókerületekben zajlottak, minden körzetből egyetlen képviselő (deputátus) került megválasztásra. A választókerületek számát az adott közigazgatási egység, így a régió, járás, város vagy község lakosság száma határozta meg, az arányosság elve alapján.⁴⁰

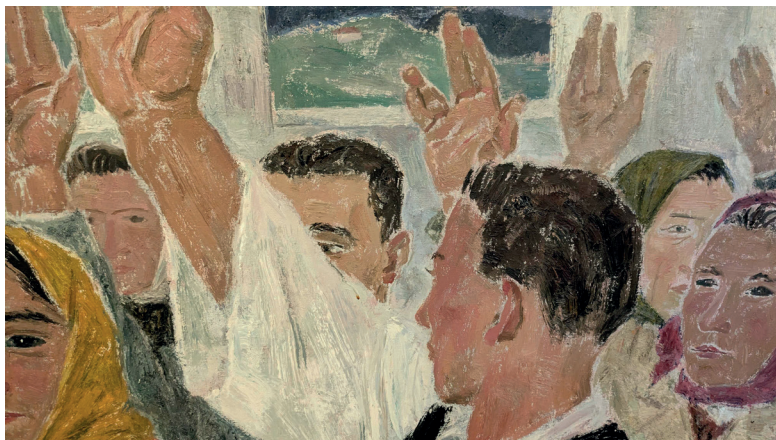
A jelölés joga a „dolgozói szervezetek” – szakszervezetek, szövetkezetek, a Román Munkáspárt szervezetei, ifjúsági és tömegszervezetek, kulturális egyesületek – kezében összpontosult. A választási eljárás és az eredmények hitelesítése az 1952-es törvényben szabályozott általános választási mechanizmus szerint történt, szükség esetén második fordulót is lehetett tartani.⁴¹ Politikai dimenzióként kiemelendő, hogy az 1950-es évek közepétől a Román Munkáspárt tagsága folyamatosan növekedett; 1960-ra meghaladta a 830 000 főt, ami jelentős befolyást biztosított a jelöltállításban és a választások szervezésében.⁴²

A szabályozás deklarált célja a közösségek szocialista alapú irányításának megszilárdítása, valamint a helyi társadalmi és gazdasági fejlődés előmozdítása volt. A gyakorlatban a néptanácsok a lakosság érdekképviselőinek biztosítása mellett elsősorban az állami tervek végrehajtásának intézményesített eszközeivé váltak. Ez a funkciójuk az iparosítás, a mezőgazdaság kollektivizálása és a közrend fenntartása terén különösen

40 Melinte, 2009, 125.

41 Ionescu, 1994, 355.

42 1953. évi 391. rendelet, 25. cikk.

hangsúlyosan érvényesült. Mindemellett a néptanácsok működését gyakran kísérte a központi hatalom szoros kontrollja, amely a földek államosítása és a politikai ellenállás kezelése során regresszív eszközök alkalmazásában is megnyilvánult. Ennek következtében a néptanácsok intézményi szerepe kettősnek tekinthető: miközben hivatalosan a helyi közösségek érdekeinek képviselőire hivatottak, ténylegesen inkább a központi politikai akarat végrehajtó szerveiként funkcionáltak. A vizuális motívumok és a jogitörténeti háttér együttes vizsgálata tehát rámutat arra, hogy a vallási és politikai szimbolika egyidejű jelenléte nem pusztán stiláris sajátosság, hanem a korszak intézményi működésének és ideológiai kereteinek összetett lenyomata.

A zárógondolat előtt célszerű röviden reflektálni egy további lényeges elemre, a Néptanács megválasztására és akár visszahívására, de a már megválasztott néptanács ülésének határozata akkor érvényes többek között, ha a jelen lévő tagok többsége megszavazza. Visszatérve a festményre, illetve arra a tényre, hogy tizenegy szilуетt figyelhető meg, de csak hét szavazó kéz látható, adjuk hozzá azt a tény is, hogy két szavazó kéz esetében nem teljesen egyértelmű az akarat kinyilvánítása, hiszen ezek többek között hitbéli kinyilatkoztatásra is alkalmasak, tehát öt konkrét kéz van, amely esetében az igennel való szavazat megkérdőjelezhetetlen. Ebből következik az a kérdés, vajon volt-e többségi szavazat, és ha volt, milyen áron? Természetesen ennek a kérdésnek a megválaszolása nem tartozik jelen cikknek a megválaszolandó kérdései közé, csupán a figyelmet hívta fel Nagy Albert *Szavazás* című festménye és a néptanácsokat érintő jogszabályok közötti kapcsolatra.

Végül érdemes kiemelni egy jellegzetes szemkontaktust, amely arra a szomorú valóságra utalhat, hogy azok, akik megtagadták a részvételt a néptanácsok által irányított mezőgazdasági szövetkezetekben, illetve nem szavaztak a néptanácsokra, gyakran testi bántalmazásnak voltak kitéve, és kényszermunkatáborokba hurcolták őket. E kitétel tudományos vizsgálata rávilágít a szocialista rendszer választási és társadalmi kényszerítő mechanizmusaira. A szemkontaktus mint nemverbális kommunikációs elem, az emberi tapasztalatok rögzítésében és a történeti források interpretációjában jelentős indikátornak tekinthető. Az említett kényszerintézkedések – verés és kényszermunkára

hurcolás – a politikai kontroll és a társadalmi konformitás érvényesítésének eszközei voltak, amelyek révén a néptanácsok dominanciája és a mezőgazdasági szövetkezetekbe való beléptetés szinte teljes kötelező érvényűséget nyert. Ez a megfigyelés rámutat arra, hogy a formálisan demokratikusnak tűnő választási és szervezeti struktúrák mögött jelentős mértékű kényszer és erőszak állt, amely alapvetően meghatározta a társadalmi viselkedést és a politikai részvétel szabályozását.

Nagy Albert életműve az akkori modern festészet azon realista gyökerű irányzatában csúcsonyul ki, amely a valóság és az álom, a megfigyelés és a jelképesség egyiségében rendkívüli belső feszültséget hoz létre. Ez a feszültség nem pusztán formai, hanem tartalmi természetű is: a művész a realista ábrázolásmód kereteit meghaladva a látható valóságon túl mutató, szimbolikus igazságot jelenít meg. A kommunista diktatúra politikai rendszere ezzel éles ellentétben a valóság és a látszat kapcsolatát manipulálta: a választási mechanizmusok a politikai szabadság és népakarat formális jegyeit hordozták, de tényleges döntési lehetőséget nem biztosítottak. Míg Nagy Albert művészi szintézise a valóság mélyebb megértését célozta, addig a diktatúra a látszat fenntartásával éppen annak elrejtésére törekedett.

A romániai szocialista rendszer kiépítése során a néptanácsok és a mezőgazdasági szövetkezetek létrehozása, valamint a politikai és társadalmi kontroll mechanizmusai szorosan összefonódtak. A társadalom viszonya a hatalom agresszív korlátozó és alakító tevékenységéhez, hosszú távú fejlesztési terveihez és a napi életben megjelenő kényszerintézkedésekhez igen összetett volt.⁴³ A korszak elejétől a rendszer ideológiailag és morálisan megpróbálta megnyerni, illetve kollaborálásra kényszeríteni a társadalom jelentős részét, elsősorban a munkásokat, a falusi szegényparasztságot és a baloldali érzelmű értelmiséget. Különösen a hatvanas években, a hetvenes évek elején a politikai vezetés és a gazdasági adminisztrátorok a többség támogatását élvezték, miközben a hatalommegragadás, az osztályharc és a kollektivizálás időszaka a bebörtönzésig, fizikai megsemmisítésig terjedő konfrontációkkal járt. A szenvedések történetét a börtöntapasztalatok és az egyre bővülő forrásanyag alapján az utóbbi évtizedekben egyre több kutatás dolgozza fel.

A társadalmi ellenállás vázlatos bemutatása során megállapítható, hogy a nyílt szembeszállás csak az egyik, jelentős formája volt a rezisztenciának, amelyhez megfelelő személyi, szervezeti feltételek és erőforrások voltak szükségesek. A jobboldali pártok széttűzése, a jobboldali értelmiség korlátozása, anyagi ellehetetlenítése, titkosszolgálati ellenőrzése, üldözése és bebörtönzése a hatalom kiépítésének jellemző elemei voltak annak az időszaknak, amelyről Nagy Albert szívesen festett, hol egyértelműen, hol kevésbé, azonban művészi nagysága elismerésre méltó, nemcsak a festői bravúrossága miatt, hanem a művészetének mögöttes tartalmáért is. Bár saját korában sokszor a meg nem értett művészek körét erősítette, és tagadhatatlan a tény, hogy a *Szavazás* című festménye kevesebb figyelmet kapott, mint egyéb művei, azonban ez nem jelenti azt, hogy ez az alkotása kevesebb jelentéssel bírna.

Nagy Albert hirtelen haláláról a *Korunk* című lapban is beszámolnak, úgy emlékeznek meg róla, mint aki festészetében nem a behízelt lágysághoz és oldottsághoz

43 Gagy, 119.

szoktatta a figyelő szemeket, hanem a rusztikus, durvább formákhoz, amelyek mindig többek. Filozófus-művészként utalnak rá, ami megmagyarázza festészetének a rejtett üzenetét, továbbá mindenki tudomására hozzák, hogy vitáit, töprengéseit és vívódásait a vászon segítségével tudta igazán kifejezni. Kiderül az is, hogy igen komoly személyiséggel bírt, és több esetben nehezen értette meg magát kortársaival.⁴⁴ Főiskolai éve kezdetén Nagy Albert elsősorban a rajzolásra összpontosított. Ekkori törekvéseit a pontos megfigyelés és az anatómiai hűség igénye határozta meg. Néhány portréján azonban már ekkor megmutatkozik az a különleges érzékenység és kifejezőerő, amely későbbi munkáit is jellemzi. A rajzi precizitás soha nem vált meghatározó erényévé, ebből a szempontból nem sorolható a technikailag legkifinomultabb alkotók közé, hiszen nem rendelkezett a klasszikus értelemben vett „mesteri kézügyességgel”. Ceruzakezelése távol állt a virtuóz mesterekétől, egész személyisége pedig épp ellentéte volt annak, amit a technikai bravúr szinonimájaként szokás emlegetni. Talán éppen ezért érezhető sok munkáján egyfajta neoprimitív karakter, a rajzi „ügyetlenség” tudatos vagy ösztönösen is a kifejezés egyik eszközévé vált nála. Ezt a sajátos vonást értette félre egyik kolozsvári kortársa is, aki gúnyosan „kétbalkezes asztalosmesternek” nevezte őt, nem ismerve fel, hogy a Nagy Albert-művek mélyén egy önálló, autonóm szellemiség rejlik.⁴⁵ A puszta látvány pontos rögzítése – amit bárki elsajátíthat – sohasem volt számára elégséges cél. Bizonyára technikailag többre vihette volna, ha erre edzi magát, ám ő a kifejezés erejét kereste. Nem csupán a vonalak jelentésében hitt, hanem megérezte, hogy a köztük feszülő, érintetlen felületek gyakran még nagyobb expresszív potenciállal bírnak, mint maga a megrajzolt forma. Ezért is olyan visszafogott, szinte szűkszavú a rajzai vizuális nyelve, hisz egyszerűségükben rejtőzik mélyebb tartalmuk.

Irodalomjegyzék

- Quadro Gallery (2025) *About Nagy Albert*. <https://galeriaquadro.ro/artist/nagy-albert?lang=hu> (letöltés ideje: 2025. 09. 08.)
- Nagy, A. (1974) *Rózsikaédes!* Kolozsvár: Dacia Kiadó.
- László, Gy. (1972) 'Utolsó beszélgetésem Nagy Alberttel', *Korunk*, 31(9), 1372–1382.
- Veress, E. (2024) 'Collectivization in East-Central Europe – As Reflected in a Painting by Albert Nagy', *LawArt Rivista di Diritto, Arte, Storia Journal of Law, Art and History*, 2024(5), 33–58.
- Keleti Újság (1930) *A Kolozsvári Nagy Albert szobrászművészről nagy elismeréssel emlékezik meg az olasz sajtó*, 13(66), 9.
- Borghida, I. (1979) 'Jakobovits Miklós művészete', *Korunk*, 38(10), 792–795.
- Székely, S. Gy. (2013) 'Szocrelatív – Erdélyi magyar művészet 1945–65 között', *Háromszék független napilap* [Online]. Elérhető: <https://www.3szek.ro/load/cikk/63824/szekely-sebestyenygorgy-szocrelativ-%E2%80%93-erdelyi-magyar-muveszet-1945%E2%80%9365-kozott> (letöltés ideje: 2025. 09. 08.)

44 Búcsú Nagy Alberttől, 1970, 397.

45 Gazda, 1978, 31.

- Fazakas, J. Z. (2024) *A vastörvény: A román nemzetállam mint alkotmányos értékválasztás, annak továbbélése a román totális államokban és a nemzeti kisebbségek*. Kolozsvár: Forum Iuris.
- Ionescu, R. (1970) *Drept administrativ*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Szentpéteri, I. (1952) A Román Népköztársaság új alkotmánya, *Állam és Igazgatás*, 11–12.
- Gheorghe, I. I. (é. n.) *Congresul al XIII-lea al Partidul Comunist Român – Eveniment definitoriu în istoria contemporană, a patriei noastre* [Online]. Elérhető: https://biblioteca-digitala.ro/reviste/Studii-si-articole-de-Istorie/049-50-studii-si-articole-de-istorie-XLIX-L_1984_006.pdf (letöltés ideje: 2025. 09. 08.)
- Pace Gravina, G. (2025) 'Az ég és a föld igazsága – Primo Conti festménye: jegyzetek a művészet és a jog határáról', *Erdélyi Jogélet*, 2025(3), 7–22.
- K. L. (1980) *Ki volt Nagy Albert?* [Online]. Elérhető: https://epa.oszk.hu/00400/00458/00507/pdf/EPA00458_Korunk_1980_03_189-196.pdf (letöltés ideje: 2025. 09. 08.)
- Bădescu, M. (2021) *Drept constituțional și instituții politice*. București: Editura Hamangiu.
- Tomory, Zs. (1996) *A hét vezér nevének kapcsolatai* [Online]. Elérhető: https://www.magtudin.org/Tomory_A_het_vezer.pdf (letöltés ideje: 2025. 09. 08.)
- Seibert, J. (1980) *A keresztény művészet lexikona*. Corvina Kiadó: Budapest.
- Lészai, L. (2012) *Újszövetségi bibliokateológia*. Kolozsvár: Egyetem Műhely Kiadó.
- Hoppál M., Jankovics M., Nagy A. és Szemadám Gy. (2010) *Jelképtár*. Budapest: Helikon Kiadó.
- Tóth K. (1998) *Szentírás Magyarázata, III. kötet. Az Újszövetség könyveinek magyarázata*. Budapest: Kálvin Kiadó.
- Dóra, Z. (2020) 'A Miatyánk szövegének értelmezése', *Krónika*, 2020(2), 4294–4305.
- Roller, M. (1952) *A Román Népköztársaság története. Tankönyv középiskolások számára*. Bukarest: Állami Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó.
- Aszalós, J. *A keresztvetés* [Online]. Elérhető: https://epa.oszk.hu/02900/02970/00751/pdf/EPA02970_vigilia_2003_03_227-232.pdf (letöltés ideje: 2025. 09. 08.)
- Melinte, M. (2009) 'Sistemul electoral din România în perioada regimului comunist', *Analele Universității „OVIDIUS”*, 2009(6), 117–132.
- Ionescu, G. (1994) *Comunismul în România*. București: Editura Litera.
- Gagyí, J. *România társadalomtörténete 1918 és 1989 között* [Online]. Elérhető: <https://adatbank.ro/vendeg/htmlk/pdf5873.pdf> (letöltés ideje: 2025. 09. 08.)
- N. n., Búcsú Nagy Alberttől (1970) *Korunk*, 29(3), 389–391.
- Gazda, J. (1978) 'Nagy Albert rajzai', *Korunk*, 37(1), 30–32.

SZENDREI TAMÁS

A társaság legfőbb szervei döntéseinek digitalizációja a román és a magyar jogban

Digitalization of the Decision-Making of the Supreme Body of Companies in Romanian and Hungarian Law

Abstract: The study examines the digitalization of the meetings and decision-making processes of companies' supreme bodies in the Romanian and Hungarian legal systems, with particular emphasis on the forms of shareholder and member participation and voting conducted through electronic telecommunication means, as well as on the legal validity of online and hybrid meetings. It also addresses, in this context, the identification of shareholders and members, together with the related technical and legal safeguards. The analysis presents how both legal systems have responded to the digitalization requirements of the European Union directives. The development of Romanian law towards the digitalization of the supreme body of companies made significant progress with the adoption of Law no. 299/2024, which amended Law no. 31/1990 on companies to explicitly recognize the possibility of shareholders' and members' electronic participation and voting at the meetings of the supreme body. The study also discusses the earlier, more permissive but temporary regulation (Emergency Government Ordinance no. 62/2020) and demonstrates how digitalization has become a permanent and integrated element of Romanian company law. In contrast, Hungarian law – through the Civil Code (Ptk.) and then COVID emergency legislation – had already provided for digital forms of corporate decision-making, including written resolutions and conference-type general meetings. From a comparative legal perspective, the study highlights that Hungarian regulation and judicial practice offer a more flexible framework for remote decision-making. While Romanian regulation adopts a more gradual approach, Hungarian law allows for a broader and more systematic incorporation of the digitalization of supreme body decisions into the company law framework. The study concludes that, in both jurisdictions, in line with European trends, the digitalization of the meetings and decisions of companies' supreme bodies represents not merely a technical innovation but also an instrument for strengthening legal certainty, transparency, and equality of shareholder and member participation.

Keywords: company law, digitalization, supreme general meeting of the company, members/shareholders, electronic participation and remote voting, Romanian law, Hungarian law, comparative law, corporate decision-making, legal certainty and technological safeguards, EU directives on corporate digitalization

Összefoglaló: A tanulmány a társaságok legfőbb szervei üléseinek és döntéshozatalának digitalizációját vizsgálja a román és magyar jogrendszerben, különös tekintettel a részvényesi és tagi részvétel, illetve szavazás elektronikus távközlési eszközökön keresztül történő formáira, valamint az online és hibrid ülések joghatályosságára. Továbbá foglalkozik ilyen kontextusban a részvényesek és tagok azonosításával, valamint az ezekhez kapcsolódó technikai és jogi garanciákkal. Az elemzés bemutatja, miként reagált a két jogrendszer az európai uniós irányelvek digitalizációs elvárásaira. A román jog fejlődése a társaság legfőbb szervei digitalizációjának irányába a 2024. évi 299. törvény elfogadásával nagy előrelépést tett, amely az 1990. évi 31. társasági törvény módosításával kifejezetten

elismerte a részvényesek/tagok elektronikus részvételének és szavazásának lehetőségét a legfőbb szervi üléseken. A tanulmány kitér a korábbi megengedőbb, de ideiglenes jellegű szabályozásra is (2020. évi 62. sürgősségi kormányrendelet), és bemutatja, miként vált a digitalizáció a román társasági jog állandó és integrált elemévé. Ezzel szemben a magyar jog – a Polgári Törvénykönyv (Ptk.), valamint a veszélyhelyzeti jogalkotás alapján – már korábban is biztosította a döntéshozatal digitális formáit, beleértve az ülés nélküli határozathozatalt és a konferencia-közgyűlést. Összehasonlító jogi megközelítésben tehát a tanulmány rávilágít, hogy a magyarországi szabályozás és a bírósági gyakorlat rugalmasabb keretet biztosít a távolléti döntéshozatalhoz. A román szabályozás fokozatosabb megoldásokat preferál, míg a magyar jog szélesebb körben teret ad, és építi be a legfőbb szervi döntés digitalizációját a társasági jog egészébe. A tanulmány következtetése szerint mindkét jogrendszer az európai tendenciákhoz igazodva, a társaság legfőbb szervi üléseinek és döntéseinek digitalizációja nem csupán technikai újítás, hanem a jogbiztonság, az átláthatóság és a részvényesi/tagi részvételi egyenlőség elmélyítésének eszköze is.

Kulcsszavak: társasági jog, digitalizáció, legfőbb szerv, közgyűlés/taggyűlés, elektronikus részvétel és szavazás, román jog, magyar jog, összehasonlító jog, társasági döntéshozatal, jogbiztonság és technológiai garanciák, európai uniós digitalizációs irányelvek

1. Bevezető. EU-jogi tendenciák

A romániai és magyarországi üzleti környezet jelenlegi fejlődési szakaszában a társasági folyamatok digitalizációja alapvető jelentőségűvé vált a kereskedelmi társaságok működésének hatékonysága és modernizációja szempontjából. A részvényesek és tagok közgyűlésen való részvételének elektronikus távközlési eszközökkel való lehetővé tétele a társasági jogok gyakorlásának korszerű formáját testesíti meg, amit az európai jogi szabályozás, és egyre inkább a közép-európai tagállamok jogi szabályozása is elismer és támogat.¹

Az utóbbi évek európai jogalkotási fejleményei hangsúlyozzák, hogy a részvényesek elektronikus úton történő közgyűlési/taggyűlési részvételét nem lehet aránytalan vagy indokolatlan feltételekhez kötni. E szabályozási irány elvi alapját a részvétel rugalmasságának és hozzáférhetőségének biztosítása képezi, függetlenül a részvényesek fizikai tartózkodási helyétől.

A Társasági jogi informális szakértői csoport (*The Informal Company Law Expert Group – ICLEG*) 2016 márciusában közzétett, a társasági jog digitalizációjáról szóló jelentésében² ajánlást fogalmazott meg az Európai Bizottság felé annak érdekében, hogy tegyen lépéseket annak biztosítására: a tagállamok jogrendszere ténylegesen tegye lehetővé a digitális technológiák használatát a társaságok számára.

A jelentés azt is hangsúlyozta, hogy a társaságok számára biztosítani kell a jogot, hogy bármely digitális technológiát alkalmazhassák anélkül, hogy ehhez előzetes engedélyt kellene kérniük a hatóságoktól.

1 Marinaş, Belciu (Vasilescu) és Ionel, 2025, 122–147.

2 Armour et al., 2016.

A jelentés példaként említi azokat a tevékenységeket, amelyekben a társaságok várhatóan elektronikus kommunikációs eszközöket kívánnak használni, így különösen a közgyűlések összehívása, a részvényesek tájékoztatása, a szavazás lebonyolítása, valamint a társasági határozatok közzététele területén.

A digitális technológiák alkalmazása a legfelsőbb szerv üléseinek során elősegítheti a társaságok döntéshozatali folyamatában a kommunikáció hatékonyságát és átláthatóságát. Például azok a részvényesek/tagok, akik földrajzilag távol helyezkednek el a közgyűlés/taggyűlés helyszínétől, a digitális kommunikációs eszközök használatával aktívan bekapcsolódhatnak a vitába és a döntéshozatali folyamatába. E részvényesek/tagok – az utazási költségek és az időbeli korlátok miatt – máskülönben gyakran teljesen távol maradnának a legfelsőbb szerv üléseitől.

Ugyanakkor a közgyűlés/taggyűlés jellege jelentősen átalakul, ha a résztvevők már nem személyesen, hanem digitális felületen keresztül kapcsolódnak be. Az elektronikus kommunikáció – bár hatékony – nem biztosítja ugyanazt a közvetlen interakciót és információátvitelt, mint a személyes jelenlét. A digitális kommunikáció eszközei révén bizonyos információk elveszhetnek, vagy a nonverbális jelzések hiánya miatt torzulhatnak.

Ennek ellenére a digitalizáció globális tendenciája az elektronikus kommunikációt általánosan elfogadott és széles körben használt jelenséggé tette. A nemzeti jogalkotónak ezért ösztönöznie kell a digitális kommunikáció alkalmazását a közgyűlések során, mint a részvétel és a transzparencia növelésének eszközét.

A közgyűlések digitalizációs szintje szerint több formát lehet megkülönböztetni. A hagyományos, fizikai jelenlétén alapuló közgyűlés esetében valamennyi résztvevő személyesen van jelen egy adott helyszínen; ez a forma a digitalizáció legalacsonyabb fokát képviseli. Ezzel szemben a hibrid közgyűlés lehetővé teszi, hogy a résztvevők elektronikus úton is csatlakozhassanak, ezáltal jelentősen növelve a digitalizáció mértékét és a részvétel rugalmasságát.

A korszerű vállalatirányítási (*corporate governance*) elvek is következetesen arra törekednek, hogy a közgyűlésen való részvétel jogát ne korlátozzák, hanem éppen ellenkezőleg, annak gyakorlását elősegítsék.³

Ezzel összhangban, az EU tagállamaiban egyre inkább előtérbe kerül az alternatív részvételi és szavazási formák jogszabályi szinten történő elismerése, mint például a meghatalmazott útján történő szavazás, illetve a távolléti szavazás lehetősége.

2. A társaság legfőbb szervei döntéseinek a digitalizációja a román jogban

A román társasági jogban hosszú időn keresztül a társaságok döntéshozatali mechanizmusai – különösen a szavazási eljárás – lényegében változatlanul fennmaradtak

³ Ciucă és Crişan, 2015, 125.

az 1990. évi 31. törvény a romániai társaságokról eredeti formájában, anélkül hogy azok alkalmazkodtak volna a digitális kor realitásaihoz.⁴

A román jogalkotó azonban az utóbbi években számos olyan módosítást vezetett be, amelyek célja a társasági döntéshozatali folyamatok digitalizációjának előmozdítása, ezáltal a vállalatirányítási gyakorlat harmonizálása az európai tendenciákkal.⁵

A digitalizáció irányába mutató első jelentős lépést a 2006. évi 441. számú törvény hozta meg, amely módosította az 1990. Ttv.-t azzal, hogy lehetővé tette a döntéshozó szerv üléseire való összehívó elektronikus úton történő továbbítását.⁶ A jogszabály e rendelkezése értelmében a társaság – ha azt a létesítő okirat kifejezetten lehetővé tette – az összehívót elektronikus levél formájában is elküldhette, feltéve, hogy azt minősített elektronikus aláírással látták el, összhangban az adott időszakban hatályos e-aláírási szabályokkal.⁷

E módosítást megelőzően a társasági jog a közgyűlések/taggyűlések fizikai jelenlétű megszervezését írta elő főszabályként, a társaság székhelyén, illetve a létesítő okiratban meghatározott egyéb helyszínen.⁸ Az 1990. évi Ttv. 122. cikke ugyanakkor kivételként lehetőséget adott a zárt társaságok (*societăți închise*) számára arra, hogy az alapító okiratukban meghatározzák az írásbeli – azaz postai úton történő – szavazás lehetőségét. Ez azonban még nem jelentette az elektronikus részvétel elismerését, hanem csupán a klasszikus értelemben vett levelezés útján történő döntéshozatalt engedte meg, amely a szavazólapok kinyomtatását és postai úton történő visszaküldését igényelte.

A digitalizáció újabb lépcsőfokát a 2017. évi 24. törvény jelentette, amely a tőkepiaci kibocsátókra (*emitenți de instrumente financiare*) vonatkozóan bevezette az elektronikus szavazás és távolléti részvétel lehetőségét.⁹ E rendelkezés kifejezetten a tőzsdén jegyzett társaságok közgyűléseire irányul, és célja a részvényesi részvétel rugalmasságának növelése, összhangban az uniós szabályozási elvekkel, különösen a 2007/36/EK irányelvvel és annak módosításával, a 2017/828/EU irányelvvel.¹⁰

E fejlemények ellenére a román jogban a teljes körű digitalizált társasági döntéshozatal csak a 2020-as évektől kezdett megvalósulni, amikor a jogalkotó – részben a

4 1990. évi 31. törvény (Legea societăților nr. 31/1990 privind societățile, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 126–1990) – a továbbiakban Ttv.

5 Lásd 2024. évi 299. törvény (Legea nr. 299/2024 din 2 dec. 2024, pentru modificarea și completarea Legii societăților nr. 31/1990, Publicată în MONITORUL OFICIAL nr. 1212 din 3 decembrie 2024). <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/291959>, valamint az annak kapcsán készült szakmai elemzések: Stănescu, 2025.

6 2006. évi 441. törvény (Legea nr. 441/2006 pentru modificarea și completarea Legii societăților nr. 31/1990, M.Of. nr. 955/2006).

7 2001. évi 455. törvény (Legea nr. 455/2001 privind semnătura electronică, M.Of. nr. 429/2001).

8 Ttv. 117. cikk.

9 2017. évi 24. törvény (Legea nr. 24/2017 privind emitenții de instrumente financiare și operațiuni de piață, M.Of. nr. 213/2017).

10 Az Európai Parlament és a Tanács 2007/36/EK IRÁNYELVE (2007. július 11.) az egyes részvényesi jogok gyakorlásáról a tőzsdén jegyzett társaságokban; valamint az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/828. irányelve (2017. május 17.) a 2007/36/EK irányelvnek a hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzése tekintetében történő módosításáról;

Covid-19-világjárvány hatására – ideiglenes és később állandósított rendelkezésekkel engedélyezte a társaságok döntéshozó szervei üléseinek online megtartását és a szavazás elektronikus lebonyolítását.¹¹

Bár a gyakorlatban számos társaság a létesítő okiratában már lehetővé tette, hogy a részvényesek közgyűléseit – és a közgyűléseken történő szavazást – elektronikus távközlési eszközök útján tartsák meg, a társasági törvényben egyértelmű, kétséget kizáró jogi alap hiányában bizonytalanság alakult ki az ilyen módon hozott határozatok jogszerűségét illetően.

Nagyobb áttörést ezen a területen a 2024. évi 299. törvény hozott, amely jelentős módosításokat vezetett be az 1990. évi 31. TTV.-ben, többek között szabályozva a tagok és részvényesek jogát arra, hogy a taggyűléseken és közgyűléseken elektronikus távközlési eszközök útján vagy írásban/levelezés útján vegyenek részt és szavazzanak.

Így tehát a legfőbb szerv ülésén részt vevők az alábbi módokon gyakorolhatják részvételi és szavazati jogaikat:

- személyesen vehetnek részt és szavazhatnak;
- elektronikus távközlési eszközök útján vehetnek részt és szavazhatnak;
- írásban (levelezés útján) adhatják le szavazatukat.¹²

A TTV.-be újonnan bevezetett 125¹. cikk értelmében a közgyűléseken a részvényesek személyesen vagy képviselő útján, fizikai jelenléttel vagy elektronikus távközlési eszközök használatával vehetnek részt és szavazhatnak. Az utóbbi lehetőség azonban nem jön létre automatikusan, a jog erejénél fogva minden társaság esetében a törvényszöveg hatálybalépésétől kezdődően, hanem vagy a társaságok létesítő okiratában kell azt előírni, vagy a részvényeseknek kell az 1990. évi 31. törvény 115. cikkében meghatározott többséggel eszerint határozniuk („*a jelen lévő vagy képviselt részvényesek által birtokolt szavazatok többségével*”).

Érdekes jogi kérdés merülhet fel azzal kapcsolatban, hogy a második eset keretében miként kell lebonyolítani a társaság legfőbb szervei ülését. Lehetséges megoldások:

(i) Egy korábbi, hagyományos közgyűlés (fizikai jelenléttel) keretében határozhatnak úgy a részvényesek, hogy a jövőbeli közgyűlésen elektronikus úton is lehessen szavazni, vagy

(ii) a 119. cikk 1. bekezdésében szabályozott helyzet, amikor a részvényesek kérésére hívnak össze közgyűlést (de ebben az esetben nem elegendő a jegyzett tőke 5%-ának részvétele a Ttv. 119. cikke szerint, hanem a 115. cikk szerinti többség szükséges¹³).

A törvényszöveg rendszerszemléletű vizsgálata és jogi értelmezése alapján úgy tűnik, hogy a jogalkotó elsősorban az első lehetőséget célozta meg, amit alátámaszt a korlátolt felelősségű társaságokra vonatkozó szabályozás¹⁴ kifejezett rendelkezése is:

11 2020. évi 62. sürgősségi kormányrendelet (Ordonanță de urgență nr. 62 din 7 mai 2020 pentru adoptarea unor măsuri în domeniul societăților, în vederea desfășurării reuniunilor organelor statutare, publicat în Monitorul Oficial nr. 372 din 8 mai 2020).

12 Constantin, 2025.

13 „A rendkívüli közgyűlés határozatainak érvényességéhez az első összehíváson a szavazati jogok legalább egynegyedével rendelkező részvényeseknek, a következő összehívásokon pedig a szavazati jogok legalább egyötödével rendelkező részvényeseknek jelen kell lenniük.”

14 Pătru, 2018, 284.

„Ha az alapító okirat előírja, vagy ha a tagok a 192. cikk szerinti többséggel úgy határoznak, illetve ha valamennyi tag írásban hozzájárul...”¹⁵

A közkereseti társaságok, a betéti társaságok, valamint a korlátozott felelősségű társaságok esetében az elektronikus távközlési eszközök útján történő részvétel az alábbi feltételek valamelyikének fennállása esetén lehetséges:

(i) ha azt a létesítő okirat kifejezetten előírja; vagy

(ii) ha a tagok a 192. cikkben meghatározott többséggel így határoznak (*„a tagok és az üzletrészek abszolút többségének szavazatával, kivéve, ha létesítő okirat ettől eltérően rendelkezik”*); vagy

(iii) ha valamennyi tag írásban egyhangúlag ehhez hozzájárul.

Visszatérve, fontos hangsúlyozni, hogy a jogalkotó a Ttv. 125¹. cikk által bevezetett lehetőséget kizárólag a részvényesek szavazásának és közgyűlésen való részvételének elektronikus távközlési eszközök útján történő gyakorlására biztosítja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy maga a közgyűlés is teljes egészében elektronikus úton kerülne lebonyolításra. Más szóval, a közgyűlés továbbra is fizikai formában zajlik, és a részvényesek személyesen vagy képviselő útján vehetnek részt.

Ennek megfelelően a közgyűlés nem fizikai módon történő megtartása továbbra is csak az 1990. évi 31. TTV. 122. cikkében meghatározott keretek között lehetséges, azaz kizárólag zárt társaságok esetében, levelezés útján.¹⁶

A TTV. újonnan bevezetett 125¹. és 195¹. cikke meghatároz továbbá egy bizonyos minimális feltételrendszert az elektronikus távközlési eszközökre vonatkozóan. Az elektronikus eszközök alkalmazásának biztosítaniuk kell a technikai feltételeket a résztvevők azonosításához, a hatékony részvételhez, a viták folyamatos közvetítéséhez, a részvényesek szólási jogának gyakorlásához, valamint a szavazás kifejezéséhez, oly módon, hogy lehetővé tegyék a részvényesek azonosítását, a szavazás utólagos ellenőrzését, valamint minden részvényes számára saját szavazata ellenőrizhetőségét.¹⁷

Függetlenül attól, hogy a közgyűlésen/taggyűlésen a részvényesek/tagok fizikailag vagy elektronikus távközlési eszközök útján vesznek részt, illetve függetlenül attól, hogy fizikailag, elektronikus távközlési eszközök útján vagy levelezés útján adják le szavazataikat, a közgyűlésen/taggyűlésen hozott határozatokat a részvényesek/tagok kézzel kell aláírják, vagy elektronikus aláírással kell ellássák.¹⁸

Jelenleg a 2022. évi 265. törvény a cégnyilvántartásról¹⁹ kifejezetten előírja, hogy a cégbírósághoz benyújtott dokumentumokat vagy kézzel (holografikus módon), vagy minősített elektronikus aláírással kell aláírni.²⁰

Így a legfelsőbb szerv ülésén akár fizikai, akár elektronikus formában hozott határozatok azonos joghatállyal bírnak, feltéve, hogy az aláírás a törvény által megengedett (kézi vagy elektronikus) formában történt. A rendelkezés célja kettős: egyrészt

¹⁵ Lásd: TTV. 195¹. cikk 1. bekezdése.

¹⁶ Nemeş, 2018, 259.

¹⁷ TTV. 195¹. cikk 2. bekezdése; TTV. 125¹ cikk 2. bekezdése.

¹⁸ TTV. 195¹. cikk 3. bekezdése; TTV. 125¹ cikk 2. bekezdése.

¹⁹ 2022. évi 265. törvény (Legea nr. 265 din 22 iulie 2022 privind registrul comerţului și pentru modificarea și completarea altor acte normative cu incidență asupra înregistrării în registrul comerţului, publicat în Monitorul Oficial nr. 750 din 26 iulie 2022).

²⁰ Leroy și asociații, 2024.

egységes joghatást biztosítani minden döntésnek, függetlenül a részvétel és a szavazás módjától, másrészt megőrizni az autentikáció jogbiztonságát azáltal, hogy előírja a határozatok kézi vagy elektronikus aláírással történő hitelesítését.

Ez a szabályozás tehát hidat képez a digitalizált döntéshozatal és a klasszikus társasági jogi formalizmus között: elismeri a modern kommunikációs technológiákat, de megtartja az írásbeliség és az aláírás mint a társasági akarat bizonyíthatóságának garanciáit.

Ugyanezen 125¹. cikk azt is kimondja, hogy „a részvényesek szavazhatnak írásban, levelezés útján is”. E rendelkezés viszonya a korábban említett Ttv. 122. cikkhez úgy foglалható össze véleményünk szerint, hogy a zárt társaságok esetében a létesítő okiratban továbbra is meghatározható a közgyűlések levelezés útján történő lebonyolításának lehetősége – ebben az esetben nem jön létre fizikai jelenlétű közgyűlés.

Más nyílt társaságok esetében a létesítő okiratban rögzíthető a szavazatok levelezés útján történő leadásának lehetősége, amelyek a közgyűlés előkészítéseként kerülnek továbbításra, miközben a részvényesek továbbra is személyesen vagy képviselő útján vehetnek részt a közgyűlésen.

A szavazás elektronikus távközlési eszközök útján történő biztosításának hatékonysága érdekében a törvény előírja a közgyűlési összehívóban a részvényesek számára követendő eljárás részletes leírásának kötelező feltüntetését.

A fent bemutatott digitalizációt célzó társasági jogi újítások, melyeket a 2024. évi 299. törvény vezetett be a román jogba, minden társasági formára vonatkoznak, így a részvénytársaságokra, a közkereseti társaságokra, a betéti társaságokra, a részvénytársaság jellegű betéti társaságokra, valamint nem utolsósorban a korlátozott felelősségű társaságokra is.²¹

Ahogy a fentiekben említettük, korábban már, a pandémiás kontextusban történt ideiglenes jogalkotói beavatkozás Romániában a részvényesek közgyűléseinek elektronikus távközlési eszközök útján történő megtartásának lehetőségére vonatkozóan, ám ennek alkalmazhatósága időben korlátozott volt, a 2020. március 16. és május 14. közötti rendkívüli állapot idejére.²²

Eszerint a 2020. évi 62. sürgősségi kormányrendelet,²³ amely a társaságokra vonatkozó intézkedések keretében kimondta, hogy „a rendkívüli állapot időtartama alatt a részvényesek/társultak közgyűlései megtarthatók, még akkor is, ha az alapító okirat ezt nem írja elő vagy tiltja, levelezés útján vagy elektronikus távközlési eszközök útján történő közvetlen részvétellel”.²

Ennek megfelelően, a 2024. évi 299. törvény által bevezetett állandó szabályozáson túlmenően, a 2020-as rendkívüli állapot idején nemcsak a részvényesek/tagok részvétele és szavazata volt biztosított elektronikus eszközök útján, hanem maga a közgyűlés/

21 A Ttv. által szabályozott társasági formák részletes elemzését lásd: Veress, Fegyveresi és Pál, 2021.

22 Tec, 2020, 60–65.

23 2020. évi 62. sürgősségi kormányrendelet (Ordonanță de urgență nr. 62 din 7 mai 2020 pentru adoptarea unor măsuri în domeniul societăților, în vederea desfășurării reuniunilor organelor statutare, publicat în Monitorul Oficial nr. 372 din 8 mai 2020).

taggyűlés lebonyolítása is megtörténhetett távközlési eszközök révén, még akkor is, ha a létesítő okirat ezzel ellentétes rendelkezéseket tartalmazott.

Így ez a megoldás egy előremutatóbb és a társaságok legfőbb szervének digitalizációja szempontjából megengedőbb szabályozásnak számított.

Egy 2022-ben a Miskolci Egyetemen tartott előadásunk²⁴ során, az akkori kutatásunk eredményeként már megfogalmaztuk azt a következtetést, *de lege ferenda*, hogy a román jogalkotóknak fontolóra kellene venniük, hogy a Covid-korlátozások idején elfogadott 2020. évi 62. sürgősségi kormányrendelet ideiglenes szabályaihoz hasonló rendelkezéseket léptessen hatályba, amely állandó jelleggel biztosítja a társaságok döntéshozó szervi ülésének távközlési eszközök révén történő lebonyolítását – nem csak ideiglenesen, a járvány végéig vagy más gazdasági korlátozásokig.

Ugyanazon 2024. évi 299. törvény által hozott digitalizációs novum a román társasági jogban a napirendi pontok módosítására vonatkozik. Ennek értelmében a felügyelő- vagy igazgatótanács a közgyűlési összehívó közzétételét (illetve a részvényeseknek történő megküldését) követő legfeljebb 15 napon belül módosíthatja az összehívót, ideértve új napirendi pontok javaslatát is. A módosított közgyűlési közzétételére továbbra is érvényes az a kötelezettség, hogy a közgyűlés előtt legalább 10 nappal nyilvánosságra kell hozni, az eredeti összehívóban megadott időpont szerint.

Nyilvánvaló, hogy a távolléti elektronikus szavazás lehetősége egy szükséges és mind a gazdasági aktorok, mind pedig a társasági jogi gyakorlatban tevékenykedők által jól fogadott jogalkotói intézkedés, amely ösztönzi és megkönnyíti a részvényesek közgyűlésen való részvételét, különösen azok számára, akik nem az adott közgyűlés helyszínén laknak. Emellett kedvező hatással van a közgyűlések/taggyűlések megszervezésére is, csökkentve a ráfordítandó szükséges időt és mérsékelve a hozzá kapcsolódó költségeket is.²⁵

Ugyanakkor a rendelkezés újdonsága kérdésessé teszi azt is, hogy a részvényesek/tagok milyen mértékben élnek a jogalkotó által biztosított lehetőséggel, és a jövőben a közgyűléseken/taggyűléseken a szavazatokat elektronikus távközlési eszközök útján kívánják-e kifejezni, vagy megtartják a korábban alkalmazott módszereket.

A vállalati folyamatok digitalizációjára vonatkozó új szabályozások jelentős előrelépést jelentenek a társaságok működésének egyszerűsítése és hatékonysága szempontjából. A 2024. évi 299. törvény által bevezetett reformok nagyobb rugalmasságot biztosítanak a közgyűlések/taggyűlések megszervezésében, valamint a társasági struktúrák irányításában, hozzájárulva a román társasági jog modernizációjához és az európai normákhoz való közelítéshez.

A társaság legfőbb szervének üléseire bevezetett elektronikus szavazás lehetősége elősegíti a részvényesi részvételt és egyszerűsíti az adminisztratív eljárásokat, ezáltal csökkenti a bürokratikus terheket.²⁶

24 2022. november 17-én előadóként részt vettünk a Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola által szervezett Doktoranduszok Fóruma tudományos konferencián, előadásunk angol nyelvű címe: *Holding Shareholder Meetings by Video Conference or Teleconference in the current Romanian Company law context.*

25 Lásd hozzá még: Revista Afacerea, 2025.

26 Manea és Andrei, 2024.

Mindezek a fejlemények hozzájárulnak a befektetések ösztönzéséhez és a versenyképes üzleti környezet erősítéséhez, ami a román társasági jog digitalizációs reformjának alapvető célkitűzése.

3. A társaság legfőbb szervei döntéseinek a digitalizációja a magyar jogban

A magyar jogban a döntéshozó szerv működésének általános kereteit a Magyar Polgári Törvénykönyv²⁷ – röviden Ptk. – jogi személyre vonatkozó 3:17. §-a rögzíti: az ülést a vezető tisztségviselő meghívó küldésével vagy közzétételével hívja össze; ha az összehívás szabálytalan, az ülés csak akkor tartható meg, ha minden jogosult jelen van, és ahhoz egyhangúlag hozzájárul. Az ülés tartásával történő határozathozatal formája mellett ugyanezen szakasz (2)–(4) bekezdései lehetővé teszik az ülés tartása nélküli határozathozatalt, vagyis az írásban történő szavazást.²⁸ A létesítő okirat felhatalmazása mellett a határozati javaslatok és a szavazatok elektronikus csatornán is megtehetőek, feltéve, hogy a nyilatkozattevő azonosítható, és a nyilatkozat tartalma később változatlanul visszakereshető. E konstrukció lényegében a digitális döntéshozatal „*anyagi jogi kapuja*”: a meghívó, a javaslat, a szavazat és az eredményközlés mind teljesítheti az írásbeliséget elektronikus okirati formában, miközben a hatályosulás időpontját elektronikusan is a megérkezés dönti el. Így az ülés tartása nélküli döntéshozatal elektronikusan továbbított okiratok formájában történhet.

Témánk szempontjából mindkét döntéshozatali forma kiemelt jelentőséggel bír, amelyek közül első ízben az ülés tartásával történő határozathozatal digitalizációval kapcsolatos kérdéseit tekintjük át.

A jogi személyek általános szabályai körében a jogalkotó rendelkezik az ülés tartásával és tartása nélküli határozathozatal szabályairól, amelyet a gazdasági társaságok közös szabályainál és az egyes társasági formáknál cizellál. A Ptk. 3:111. §-a kimondja, hogy a legfőbb szerv ülésén a tag személyes jelenlét helyett a tagsági jogait elektronikus hírközlő eszközök igénybevételel is gyakorolhatja abban az esetben, ha azt a létesítő okirat lehetővé teszi, és abban olyan módon meghatározásra kerültek az eszközök alkalmazásának feltételei és módjai, hogy a tagok közötti kölcsönös és korlátozásmentes kommunikáció biztosított legyen.²⁹

Megjegyzést érdemel, hogy a gazdasági társaságok legfőbb szervei ülésének elektronikus hírközlő eszközök alkalmazásával történő megtartása alternatív lehetőségből kógens jogszabályi követelménnyé változik akkor, ha a törvénnyel megállapított veszélyhelyzet idején a tagok személyes részvételével járó döntésére nincs tényleges

²⁷ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

²⁸ Lásd hozzá még: 3:16. §.

²⁹ Ptk. 3:111. § (2) bekezdés.

lehetőség.³⁰ A Covid-19 vírus okozta pandémiával kapcsolatos veszélyhelyzet kihirdetése³¹ után újabb és újabb veszélyhelyzeti kormányrendeletek kerültek kiadásra, amelyek a Ptk.-tól eltérő szabályok alkalmazását írták elő.³² Ezek a jogszabályok hatályon kívül helyezésük után is irányadók az alkalmazásuk idején hozott társasági döntésekkel összefüggésben. Erre való tekintettel kiemelendő, hogy a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készületségről szóló 2020. évi LVIII. törvény ugyancsak irányadó marad az időbeli hatálya alatt – 2020. december 31. napjáig – történt társasági eseményekre. A törvény 106. §-a előírja, hogy a jogi személy döntéshozó szerve üléseit a tagok elektronikus hírközlő eszköz útján történő részvételével is megtarthatja, illetve – ha jogszabály ezt kifejezetten nem zárja ki – az ügyvezetés kezdeményezésére ülés tartása nélkül is hozhat határozatot, még akkor is, ha a létesítő okirat e lehetőségekről és azok feltételeiről nem rendelkezik.³³

Az elmúlt néhány év változásai, amelyek eklatáns példája a járványügyi veszélyhelyzet, olyan társadalmi és gazdasági hatásokat idéztek elő, amelyek mérföldköve a digitalizáció, hiszen az elektronikus kapcsolattartás számos esetben az egyetlen módjává vált az egyes személyek közötti interakciónak. Ez a körülmény, ahogy a fentebb idézett jogszabályhely is példázza, a társasági jogi jogviszonyokra is jelentős hatást gyakorolt, amely nem „tűnt el” nyomtalanul a pandémia megszűnését követően sem. A legfőbb szervi döntések meghozatalának egyszerű és gyors módját jelenti, hogy a tagok a jogszabályban és létesítő okiratban előírtakkal összhangban valamely elektronikus hírközlő hálózatra bejelentkezve dönthetnek a legfontosabb személyi és vagyoni kérdésekről a fizikai megjelenés terhe nélkül.

A szabályozást tekintve fontos megjegyezni az egyes társasági formáknál irányadó speciális szabályokat is. A Ptk. a korlátozott felelősségű társaságnál speciális szabályként írja elő, hogy az elektronikus hírközlő eszközzel megtartott taggyűlésen elhangzottakat és a meghozott határozatokat olyan módon kell rögzíteni, hogy azok később is ellenőrizhetők legyenek. A felvételeket a későbbi azonosíthatóság érdekében célszerű időbélyeggel ellátni, hogy a rögzítés időpontja egyértelmű legyen. Ilyen módon megtartott taggyűlésről papíralapú jegyzőkönyvet csak akkor kell készíteni, ha az ott hozott határozatokat a cégbírósághoz be kell nyújtani.

Részvénytársaság esetén, ha az alapszabály megengedi, a részvényesek a személyes megjelenés helyett – választásuk szerint – elektronikus hírközlő eszköz igénybevételel is részt vehetnek a közgyűlésen (ez az ún. „konferencia-közgyűlés”). A Ptk. e körben a konferencia-közgyűlés elsődlegességét rögzíti: azokat a részvényeseket, akik személyes részvételi szándékukat a közgyűlés napját megelőző legalább öt nappal nem jelentik be a társaságnak, úgy kell tekinteni, mintha a közgyűlésen elektronikus hírközlő eszköz útján vennének részt.³⁴ A konferencia-közgyűlés vonatkozásában a Ptk.

30 Wellmann, 2025.

31 E tekintetben megjegyzést érdemel, hogy a magyar jogrendszerben 2025. november 14-ig meghosszabbításra került a háborús veszélyhelyzet, tehát a kézirat elkészülésének idején számos veszélyhelyzeti jogi norma hatályban van.

32 Barta, 2021, 7–15.

33 2020. évi LVIII. törvény. 106. §.

34 Ptk. 3:280. § (1) bekezdés.

egyéb részletszabályokat is megfogalmaz. Ezek szerint, ha az alapszabály megengedi, a részvényesek a közgyűlésen a személyes jelenlét helyett elektronikus hírközlő eszközzel is részt vehetnek, és szabadon választhatnak a részvételi módok között; aki személyesen kíván megjelenni, ezt legalább öt nappal a közgyűlés időpontja előtt köteles bejelenteni, ellenkező esetben úgy kell tekinteni, hogy elektronikusan vesz részt.³⁵ Az elektronikus részvétel biztosításával összefüggő, a társaságnál felmerülő költségeket a részvénytársaság viseli, azok a részvényesekre nem háríthatók át.³⁶ Konferencia-közgyűlés ugyanakkor nem tartható, ha a szavazatok legalább öt százalékát együttesen birtokló részvényesek a meghívó kézhezvételétől vagy a hirdetmény közzétételétől számított öt napon belül – indok megjelölésével – írásban tiltakoznak, és egyidejűleg kéri a hagyományos közgyűlés megtartását.³⁷

A közgyűlés megnyitása előtt a személyes jelenlétet választó részvényesek jogosultságát a részvénykönyv alapján ellenőrizni kell, és az alapszabályban – vagy annak felhatalmazása alapján hozott közgyűlési határozatban – rendezni szükséges a távkapcsolaton részt vevők azonosításának módját, a szavazás lefolytatását és eredményének hiteles megállapítását, a közgyűlés tisztségviselőinek megválasztását, továbbá a felszólalási és javaslattételi jog gyakorlásának feltételeit.³⁸ A konferencia-közgyűlésen elhangzottakat és a meghozott határozatokat olyan hiteles módon kell rögzíteni, hogy azok később is ellenőrizhetők legyenek; ha felvétel készül, annak alapján jegyzőkönyvet kell felvenni, amelyet az igazgatóság hitelesít.³⁹ Elektronikus szavazás esetén pedig biztosítani kell, hogy a szavazó részvényes elektronikus visszaigazolást kapjon a szavazata leadásáról.⁴⁰

A magyar bírósági gyakorlatból kiemelést érdemel a Fővárosi Törvényszék G.41770/2020/34. számú határozata, amely taggyűlési határozat hatályon kívül helyezése tárgyában született. A történeti tényállás szerint a felperes az alperesi gazdasági társaság tagja volt. A társasági szerződés tartalmazta a tagok törzsbetéteinek összegét, valamint a taggyűlés összehívására, határozatképességére és döntéshozatalára vonatkozó szabályokat is. Eszerint az ügyvezető hívja össze a taggyűlést legalább 8 napos határidővel, és az ülésen valamennyi tag jelenléte és egyhangú hozzájárulása szükséges a szabálytalanul összehívott ülés megtartásához. A társaság ügyvezetője 2020. szeptember 30-án hívta össze az alperes taggyűlését webkonferencia keretében 2020. október 7-ére. A webkonferencia az ún. webex felületen keresztül került megtartásra, amely egy kép- és hangtovábbításra alkalmas kommunikációs felület, ennek megfelelően a kép- és hangazonosításnak semmi akadályja nem volt. A meghívóban szerepeltek a napirendi pontok, többek között a társasági szerződés módosítása és a 2017., 2018., 2019. évi beszámoló elfogadása. Az online elérhetőséget a felperes csak 2020. október 7-én 12:55 órakor kapta meg. A taggyűlésen jegyzőkönyv készült, mely szerint a III. és IV. számú törzsbetétek képviselői nem voltak jelen. Vita alakult ki az

35 Ptk. 3:280. § (1) bekezdés.

36 Ptk. 3:280. § (2) bekezdés.

37 Ptk. 3:280. § (3) bekezdés.

38 Ptk. 3:281. § (1) bekezdés.

39 Ptk. 3:281. § (2) bekezdés.

40 Ptk. 3:281. § (3) bekezdés.

I. számú törzsbetét képviselőjének jelenlétéről és szavazási jogának gyakorlásáról, valamint arról, hogy a 2019. évi beszámoló könyvvizsgálói jelentését olyan könyvvizsgáló készítette, akit a taggyűlés nem választott meg. A felperes 2020. október 23-án keresetet nyújtott be, melyben kérte az alperes 2020. szeptember 29-én megtartott taggyűlésén hozott valamennyi határozat hatályon kívül helyezését. A 2020. október 7-i taggyűlés kapcsán sérelmezte a szabálytalan összehívást (7 nap helyett 8 nap), a hiányzó tagok miatt érvénytelen megtartást, az elektronikus kommunikációs eszköz késedelmes közlését, az egyik képviselőjének azonosíthatatlan jelenlétét, a megismételt taggyűlés szabálytalan időpontját, és a nem megfelelően megválasztott könyvvizsgáló által jegyzett beszámoló elfogadását. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a 2020. október 7-i taggyűlés szabálytalanul került összehívásra (7 napos határidő a 8 nap helyett), és a III. és IV. törzsbetétek képviselőinek hiánya miatt nem volt érvényesen megtartható. A megismételt taggyűlés ugyanarra a napra való kitűzése is jogszabályba és a társasági szerződésbe ütközött.

Az ítélet ellen mindkét fél fellebbezést jelentett be. A másodfokon eljáró ítélet tábla ítélete az elsőfokú ítélet nem fellebbezett részét nem érintette (így a 2020. szeptember 29-i határozatok hatályon kívül helyezése jogerőre emelkedett), a fellebbezett rendelkezéseit részben megváltoztatta. Az alperes által a felperesnek fizetendő elsőfokú perköltség összegét felemelte, egyebekben az ítéletet helybenhagyta.

Ez a döntés megerősíti a társasági taggyűlések összehívására és megtartására vonatkozó eljárási szabályok szigorú értelmezését és alkalmazását. Kiemeli, hogy a létesítő okiratban, illetve jogszabályban rögzített formai és időbeli előírások (pl. meghívó kiküldési határideje) megsértése a határozatok érvénytelenségét vonhatja maga után, különösen, ha az ülésen nem az összes részvételre jogosult tag van jelen, és nem járul hozzá egyhangúlag a taggyűlés megtartásához. E követelményeknek abban az esetben is teljesülni kell, ha az ülés elektronikus eszközök segítségével kerül megtartásra.

Összességében tehát megállapítható, hogy az ülés tartásával történő határozathozatal online formában történő lebonyolítására lehetőséget kínál a jogszabály, amely lehetőséggel az egyes gazdasági társaságok gyakorta élnek is. A gyakorlat azonban világossá tette, hogy a formai és határidőbeli mulasztások érvénytelenségi kockázatot hordoznak. E kockázatok csökkentésére célszerű egységes belső protokollt kialakítani (azonosítás, jegyzőkönyv felvétel időbélyeggel, elektronikus szavazás visszaigazolása), amely átlátható, ellenőrizhető és a tagi/részvényesi jogokat tiszteletben tartó működést garantál.

Az ülés tartásával történő határozathozatal tárgyalását követően rátérünk az ülés tartása nélküli határozathozatal szabályainak az ismertetésére. Az ülés tartása nélküli határozathozatal rendkívül hatékony eszköznek tekinthető a társaság legfőbb szervei döntéseinek meghozatala szempontjából, tekintettel arra, hogy a döntés-előkészítés, a szavaztatás és a jegyzőkönyvi rögzítés teljes folyamata megszervezhető elektronikus formában. Ennek általános jogszabályi kereteit a Ptk. határozza meg. Eszerint, ha a létesítő okirat felhatalmazást ad rá, az ügyvezetés a határozattervezetet elektronikusan (is) megküldheti a tagoknak, akiknek legalább nyolc napot kell biztosítani a szavazatok visszaküldésére. A határozathozatali eljárás akkor „eredményes”, ha annyi szavazat érkezik be, amennyi egy ülés esetén a határozatképességhez kellene; bármely tag

kérésére ugyanakkor ülést kell tartani. A szavazási határidő letelte után három napon belül az ügyvezetés megállapítja az eredményt, és újabb három napon belül közli; a határozat napja e két időpont közül az utóbbihoz igazodik.⁴¹ Praktikus szempontból kiemelés érdemel, hogy ezeket a lépéseket érdemes lehet digitális auditnyommal is megtámogatni (például időbélyeg, kézbesítési és olvasási visszaigazolás, változatlan tartalom igazolása), mert így az esetleges utólagos jogvitákban is egyértelműen bizonyítható a szavazatok tartalma, időpontja és a jogosultak azonosítása.

Az ülés tartása nélküli határozathozatal tehát a legfőbb szerv általános döntési szabályaira épül (például szavazati arányok, kizáró okok), amelyek ülés nélkül is irányadók, ezért a digitális eljárásban is biztosítani kell a személyes érintettség miatti kizárás érvényesítését és a határozathozatalra előírt többségeket. Ennek megfelelő IT-szabályozás a létesítő okiratban és/vagy belső szabályzatban: a szavazási csatornák és formátumok meghatározása (pl. elfogadott elektronikus aláírások), az azonosítás rendje, a határidők, valamint a rögzítés és megőrzés módja. Így a digitalizált, ülés nélküli döntéshozatal gyors, költséghatékony és bizonyítható marad, miközben megfelel a Ptk. kereteinek.⁴²

A digitális döntéshozatal napi megfeleléséhez gyakorlati követelmény, hogy a létesítő okirat kifejezetten rendezze az elektronikus jognyilatkozat-tétel és közlés csatornáit (például kijelölt e-mail-cím vagy zárt portál), a szavazatok megtételének módját (azonosítás, aláírás), illetve a megérkezés és a kézbesítés igazolhatóságát (rendszernapló, visszaigazolás, letöltési log). A Ptk. általános elvei – jóhiszeműség és tisztesség, együttműködési kötelezettség – digitális térben is irányadók: a társaság nem szervezheti úgy a kommunikációt, hogy az nyilvánvalóan ne jusson el a jogosulthoz, a tag pedig nem hivatkozhat alaptalanul meg nem ismerésre működő elektronikus csatorna mellett.

Amikor a legfőbb szerv döntése cégbírószági eljárást alapoz meg (például vezető tisztségviselő-váltás, alaptőke-módosítás), a digitális lánc a cégeljárásban folytatódik: a beadványok és mellékletek egységes elektronikus aktában kerülnek benyújtásra, minősített elektronikus aláírással és – ahol szükséges – időbélyeggel ellátva. Ez az eljárási rend ugyan külön jogszabályokból következik, de közvetlenül a Ptk. technológiától független írásbeliségi és megérkezési szabályain „ül”, hiszen ezek teszik hordozhatóvá a társasági döntések elektronikus okirati formáját a bejegyzési folyamat felé.

Összefoglalva: a legfőbb szerv döntéseinek digitalizációja a Ptk. írásbeliségi és „megérkezési” tételeire épül. Az ülés megtartható elektronikus hírközlő eszközzel, a határozathozatal történhet ülés nélkül elektronikus szavazással, a határozat pedig elektronikus úton is közölhető – mindaddig, amíg a nyilatkozatok azonosíthatók, a dokumentumok változatlanul visszaidézhetők, és a közlések igazoltan megérkeznek a címzettekhez. A bírói gyakorlat ezeket a működési feltételeket a digitális kommunikációra is érvényesíti, így a papíralapú eljárások teljes értékű elektronikus megfelelője ma már a társasági döntéshozatal teljes életciklusában elérhető.

41 Lásd hozzá: Ptk. 3:20. § (1)–(4) bekezdések.

42 Lásd hozzá: Ptk. 3:19. §, 3:20. §.

4. Összefoglaló következtetések – a társasági döntéshozatal digitalizációjának közös tendenciái és eltérő megoldásai a román és a magyar jogban

A román és a magyar társasági jog fejlődési íve jól tükrözi az európai társasági jogi digitalizációs tendenciákat, ugyanakkor eltérő ütemben és hangsúlyokkal reagáltak a technológiai és gazdasági változásokra.

A román jogban a digitalizációs folyamat az 1990. évi 31. törvényhez kapcsolódó, több lépcsőben végrehajtott reformok eredményeként jutott el a mai szintre. A 2006. évi 441. és a 2017. évi 24. törvények előkészítették az utat az elektronikus kommunikáció jogi elismerése felé, de a tényleges áttörést a 2024. évi 299. törvény hozta meg, amely végre tételesen is szabályozta a részvényesek és tagok elektronikus úton történő részvételét és szavazását. Ezzel Románia a közép-európai térség azon államai közé lépett, amelyek a társaságok legfőbb szervei döntéshozatalában a digitalizációt nemcsak megengedik, hanem technikai és jogbiztonsági feltételekhez is kötik, és mindezt törvény által szabályozzák.

A román jogalkotó mindazonáltal fokozatos és konzervatív megközelítést választott: a digitalizációs lehetőségek bevezetése elsősorban a részvétel és a szavazás elektronikus formáira korlátozódik, miközben a közgyűlések teljesen online megtartása továbbra is csak kivételesen, meghatározott társasági körben és feltételekkel engedélyezett. A törvény szigorúan előírja az azonosítás, az ellenőrizhetőség és a biztonság technikai követelményeit, ezáltal a jogbiztonságot helyezve előtérbe, az egyszerűség és gyorsaság kívánalma mellett.

Emellett egy bátrabb, de csak korlátozott ideig hatályos szabályozásra is volt példa Romániában a 2020-as Covid-világjárvány miatti rendkívüli állapot idején, amikor a törvénszöveg a társaság legfőbb szervei ülésének lebonyolítására is lehetőséget biztosított távközlési eszközök révén, még ha ezt nem is írta elő a társaság létesítő okirata.

Ezzel szemben a magyar jog – különösen a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) 3:17. §, 3:111. § és a veszélyhelyzeti jogalkotás révén – már a pandémiát megelőzően is rugalmasabb kereteket biztosított a digitális döntéshozatalra. A Ptk. egységes logikájában az írásbeliség elektronikus úton is teljesíthető, így az ülés megtartása nélküli határozathozatal, a távszavazás és a konferencia-közgyűlés is a társasági döntéshozatal teljes értékű formái. A magyar joggyakorlat – mint azt a Fővárosi Törvényszék G.41770/2020/34. számú döntése is példázza – ugyanakkor következetesen megköveteli a formai szabályok és határidők pontos betartását, az online ülések esetében is. Ez a formalizmus a jogbiztonságot szolgálja, de egyúttal megerősíti, hogy a digitális döntéshozatal csak a jogszabályi garanciák szigorú érvényesülése mellett válhat joghatályossá.

Összevetve a két jogrendszert megállapítható, hogy mindkettő az európai uniós irányelvek – különösen a 2007/36/EK és a 2017/828/EU – hatására mozdult el abba az irányba, hogy a részvényesi részvétel és szavazás jogát ne korlátozza, hanem technikailag is támogassa. A magyar szabályozás azonban szélesebb teret enged a digitalizációnak, és már a társasági döntéshozatal egész életciklusát lefedi (meghívó

– szavazás – jegyzőkönyv – bejegyzés), míg a román jog még a hibrid modellekre helyezi a hangsúlyt, az online/elektronikus távközlési eszközökkel történő részvétel fokozatos kiterjesztése mellett.

Mindkét jogrendszerben közös, hogy a digitalizáció nem öncél, hanem a jobbiztonság, átláthatóság és részvételi egyenlőség szolgálatában áll. A társaságok számára egyértelmű, belső szabályzatokon és informatikai protokollokon alapuló digitális eljárásrend kialakítása ma már nemcsak technikai, hanem jogpolitikai követelmény is.

A digitalizált döntéshozatal – akár hibrid, akár teljesen elektronikus formában – a jövő társasági jogának elengedhetetlen része. A román és magyar gyakorlat közös tanulsága, hogy a technológiai innovációk mellett a bizalmi infrastruktúra, azaz a jogilag hiteles azonosítás, a bizonyítható kommunikáció és a részvényesi jogok védelme lesznek a sikeres digitális transzformáció kulcselemei.

Irodalomjegyzék

- Armour, J., Bartkus, G., Clarke, B. J., Conac, P. H., de Kluiver, H. J., Fleischer, H., Fuentes, M. Lau Hansen, J., Knapp, V., Lamandini, M., Radwan, A., Teichmann, C., van het Kaar, R. H. és Winner, M. (2016) *Report on Digitalisation in Company Law* [Online]. Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=2893701> (letöltés ideje: 2026. 01. 26.)
- Barta, J. (2021) 'Covid-19 és részvétel a gazdasági társaság legfőbb szervének döntésében', *Gazdaság és Jog*, 2021/11–12, 7–15.
- Ciucă, L. B. és Crișan, A. (2015) 'Dreptul societar între Codul civil român și legislația europeană', *Revista Română de Drept al Afacerilor*, 2015/11, 123–136.
- Constantin, D. I. (2025) *Digitalizarea în dreptul societăților* [Online]. Elérhető: https://avocatdragan.ro/digitalizarea-in-dreptul-societatilor/#_ftn1 (letöltés ideje: 2026. 01. 26.)
- Leroy și asociații (2024) *Noua lege nr. 299/2024 pentru modificarea și completarea legii societăților nr. 31/1990* [Online]. Elérhető: <https://www.leroylaw.ro/ro/stiri/noua-lege-nr-299-2024-pentru-modificarea-si-completarea-legii-societatilor-nr-31-1990> (letöltés ideje: 2026. 01. 26.)
- Manea, R. és Andrei, E. (2024) *Romania amends Companies Law to digitalise shareholders' meetings* [Online]. Elérhető: <https://cms-lawnow.com/en/ealerts/2024/12/romania-amends-companies-law-to-digitalise-shareholders-meetings> (letöltés ideje: 2026. 01. 26.)
- Marinaș, L. E., Belciu (Vasilescu), A. C. és Ionel, E. S. (2025) 'A Framework Analysis of Digital Transformation: Insights from the Romanian National Recovery and Resilience Plan', *Romanian Journal of European Affairs*, 25/1, 122–147.
- Nemeș, V. (2018) *Drept Comercial – Ediția a 3-a revizuită și adăugită*. București: Editura Hamangiu
- Pătru, R. Ș. (2018) 'Theoretical and Practical aspects regarding Limited Liability Companies', *Challenges of the Knowledge Society*, 2018/12, 283–287.
- Revista Afacerea (2025) *Modificări aduse legislației societăților comerciale* [Online]. Elérhető: <https://revista-afacerea.ro/modificari-aduse-legislatiei-societatilor-comerciale/> (letöltés ideje: 2026. 01. 26.)
- Stănescu, M. (2025) *Un cadru legal pentru participarea la adunările generale ale acționarilor prin mijloace electronice de comunicare la distanță* [Online]. Elérhető: <https://www.juridice.ro/767643/un-cadru-legal-pentru-participarea-la-adunarile-generale-ale-actionarilor>

prin-mijloace-electronice-de-comunicare-la-distanta.html (letöltés ideje: 2026. 01. 26.)

Tec, L. (2020) 'Succintă prezentare a modificărilor aduse în anul 2020 Legii societăților nr. 31/1990', *Revista Română de Drept al Afacerilor*, 2020/6, 60–65.

Veress, E., Fegyveresi, Zs. és Pál, E. (2021) *Román társasági jog, 2. bővített és aktualizált kiadás*. Budapest–Kolozsvár: Forum Iuris Könyvkiadó.

Wellmann, Gy. (2025) *Polgári Jog I–IV. – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára* [Online]. Elérhető: <https://jogkodox.hu/doc/6512777> (letöltés ideje: 2026. 01. 26.)

NAGY GELLÉRT¹

Koltay András: Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása

ORAC Kiadó, Budapest, 2024, 360. o.

Koltay András *Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása* című műve hiánypótló összefoglalója mindazon elméleti és gyakorlati tudásanyagnak, amely a sajtószabadság egyes aspektusai tekintetében az elmúlt évtizedekben felhalmozódott. A sajtószabadság sajátos, európai eszméjét feltáró kötet bevezetőjében a szerző tūpontosan határolja be e szabadság legfőbb céljait, vagyis annak védelmét, a sajtó és a média társadalmi felelősségvállalását, illetve a médiában megjelenő „beszéd² által okozott károk megelőzését”.² Emellett már a mű felütése leszögezi, hogy a sajtószabadság alkotmányos védelme közös európai alap, illetve – ugyan az online platformok megjelenésével új kihívások bukkantak fel, amelyek következtében egy technokrata megközelítés került előtérbe – a „sajtószabadságnak létezik közös európai eszméje”.³ E bevezető gondolatok után a szerző öt fejezetben vizsgálja a szólásszabadságot, mint a sajtószabadság alapját (I. fejezet), a sajtószabadságot (II. fejezet), a sajtó szabályozását (III. fejezet), a médiaszolgáltatások szabályozását (IV. fejezet), illetve az online platformok szabályozását (V. fejezet).

Az I. fejezetben Koltay a szólásszabadságot a demokrácia sarokköveként definiálja, kiemelve ugyanakkor, hogy e szabadság korlátozható, és e korlátozások a médiát is érintik. A szólásszabadság védelmének elméleti alapjául szolgáló érvek közül a szerző a szabad vita igazság keresésében betöltött szerepét, a döntéshozatalban való részvételt és az egyéni autonómia biztosítását emeli ki. Emellett a fejezet kitér a szólásszabadság jogi védelme és a közviták között húzódó esetleges feszültségekre is. Kiemelendő, hogy a nyilvános viták korlátai nem azonosak a szólásszabadság korlátaival. E megállapítás kellő hangsúlyozása – véleményem szerint – a fejezet legfontosabb megállapításának tekinthető.

A továbbiakban a szerző a „beszéd” fogalmának behatárolására tesz kísérletet, aláhúzza a „beszéd” és a „jogi beszéd” közti eltéréseket (pl. jogi értelemben egy néma

1 PhD-hallgató, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, gyakornok, Közép-európai Akadémia, megbízott oktató, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, e-mail: nagy.gellert@centraleuropeanacademy.hu.

2 Koltay, 2024, 13.

3 Koltay, 2024, 15.

tüntetés is beszédnek minősül), illetve az „állami szólásszabadság”⁴ sajátosságait, majd kitér a szólásszabadság terjedelmére. Ez utóbbi tekintetében megállapítást nyer, hogy a közügyekről folytatott vitát és a politikai beszédet tágabb védelemben kell részesíteni. A szólásszabadság korlátozása kapcsán a szerző szemléletes példákat emel be az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatából, kitérve többek között a hírnév- és becsületvédelem, a magánszféra, a gyűlöletbeszéd vagy a közerkölcs védelmének kérdéseire. A fejezet zárásaként Koltay visszatér a szólásszabadság társadalmi korlátainak taglalására, kiemelve, hogy e korlátok is a közügyekről szóló viták színvonalát hivatottak biztosítani. Pozitívum az úgynevezett „cancel culture” jelenség összetett elemzése, amely kapcsán a szerző hangsúlyozza, hogy a jelenség körül felmerülő vitákból a jogi szabályozásnak kívül kell maradnia.

A II. fejezet a sajtószabadság elemzésére tesz kísérletet. Felütésként a szerző a média fogalmát kívánja meghatározni, kiemelve, hogy ez egyre nehezebb feladattá válik a technológia gyors fejlődésével. Koltay azt sugallja, hogy az online média térnyerésével talán a média funkcionalista meghatározása a legkézenfekvőbb (három legfőbb funkcióként kiemelve a közvélemény tájékoztatását, a kormányzat ellenőrzését és a demokratikus párbeszéd elősegítését). Ugyanakkor manapság e funkciókon keresztül történő meghatározás is pontosításra szorul, éppen ezért emeli ki a szerző – többek között – a „tömeges kommunikációt” és a „professzionális jelleget”,⁵ mint a médiát meghatározó további jellegzetességeket.

A fejezet a továbbiakban a sajtószabadság jogosultjainak behatárolására tér rá, kiemelve, hogy fontos ezen összetett kérdést a köz- és társadalmi érdek felől megközelíteni. A szerző szemléletesen elkülöníti az „egyéni” és az „intézményes” megszólalókat, illetve kitér az állampolgári újságírás problematikájára is („[a]z interneten bárki ingyenesen, szabadon tehet közzé tartalmakat, akár közéleti kérdésekben is”⁶). A sajtószabadság alkotmányos védelmének áttekintésén túl, e fejezet az előzetes korlátozási lehetőséget is számba veszi. E körben alapvetés az előzetes korlátozás megengedhetlensége és az utólagos felelősségre vonás elfogadhatósága. Ugyanakkor mindez nem zárja ki a médiaszolgáltatások előzetes engedélyeztetését vagy regisztrációját, amely jó néhány állam gyakorlatában megjelenik. Az előzetes korlátozás további példajaként említi Koltay az angol jogban alkalmazott azon sajátos megoldást, amely alapján lehetőség van a „jogsértőnek vélt tartalmak megjelenésének előzetes korlátozására, ideiglenes bírósági végzés (interim injunction) révén”.⁷

A továbbiakban a média társadalmi szerepéből fakadó többletkötelezettségeinek (pl. professzionális és etikai normák tiszteletben tartása, megfelelő tájékoztatás) és többletjogainak (defenzív és offenzív jogok, vagyis állami beavatkozástól való védelem, újságírói források védelme, oknyomozó újságírás védelme, adathordozók lefoglalásával szembeni védelem, megfigyeléssel szembeni védelem stb.) vizsgálatára kerül sor. Végül a fejezet a sajtószabadság és a szólásszabadság közti különbségtétellel zárul.

4 Koltay, 2024, 37.

5 Koltay, 2024, 70.

6 Koltay, 2024, 78.

7 Koltay, 2024, 88.

A III. fejezet röviden vizsgálja a sajtó szabályozásának kérdését. Koltay már a fejezet legelején igyekszik pontosan behatárolni a sajtó- és a médiaszolgáltatások szabályozása közti eltéréseket, kiemelve, hogy „amíg a szabályozás nem követeli meg a sajtótól a társadalom szolgálatát, [...] addig a médiaszolgáltatások szabályozása részletekbe menően igyekszik rendezni a média közérdekű kötelezettségeit”.⁸ A szabályozás áttekintésekor Koltay a törvényi szabályozás mellett kitér az ön- és társszabályozás jelentőségére, valamint specifikus szabályokra is.

A IV. fejezetben a médiaszolgáltatások szabályozása kerül górcső alá. A szerző már a fejezet felütésében aláhúzza, hogy létezik az audiovizuális médiaszolgáltatások tekintetében közös uniós jog (2010/13/EU irányelv az audiovizuális médiaszolgáltatásokról), amely éppen a tagállami tapasztalatokra, egyfajta „közös nevezőre”⁹ alapoz. A médiaszolgáltatás fogalmának behatárolását követően (amely tekintetében fontos elkülöníteni az audiovizuális, rádiós, lekérhető médiaszolgáltatásokat és a hagyományos broadcastingot) a sajtó- és a médiaszolgáltatások eltérő szabályozásának elemzésére vállalkozik a szerző. Míg a szólásszabadság korlátai mindkettőre nézve kötelezőek, addig a médiaszabályozás „jóval átfogóbb és részletesebb”.¹⁰ A médiaszolgáltatások szabályozása kapcsán az EU-irányelv történetének és előírásainak részletes bemutatásán túl, Koltay a nemzeti szabályozások ismertetésére is vállalkozik, nyomatékosítva, hogy e nemzeti szabályozásra még az irányelv árnyékában is szükség van.

Ezt követően a médiapluralizmus kívánalmát mint közös európai minimumot kívánja behatárolni a szerző, kitérve mind az Európa Tanács, mind a releváns szakirodalom megállapításaira. Ugyanakkor a médiapluralizmusnak nincs „általánosan elfogadott definíciója”,¹¹ mi több, alapvető eltérések figyelhetők meg az amerikai és európai megközelítések között (éppen ezért Koltay a médiapluralizmus kérdéskörét az EU-jog és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetgyakorlata fényében vizsgálja fel, kiemelve, hogy a kényes területeken csak szűk EU-szabályozással találkozhatunk). A médiapluralizmusból fakadóan biztosítani kell a médiához való széles körű hozzáférést, ennek érdekében pedig az államoknak tevékenyen kell fellépniük. A médiához való szabad hozzáférés tárgykörének vizsgálata során éppen ezért a szerző kitér az engedélyezési rendszerekre, a tulajdoni korlátozásokra (amely kapcsán ugyan létezik EU-előírás a tömegtájékoztatás szabadságáról szóló rendeletben,¹² mégis valamennyi tagállam rendelkezik saját belső normákkal is), a kiegyensúlyozott és elfogulatlan tájékoztatás kötelezettségére (amelynek fényében a médiaszolgáltatók kötelesek a szemben álló nézetek megjelenítésére), a műsorkvóták kérdésére (amelynek célja „az európai kulturális identitás védelme”¹³), a politikai reklámok problematikájára, a must carry kötelezettségekre (amelyek alapján „a tagállamok meghatározott médiaszolgáltatások, illetve

8 Koltay, 2024, 143.

9 Koltay, 2024, 159.

10 Koltay, 2024, 168.

11 Koltay, 2024, 180.

12 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1083. rendelete (2024. április 11.) a belső piaci médiaszolgáltatások közös keretének létrehozásáról és a 2010/13/EU irányelv módosításáról (a tömegtájékoztatás szabadságáról szóló európai rendelet).

13 Koltay, 2024, 196.

*kiegészítő szolgáltatások továbbítására vonatkozóan kötelezettségeket írhatnak elő*¹⁴), illetve a közszolgálati média szükségességére és függetlenségére.

Mindemellett e fejezet foglalkozik a speciális tartalomszabályozás kérdésével, hiszen – annak következtében, hogy a média nagyobb hatást gyakorol a közéletre, így *„jelentősebb veszélyt is hordoz”*¹⁵ – itt figyelhetőek meg a legszembetűnőbb eltérések a sajtószabályozáshoz képest. A fejezet következtetéseként megállapítást nyer, hogy az EU-jogi előírásoknak köszönhetően a médiaszolgáltatások szabályozása terén felfedezhető bizonyos egységesség Európában, ám léteznek eltérések is (pl. a közérdekű tartalmak szabályozása kapcsán).

A könyv V. és egyben záró fejezetében a szerző az online platformok szabályozásával foglalkozik, kiemelve, hogy e szabályozás elengedhetetlen, hiszen napjainkban az online platformok olyan közeget teremtenek, ahol a közéleti viták folynak, és ezáltal magát a közéletet befolyásolhatják. A platformok szabályozásakor tekintettel kell lenni mind a beszélő, mind a közösség érdekeire, mivel a platformok térnyerésével a szólásszabadság *„háromoldalúvá”*¹⁶ vált (a platformok, a felhasználók és az állami szereplők mind rendelkeznek jogokkal és kötelezettségekkel). Mindezek fényében, amint azt maga a szerző is megjegyzi, e fejezet alapvetően három kérdéssel foglalkozik.

A jogellenes tartalmakkal szembeni fellépés (1. vizsgált kérdéskör) mint a platformok kötelezettsége kapcsán mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy az online platformok térnyerésével az úgynevezett *„kapuőrök”* köre is kiterjedtebbé vált (*„[a] közösségi média, a videómegosztó portálok és a keresőmotorok rutinszerűen hoznak 'szerkesztői' döntéseket, amelyekkel egyes tartalmakat elérhetetlenné tesznek, törölnek vagy eltávolítanak”*¹⁷). Más kérdés, hogy e döntéseket sok esetben algoritmusok hozzák, így ezen algoritmusok válnak *„szerkesztőkké”* – ami önmagában is elgondolkodtató megállapítása a szerzőnek.

Másrészt a platformok olyan szabályokat alkottak, amelyek célja a felhasználók beszédének korlátozása (2. vizsgált kérdéskör). Ennek kapcsán Koltay részletesen felvázolja a releváns EU-jogi előírásokat (elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, digitális szolgáltatásokról szóló rendelet, audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv, amely 2018 óta kiter a videómegosztó platformokra is), a tagállami szabályozást, a társszabályozást, az Amerikai Egyesült Államok releváns előírásait, valamint a platformok önszabályozását és a magánszabályozást (megemlítve többek között a Donald Trumphoz köthető eseteket, illetve a Murthy v. Missouri ügyet). Emellett kitér az elfeledéshez való jogra és az online kommentek miatti felelősség kérdésére (beemelve az Emberi Jogok Európai Bíróságának releváns megállapításait).

Végül a fejezet kitér az egyes tartalmak platformok általi prioritizálására (3. vizsgált kérdéskör). A prioritizálás tekintetében jogosan merül fel a kérdés az olvasóban, hogy a fogyasztók *„profilozása”* nem minősül-e a platformok legnagyobb fegyverének, hiszen maga a prioritizálás nem semleges folyamat, a *„platform számos érdeke jelenik meg benne”*.¹⁸ E kérdés kapcsán érdemes csak az egyik legismertebb ügyre, a – szerző által

14 Koltay, 2024, 201.

15 Koltay, 2024, 212.

16 Koltay, 2024, 223.

17 Koltay, 2024, 231.

18 Koltay, 2024, 270.

is említett – *Cambridge Analytica* botrányra gondolni. Továbbá vizsgálni szükséges, hogy az egyes keresőmotorok valóban relevancia vagy netán más okok, esetleg elfogultság alapján rangsorolnak. Ha ez utóbbi áll fenn, akkor felmerül a kérdés, hogy a prioritizálással a keresőmotor gyakorlója-e a szólásszabadságnak? E tekintetben Koltay egy kifejezetten szemléletes példát mutat be: a Google Kínában (mielőtt még kivonult volna a piacról) önmagát korlátozta a kormány kérésére (pl. más fényképeket dobott be a Tienanmen térről, mint az Amerikai Egyesült Államokban).

A fejezet végén a szerző kitér mindazon lehetséges megoldásokra, amelyekkel a felhasználói szólásszabadságot védeni lehetne a platformokkal szemben (pl. „*digitális alkotmányosság*”, amely megkövetelné a platformoktól, hogy „*figyelembe vegyék a felhasználók szólásszabadságát*”;¹⁹ alapvető jogok horizontális hatálya; nyilvános fórum doktrína, az online platformok fizikai térhez hasonlításával; vagy a platformok közszolgáltatásként való megközelítése). Mindemellett a szerző vizsgálja, hogy a médiaszolgáltatásokkal szemben bevett megoldások milyen mértékben alkalmazhatók az online platformok prioritizálásával szemben. Ezen utolsó fejezet kiemelt erőssége, hogy – az előző fejezetekkel ellentétben – jövőbe mutató megállapításokkal, következtetésekkel és ajánlásokkal is él.

Összességében a könyv jól strukturált, kiváló áttekintése a sajtószabadság összetett és napjainkban is változó tárgykörének. Fontos, hogy a szerző nem az egyes európai államok szabályozásának taxatív felsorolásával él, hanem – szakirodalmi újdonságként – egy átfogó európai kép feltárására törekszik. E cél eléréséhez nagymértékben hozzájárul, hogy a könyv általános következtetésein túl minden fejezet pontokba szedett részkövetkeztetéseket tartalmaz, így nyomatékosítva a lényeges megállapításokat. A mű mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalomban hiánypótló alkotás, amely méltán nyerte el az Ötödik Magyar Jogi Könyvszalón Elméleti jogászoknak szóló legjobb jogtudományi szakkönyv Nagydíját.

Irodalomjegyzék

Koltay, A. (2024) *Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása*. Budapest: ORAC Kiadó

¹⁹ Koltay, 2024, 280.

E lapszám szerzői

Ana Elena Ranta

egyetemi adjunktus, BBTE Közigazgatás és Közmenedzsment Intézet, Kolozsvár.
e-mail: ana.ranta@fspac.ro

Bokor-Szőcs Izabella

egyetemi tanársegéd, BBTE Közigazgatás és Közmenedzsment Intézet, Kolozsvár.
e-mail: sbokor@fspac.ro

Jónás Andrea

bíróági titkár, Egri Járásbíróság, Eger.
e-mail: andi-jonas@freemail.hu

Kokoly Zsolt

egyetemi adjunktus, Sapientia EMTE, Kolozsvári Kar, Jogtudományi Tanszék, Kolozsvár.
e-mail: kokolyzsolt@sapientia.ro

Nagy Gellért

PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc;
gyakornok, Közép-európai Akadémia, Budapest;
megbízott oktató, Sapientia EMTE, Kolozsvári Kar, Jogtudományi Tanszék, Kolozsvár.
e-mail: nagy.gellert@centraleuropeanacademy.hu

Petri Anna Tünde

jogász.
e-mail: annapetri16@gmail.com

Szabó Erzsébet-Zsófia

PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc;
gyakornok, Közép-európai Akadémia, Budapest;
e-mail: zsofia.szabo@centraleuropeanacademy.hu

Szendrei Tamás

ügyvéd, Szatmár Megyei Ügyvédi Kamara;
Phd-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen;
e-mail: tamas_szendrei@outlook.com

Sztranyiczki Szilárd

egyetemi adjunktus, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvári Kar, Jogtudományi Tanszék, Kolozsvár.

e-mail: sztranyiczkis@yadoo.com

Veress Emőd

egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc;

Sapientia EMTE, Kolozsvári Kar, Jogtudományi Tanszék, Kolozsvár.

e-mail: emod.veress@sapientia.ro

Veres-Kupán Hunor

jogász, LLM-hallgató, Sapientia EMTE, Kolozsvári Kar, Jogász életpályák mesterszak, Kolozsvár;

LLM-hallgató, Miskolci Egyetem, Human Rights and Rule of Law LL.M. Programme, Miskolc.

e-mail: veres.k.hunor@gmail.com

SZERZŐI ÚTMUTATÓ

- Az Erdélyi Jogélet lektorált jogtudományi folyóirat. Az itt megjelenő írások kizárólag első közlésűek. A publikálásra kerülő kéziratok kategóriái: tanulmány, recenzió, jogeset-kommentár.
- A kézirat benyújtása előtt kérjük, tanulmányozza a jogi feltételeinket is tartalmazó szerzői útmutatót. A szerző az alábbi feltételeket a mű benyújtásával tudomásul veszi és elfogadja.
- A tanulmányokat Microsoft Word .doc vagy .docx formátumban, legkevesebb 40000 leütés, legtöbb 60000 leütés terjedelemben, a recenziókat, jogesetek kommentárjait körülbelül 15000 leütés terjedelemben kell leadni a szerkesztőbizottság e-mail-címére. A szerkesztőbizottság fenntartja a jogot, hogy indokolt esetben hosszabb anyagot is megjelentessen, vagy a hosszabb anyagot két részben közölje.
- A tanulmányokhoz kötelező rövid magyar és angol nyelvű összefoglalót mellékelni, és meg kell jelölni 5-6 kulcsszót, amelyek a tanulmány tartalmát a leginkább jellemzik. Az összefoglalóban nem szerepelhetnek hivatkozások.
- A szerző adatait a tanulmány vagy jogeset-kommentár címe alatt, a következőképpen kell megadni: Kovács István egyetemi tanár, ELTE ÁJK, Budapest, e-mail: istvan.kovacs@emalcim.hu. Recenziók esetén ugyanezeket az adatokat a recenzió végén kell feltüntetni.
- A szó szerinti idézetekhez használjon **idézőjelet**, idézeteken belüli idézetekhez pedig **félidézőjelet** (a ' és ' jelet, amelyek billentyűkombinációja: shift + 1).
- Pl. Szászy-Schwarz Gusztáv szerint *„az ő jogalapja nem többé pusztán készpénznek kölcsönadása, hanem bármi kötelmi jogalap lehet, nem kell más, mint hogy az alperes ezen tartozását 'kölcsön címen' elismerte legyen, ami legtöbbször oly alakban történik, hogy 'kölcsönlevelet' vagy 'adóslevelet' állít ki róla”*.
- A címekhez, alcímekhez használjon **címsorokat**. A tanulmányon belül két alárendelt címsor használható, ezeket arab számokkal kell jelölni (1. Áttekintés, 1.1. Jogtörténeti előzmények, 1.2. A hatályos jog stb.).

Különböztesse meg egymástól:

- **a kiskötőjeleket** (szavak között használandó, pl. szóösszetételeknél: ítélet-végrehajtó),
- **nagykötőjeleket** (pl. évszámok, helységnevek között használandó -tól -ig jelentésben, pl. 1918–1920, Kolozsvár–Budapest útvonal),
- **gondolatjelet** – mondatokon belüli közbeékelés esetében.
- **Kiemeléshez dőlt** betűt használjon, a **félkövér** betűk használata kerülendő.
- **Idézetekhez dőlt** betűt használjon: az idézett részt dőlt betűvel írja, és tegye idézőjelbe is. Idézetek esetén a **kihagyást** a következőképpen jelölje: [...]
- **A századokat** római számokkal írja: VII. század.

Hivatkozások:

A tanulmányban idézett valamennyi forrást – akár szó szerinti, akár tartalmi idézésről van szó – **lábjegyzetben** kell lehivatkozni.

Lábjegyzetben történő hivatkozásra vonatkozó szabályok összefoglalása:

1. Egyszerzős művek esetén: Beck, 1913, 11.
2. Két- vagy háromszerzős művek esetén: Kozma, Lőrincz és Pál, 2020, 43.
3. Négy- vagy többszerzős művek esetén: Donatelli et al., 2010, 65.
4. Amennyiben egy szerzőtől több, egyazon évben megjelent mű kerül idézésre, akkor a művek évszámaihoz szükséges betűket rendelni: Mitchell, 2017a, 189; Mitchell, 2017b, 111.

A lábjegyzetekben hivatkozott műveket kérjük a tanulmány végén, önálló oldalon, az irodalomjegyzékben is feltüntetni, ábécésorrendben, sorszámozással.

Irodalomjegyzékben a műveket az alábbiak szerint kell feltüntetni:

1. Könyvek hivatkozása: szerző családneve, szerző keresztnévének kezdőbetűje. (kiadás éve) *cím*.
Kiadás helye: kiadó.
Pl. Beck, S. (1913) *A köteles részes jogállása*. Budapest: Athenaeum.
2. Szerkesztett műben megjelent tanulmányokra, fejezetekre való hivatkozás: szerző családneve, szerző keresztnévének kezdőbetűje. (kiadás éve) 'fejezet címe' in szerkesztő(k) családneve, szerkesztő(k) keresztnévének kezdőbetűje (szerk.) *Könyv címe*. Kiadás helye: kiadó, oldalszámok.
Pl. Veress, E. (2019) 'Gondolatok a szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetéséről' in Koltay, A. Menyhárd, A. és Landi, B. (szerk.) *Lábady Tamás emlékkönyv*. Budapest: Wolters Kluwer, 307–324.
3. Folyóiratcikkekre történő hivatkozás: szerző családneve, szerző keresztnévének kezdőbetűje. (kiadás éve) 'folyóiratcikk címe', *folyóirat címe*, évfolyam/lapszám, oldalszámok
Pl. Vékás, L. (2018) 'Szladits Károly és magánjogi iskolája', *Jogtudományi Közöny*, 73/2, 72–77.
4. Interneten elérhető szócikkekre történő hivatkozás: szerző családneve, szerző keresztnévének kezdőbetűje. (kiadás éve) folyóiratcikk címe [Online]. Elérhető: URL vagy DOI. (letöltés ideje: év, hónap, nap)
Pl. Mitchell, J. A. (2017) *How and when to reference* [Online]. Elérhető: <https://www.howandwhentoreference.com/> (letöltés ideje: 2025. 09. 14.)
5. Interneten hozzáférhető elektronikus forrás hivatkozása (zárójelben a letöltés dátumának megadásával):
Pl. www.alkotmanybirosag.hu (letöltés ideje: 2020. 01. 23.)
6. Hivatalos közlönyre, törvényre, rendeletre, kormányhatározatra való hivatkozás:
Románia Hivatalos Közlönyének (Monitorul Oficial al României) hivatkozási módja: Románia Hivatalos Közlönye, 2009. április 2., 213. sz.

Román törvény hivatkozási módja: a közjegyzőkről és a közjegyzői tevékenységről szóló 1995. évi 36. törvény.

Román kormányrendelet hivatkozási módja: 2021. évi 77. sürgősségi kormányrendelet a Nemzeti Erdőőrség létesítéséről.

Román kormányhatározat hivatkozási módja: a Kovászna megyei Uzon község zászlómodelljének jóváhagyásáról szóló 2021/1041. kormányhatározat.

Jogi kérdések, lektorálás és etikai alapelvek:

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága fenntartja magának a kizárólagos jogot arra, hogy a kiadói célok figyelembevételével meghatározza, mely művek felelnek meg a kiadás kritériumainak és kerülnek ténylegesen publikálásra.

A mű szerzőjének álláspontja nem feltétlenül tükrözi az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának és kiadójának álláspontját.

Az Erdélyi Jogélet a publikációt ingyenesen teszi hozzáférhetővé.

Az Erdélyi Jogélet kiadója általános szabályként nem fizet díjat a szerzőnek. A szerző a díjazásról a kézirat beküldésével kifejezetten lemond.

A szerző visszavonhatatlan engedélyt ad a mű címének felhasználásához, a mű nyilvánosságra hozatalához nyomtatott és elektronikus formában, a folyóirat honlapján és adatbázisokban. A szerző engedélyt ad a mű sokszorosítására, terjesztésére és a szükséges korrektúra elvégzésére.

A szerző a mű fentiekben felsorolt felhasználására területi korlátozás nélkül, határozatlan időtartamra, azaz a mű teljes védelmi idejére kizárólagos, harmadik személynek átengedhető felhasználási jogot enged az Erdélyi Jogélet kiadójának.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának tagjai, illetőleg külső, tudományos minősítéssel rendelkező, erre felkért személy által lektorált cikkeket közöl. A kézirat elbírálása kettős vak lektorálással történik. A kettős vak lektorálás módszerének lényege, hogy a lektor számára a szerző, a szerző számára a lektor ismeretlen marad.

A beérkező kéziratokat először a szakterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben a beküldött dokumentum illeszkedik a lap profiljához és teljesíti a formai és szakmai alapvető feltételeket, felkéri a megfelelő szakértőket a lektori vélemény elkészítésére.

A lektorálási kritériumok a következők: formai, hivatkozási és terjedelmi előírásoknak való megfelelés; témaválasztás indokoltsága, időszerűsége, egyedisége; a kézirat szerkezete: arányosság, belső logika, áttekinthetőség; a jogtudományok elvárásrendszerének megfelelő, következetes fogalomhasználat és nyelvhelyesség; szakirodalmi és elméleti megalapozottság; hivatkozások pontossága és teljessége; módszertan; újszerűség, a kutatói kérdésfelvetés minősége és a kutatói erőfeszítés mértéke; összegző megállapítások és következtetések minősége.

A lektori véleményeket a szerkesztőbizottság továbbítja a szerzőnek. A lektori véleményben foglaltakat a szerzőnek követnie kell. Amennyiben a szerző nem ért egyet a lektori véleménnyel, azt külön meg kell indokolnia és jeleznie kell a tudományterületi felelős szerkesztőnek, aki mérlegeli a véleményeltérés okát és dönt annak elfogadásáról. Ha a

lektor jelentősebb átdolgozást kér, úgy a módosított kézirat, megküldése után, újbóli lektorálásra kerül. A lektorálás kettős anonim rendszerben történik (sem a szerző nem értesül a lektor személyéről, sem a lektor a szerző azonosságáról).

A lektori vélemény alapján módosított kéziratot a tudományterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben megfelel a lektori kéréseknek, illetve a szerzői útmutatóban foglaltaknak, úgy szerkesztésre küldi a kéziratot és megjelenteti a lapban.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága minden, a kézirat benyújtásával, lektorálással kapcsolatos információt bizalmasan kezel.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága szigorúan követi a COPE (Committee on Publication Ethics) által kiadott iránymutatásokat és ajánlásokat. A COPE által kiadott iránymutatások és ajánlások angol nyelven elérhetőek a következő linken: <https://publicationethics.org/resources>.

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár (Cluj-Napoca)
Mátyás király (Matei Corvin) u. 4. sz.
Tel./fax: +40-364-401454
E-mail: scientia@kpi.sapientia.ro
www.scientiakiado.ro

Felelős kiadó:

Sorbán Angella

Kiadói koordinátor:

Szabó Beáta

Korrektúra:

Szenkovics Enikő

Műszaki szerkesztés:

Metaforma Kft.

Tipográfia:

Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

F&F INTERNATIONAL Kft.

Felelős vezető: Ambrus Enikő igazgató